

MTT RAPORTTI 64

Eriytyvät alue- ja maatalouden rakenteet Suomessa maaseutunäkökulmasta

Olli Voutilainen, Olli Wuori, Toivo Muilu

**Eriytyvät alue- ja maatalou-
den rakenteet Suomessa
maaseutunäkökulmasta**

Olli Voutilainen, Olli Wuori, Toivo Muilu

ISBN 978-952-487-404-5

ISSN 1798-6419

www-osoite: <http://www.mtt.fi/mttraportti/pdf/mttraportti64.pdf>

Copyright: MTT

Kirjoittajat: Olli Voutilainen, Olli Wuori, Toivo Muilu

Julkaisija ja kustantaja: MTT, 31600 Jokioinen

Julkaisuvuosi: 2012

Kannen kuva: Jaana Ahlstedt

Eriytyvät alue- ja maatalouden rakenteet Suomessa maaseutunäkökulmasta

---

Voutilainen, Olli¹⁾, Wuori, Olli²⁾, Muilu, Toivo³⁾

¹⁾MTT Taloustutkimus, Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki

²⁾MTT Taloustutkimus, Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki, olli.wuori@mtt.fi

³⁾MTT Taloustutkimus, Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki, toivo.muilu@mtt.fi ja
Oulun yliopisto, Maantieteen laitos ja Thule-instituutti, PL 3000, 90014 Oulun yliopisto,
toivo.muilu@oulu.fi

Tiivistelmä

Yhteiskunnan rakennemuutoksen ja alueellisen työnjaon muutoksen seurauksena maatalouden sosioekonominen rooli eri maaseutualueilla ja yhteiskunnassa yleisestikin on muuttunut rajusti viimeisten vuosikymmenten aikana. Lisäksi erityyppiset maaseutualueet ovat kehitykseltään eriytyneet toisistaan. Tämän tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, millainen on aluerakenteiden ja maaseudun kehityksen välinen suhde. Osatavoitteena analyysi tarkennetaan koskemaan erityisesti maatalouden ja aluerakenteiden välistä suhdetta. Tutkimus perustuu tilastolliseen alueaineistoon sekä tilastollisiin, erityisesti aluetutkimuksessa käytettyihin menetelmiin. Aluerakenteita tarkastellaan keskeisten sosioekonomisten indikaattoreiden perusteella.

Tehdyn empiirisen analyysin perusteella sosioekonomiset toiminnot kaikkiaan ovat viime vuosikymmenten aikana keskittyneet alueellisesti Suomessa. ”Voittajia” tässä kehityksessä ovat olleet kaupunkimaisimmat seudut ja aluekeskukset sekä kaupunkikeskustaa ympäröivät kaupunkien läheiset maaseutualueet. Maaseutualueet ovat eriytyneet toisistaan: kun kaupunkien läheisen maaseudun kehitys on ollut monien sosioekonomisten mittareiden perusteella koko maan vahvinta tai lähempänä kaupunkikeskusten kehitystä kuin muiden maaseutualueiden kehitystä, harvaan asutulla maaseudulla kehitys on ollut yleisesti heikointa. Alueellisesti tarkasteltuna suotuisimman kehityksen alueita on erityisesti eteläisessä Suomessa, kun taas heikomman kehityksen alueita on erityisesti maan itä- ja pohjoisosissa.

Maatalouden rakennemuutos on ollut voimakasta kaikkialla maassamme. Lisäksi, kuten taloudelliset toiminnot yleisesti, myös maatalous on jatkuvasti alueellisesti keskittynyt. Kuitenkin alueellinen keskittyminen on ollut voimakkaampaa koko taloudessa kuin maataloudessa. Verrattuna muihin toimialoihin yleisesti, maatalous kokonaisuudessaan on edelleen alueellisesti tasaisesti levittäytynyt. Huomattavaa myös on, että maatalouden aluerakenteet ovat jatkuvassa muutostilassa. Kaiken kaikkiaan maatalouden suhteellinen merkitys on selvästi vähentynyt ja paikoittain kutistunut marginaaliseksi verrattuna alueen muuhun taloudelliseen toimintaan. Supistumisesta huolimatta maatalouden merkitys on joillakin alueilla vielä hyvin ratkaiseva paikallis- ja aluetaloudelle. Maatalouden merkitys toimialan työllisillä ja arvonlisäyksellä mitattuna on selkeästi suurempi harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa kuin kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa. Maatalouden alueellinen kehitys eroaa monesti sen mukaan, mitataanko kehitystä tuotannon arvolla vai työllisillä.

Tutkimuksen empiirisen analyysin pohjalta voidaan esittää johtopäätöksiä niin maatalouden kuin maaseudun ja yleisesti aluekehittämisen kannalta. Maatalouselinkeino keskittyy Suomessa alueellisesti, mutta maaseutualueet pysyvät maaseutualueina. Niille alueille, joilla maatalous ei ole merkittävä sosioekonomisesti, on suunnattava vahvasti myös muuta kuin maataloustuotantoon sidottua maaseudun kehittämiss politiikkaa. Viimeisten vuosikymmenten aikana on tapahtunut myös aluepolitiikan eriytymistä maaseutupolitiikan tavoitteista ja periaatteista. Nykyinen keskuslähtöinen aluepolitiikka Suomessa ei yksinomaan turvaa maaseutualueiden elinvoimaisuutta. Tiivistäen, maaseudun kehittäminen on ymmärrettävä erityyppisten alueiden kokonaisvaltaisena kehittämisenä. Jos tavoitteena on maaseudun kokonaisvaltainen kehittäminen, tukien jakoperusteena pitäisi olla ennemminkin maaseudun kehityspotentiaali, joka tunnistaisi maaseudun mahdollisuuksien alueellisen vaihtelun.

Avainsanat:

maatalous, maaseutu, aluerakenteet, keskittyminen, Suomi

Divergent Regional and Agricultural Structures from the Perspective of Finnish Rural Areas

---

Voutilainen, Olli¹⁾, Wuori, Olli²⁾, Muilu, Toivo³⁾

¹⁾MTT Economic Research, Latokartanonkaari 9, FI-00790 Helsinki

²⁾MTT Economic Research, Latokartanonkaari 9, FI-00790 Helsinki, olli.wuori@mtt.fi

³⁾Economic Research, Latokartanonkaari 9, FI-00790 Helsinki, toivo.muilu@mtt.fi and
University of Oulu, Department of Geography and Thule Institute, P.O.Box 3000, FI-90014 Oulun
yliopisto, toivo.muilu@oulu.fi

Abstract

As a result of the changes in societal structures and regional division of labour, the socioeconomic role of agriculture in different rural areas and in the society in general has drastically changed during the past decades. In addition, the development of different rural areas has been different. The main goal of the present study is to examine the relationship between the development of regional structures and rural areas. One part of this goal is to focus the analysis on the correlation between agriculture and regional structures. The study is based on statistical data on the region and on statistical methods, particularly those that are employed in region studies. Regional structures are examined on the basis of the most central socioeconomic indicators.

Based on the implemented empirical analysis, socioeconomic functions as a whole have become centralized in Finland during recent decades. More urban areas and regional centres, as well as rural areas near cities are the "winners" in this development. Rural areas have diverged: on the basis of various socioeconomic indicators, the development of rural areas near cities has been the strongest in the whole country or more similar to the development of urban centres than that of other rural areas, whereas the development in sparsely populated rural areas has generally been the weakest. In a regional comparison, the regions that have benefitted most from this development are strongly concentrated in Southern Finland, whereas the regions of weaker development are mainly in the northern and eastern parts of the country.

The structural change in agriculture has been intense across Finland. In addition, agriculture has become, similarly to economic functions in general, more concentrated regionally. Regional concentration has been, however, more intense in the economy as a whole than in the agricultural sector. When compared to other sectors of economy, agriculture as a whole is still distributed relatively evenly across the country. It must also be taken into account that the regional structures of agriculture are constantly changing. Overall, the relative significance of agriculture has clearly decreased and, in some areas, become marginal when compared to other activity in the area's economy. Despite the decrease, agriculture still has a crucial impact on the local and regional economies of some areas. When measured on the basis of employment statistics and value added, the significance of agriculture is remarkably higher in the municipalities of sparsely populated rural areas and in deep rural areas than in the rural areas situated near cities. The perceived level of regional development of agriculture depends on whether it is measured on the basis of the value of production or the number of the employed.

On the basis of an empirical analysis conducted in the study, it is possible to make conclusions regarding agriculture and rural areas as well as regional development in general. As a sector of economy, agriculture in Finland is regionally concentrating, but rural areas remain rural. In areas where agriculture is not important, there is a need for socio-economically policies that are strongly directed towards the development of rural areas in respects other than agriculture alone. During recent decades, regional policy making has become detached from the goals and principles of the politics of rural areas. The current centralised regional politics in Finland cannot, alone, secure the vitality of rural areas. In summary, the development of rural areas must be conceived as the holistic development of regions of different types. If the goal is to develop rural areas holistically, the basis for distributing aid for agriculture should be the development potential of rural areas, which would recognise the regional variation in the opportunities of rural areas.

Keywords:

agriculture, rural area, regional structures, concentration, Finland

---

Sisällysluettelo

OSA I. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET	6
1 Johdanto, tutkimuksen tavoitteet ja rakenne	6
2 Maatalouden ja maaseudun aluerakenteet Suomessa: historia- ja kirjallisuuskatsaus	9
2.1 Maatalouden muuttuva rooli maaseutualueilla	9
2.1.1 Maatalouden alueellisen työnjaon varhainen perusta Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolle asti	9
2.1.2 Maatalouden alueellinen ja yhteiskunnallinen kehitys toisen maailmansodan jälkeen	10
2.1.3 Maatalouden erikoistuminen ja keskittyminen	12
2.2 Suomen aluerakenteiden ja elinkeinorakenteiden kehityksen lyhyt historiakatsaus	15
3 Maatalouden ja maaseudun kehittäminen alueellisesta näkökulmasta	19
3.1 Maaseudun kehittämisen paradigmoja	19
3.2 Maatalouden ja maaseutualueiden kehittämisen kokonaisuus Suomessa	22
3.2.1 Maatalouspolitiikka alue- ja maaseutunäkökulmasta	22
3.2.2 Aluepolitiikka, maaseutupolitiikan historia ja irtautuminen aluepolitiikasta	29
3.2.3 Yleiskatsaus nykyiseen maaseudun kehittämisen kokonaisuuteen	33
4 Tutkimuksen empiirisen analyysin aineistot ja metodit	37
4.1 Aineistot	37
4.2 Metodit	37
4.3 Valitut indikaattorit	41
4.4 Käytetyt alueluokitukset ja -tasot empiirisessä analyysissä	43
OSA II. EMPIIRINEN ANALYYSI	46
5 Maaseudun aluerakennekehitys	46
5.1 Maaseudun aluerakenteiden kehitys eri maaseututypologioiden valossa	46
5.1.1 Väestön ja asutuksen rakenteet	46
5.1.2 Työpaikat	52
5.1.3 Toimialarakenne	56
5.1.4 Sosioekonomisia kehityskulkuja kootusti maaseudun kolmijaon mukaan	59
5.2 Aluerakenteiden keskittymiskehitys seutukuntatasolla	61
6 Maatalouden aluerakennekehitys	63
6.1 Maatalouden sosioekonominen rooli eri maaseutualueilla	63
6.2 Maatalouden alueellinen keskittymiskehitys ja suhteellinen merkitys	64
OSA III	78
7 Yhteenveto ja johtopäätökset	78
Lähteet	80

OSA I. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TAVOITTEET

---

1 Johdanto, tutkimuksen tavoitteet ja rakenne¹

Oli aika, jolloin maatalous hallitsi niin Suomen kuin muidenkin maiden maaseudun toimintaa. Maataloutta ja maaseutua saatettiin yleisesti pitää jopa toistensa synonyymeinä. Yhteiskunnan rakennemuutoksen ja alueellisen työnjaon muutoksen seurauksena maatalouden sosioekonominen rooli eri maaseutualueilla ja yhteiskunnassa yleisestikin on muuttunut rajusti viimeisten vuosikymmenten aikana. Maatalouden asema maaseudun peruselinkeinona on heikentynyt länsimaissa viime vuosikymmeninä. Kovilla taloudellisilla mittareilla mitattuna, esimerkiksi työllisyyden ja tuotannon arvon näkökulmasta, maatalouden suhteellinen rooli on yleisesti ottaen pienentynyt niin Suomessa kuin EU- ja muissa läntisissä maissa. Toisaalta maataloudella ja maatiloilla voidaan tänä päivänä nähdä olevan myös uusia ja itse maataloustuotantoon kytkeytymättömiäkin toimintoja ja tehtäviä. Väestönkasvu, kaupungistuminen, ilmastomuutos ja ruokakriisit ovat tuoneet uusia ja usein keskenään ristiriitaisia näkökulmia maataloudesta käytävään keskusteluun. Ruoantuotanto on puhtaan veden ohella ihmistoiminnan perusedellytys, joka vaikuttaa yhteis- ja yhdyskuntien sosioekonomiseen asemaan ja kehitykseen globaalilla, kansallisella ja aluetalouksien tasolla.

Suomi on maatalouden rakenteellisen kehityksen sekä maatalouden ja aluekehityksen suhteiden kannalta kiinnostava tapaustutkimuksen kohde, koska se on maailman pohjoisin maa, jossa laajalle levinnyt maaseudun asutus on perustunut pääosin maa- ja metsätalouden varaan (Alalammi 1982, s. 2). Alkutuotannolla on ollut keskeinen asema myös maan taloudellisessa kehityksessä. Pohjoisesta sijainnista johtuvat äärimmäiset ilmasto-olot, pitkät etäisyydet, harva asutus ja tuotannon suhteellisen pieni volyyymi ovat lisänneet Suomen maatalouden muutosherkkyyttä. Länsimaiden maatalouden muutokset ovatkin näkyneet Suomessa rajumpina rakenteellisina muutoksina kuin Manner-Euroopassa.

Suomalainen maaseutupolitiikka ja maaseudun ymmärtäminen olivat pitkään varsin maatalouskeskeisiä, mihin ovat suurelta osin syynä historialliset seikat. Verrattuna Keski-, Etelä- ja Länsi-Eurooppaan, Suomessa maatalouden rooli maaseudun runkoasutuksen säilyttäjänä ja taloudellisesti merkittävimpana elinkeinotoiminnan muotona jatkui selvästi pidempään. Osittain on ollut kyse poliittisista valinnoista, osittain luonnonmaantieteestä ja demografiasta. Toisen maailmansodan jälkeen toteutettu siirtolaisten ja rintamiesten asuttaminen pientiloille lisäsi maataloudesta ainakin osittain toimeentulonsa saavan väestön määrää samaan aikaan, kun muualla kehitys oli jo päinvastaista. Suomen maaseudun rakenteelle on aina antanut leimansa maan laajuus ja siitä seuraava harva asutus, mikä tekee maastamme poikkeuksellisen maaseutumaisen.

Suomessa rakennemuutos on viimeisinä vuosikymmeninä ollut voimakkaampaa maataloudessa kuin muilla muilla toimialoilla. Yhteiskunnan teollistuminen ja myöhemmin palveluvaltaistuminen on merkinnyt sitä, että maataloudesta hävinneitä työpaikkoja on pitänyt kompensoida muilla työpaikoilla. Maatalouden työpaikkojen ja maatilojen lukumäärä on laskenut suuresti, ja alkutuotannon osuus kaikista työpaikoista on monin paikoin maaseudullakin enää marginaalinen. Samalla maatilojen monialaisuus ja monitoimisuus on lisääntynyt. Maatilat keskittyvät yhä enemmän viljatilavaltaiseen eteläiseen ja läntiseen Suomeen, jonne myös muu taloudellinen toiminta keskittyy. Maataloudessa ja siihen läheisesti liittyvillä toimialoilla on havaittavissa alueellista erilaistumista ja erilaisia kehityskulkuja, joihin vaikuttavat niin luonnonolosuhteet, historialliset, taloudelliset, yhteiskunnalliset kuin kulttuuriset tekijät. Lisäksi maatalouden roolin luonne alueilla voi muun yhteiskunnallisen kehityksen myötä jatkuvasti muuttua.

---

¹ Raportin kirjoittajat haluavat kiittää Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmää (YTR) tutkimuksen rahoituksesta, tutkijasihteeri Jaana Ahlstedtia raportin taittotyöstä sekä kielentarkastaja Juha-Pekka Alarauhioita englanninkielisen tiivistelmän toimittamisesta.

Kun maaseutua tarkastellaan kokonaisvaltaisemmin eli muutoinkin kuin maatalouden näkökulmasta, voidaan todeta, että suomalainen maaseutu on viimeisten vuosikymmenten aikana käynyt läpi lukuisia muutoksia, joiden seurauksena maaseutualueet ovat kehityskuluillaan eriytyneet toisistaan. Kansantalouden ja yhteiskunnan muutokset ovat kohdelleet maaseutualueita eri tavoin: kaupunkien läheinen maaseutu on useilla sosioekonomisilla mittareilla arvioituna koko maan hyvinvoivinta aluetta, mutta kaikkein syrjäisimmillä maaseutualueilla muutoksiin ja esimerkiksi taloudellisiin taantumiin vastaaminen on usein haasteellisinta. Maatalouden rooli erityyppisillä maaseutualueilla voi poiketa voimakkaastikin toisistaan. Parhaiten tapahtuneeseen yhteiskunnan rakennemuutokseen ovat maaseudulla pystyneet vastaamaan ikään kuin keskusten imussa kehittyvät kaupunkien läheiset alueet, joissa alkutuotannossa hävinneitä työpaikkoja on pystytty korvaamaan jalostuksen ja erityisesti palveluiden työpaikoilla muuta maaseutua huomattavasti paremmin. Alueellisen työnjaon kehitys on vaikuttanut voimakkaasti paitsi koko maan myös maaseudun sisäiseen, entistä voimakkaampaan erilaistumiseen.

Yksittäisistä toimialoista maatalouden rakennemuutos on ollut voimakasta. Maatalouden työpaikkojen ja maatilojen lukumäärä ovat laskeneet kaikkialla maassamme voimakkaasti, ja alkutuotannon työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista on monin paikoin maaseudullakin enää marginaalinen. Maatalouden ja sen läheisten toimien alueellisiin kehityskuluihin vaikuttavat niin luonnonolosuhteet, historialliset, taloudelliset, yhteiskunnalliset kuin kulttuurisetkin tekijät (Rosenqvist 1997). Toisaalta maataloudessa ja maatioilla saattaa nousta esille uusia, esimerkiksi niin sanottuja post-produktivistisia eli varsinaiseen maatalouden perustuotantoon sitomattomia toimintoja. Maatalouden perustehtävää ruuantuotannon ja elintarvikemavaraisuuden turvaajana ei kuitenkaan sovi unohtaa.

Käsillä olevassa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan viime vuosikymmeninä tapahtunutta aluerakennemuutosta erityisesti maaseutunäkökulmasta. Omana kysymyksenään tarkastellaan maataloudessa tapahtunutta rakennekehitystä. Suomen maaseutualueiden kehityksen ja aluerakenteiden analysointi ovat oleellisia seikkoja paitsi maatalous- ja maaseutupolitiikan kannalta, myös silloin kun pohditaan, miten aluekehityksen yleiset ehdot tulisi nähdä ja kehystää poliittisessa päätöksenteossa maaseutuvaikutusten näkökulmasta. Tämä tutkimus tuo osaltaan valaistusta edellä esitettyihin kysymyksiin.

Tutkimuksen tavoitteet ja rakenne

Tämän tutkimuksen päätavoitteena on selvittää, millainen on maaseudun aluerakenteiden ja maaseudun kehittämisen välinen suhde – millaista aihetta ja mahdollisuuksia se antaa politiikkatoimien maaseututyypeittäiseen eriyttämiseen. Osatavoitteena analyysi tarkennetaan koskemaan erityisesti maatalouden ja maaseudun välistä suhdetta.

Tutkimuksessa selvitetään erilaisten maaseutualueiden rakennekehitystä ja tämän suhdetta maatalouden rakennekehitykseen. Aluerakenteita tarkastellaan keskeisten sosioekonomisten indikaattoreiden, erityisesti työpaikkoja, tuotannon arvoa sekä väestöä kuvaavien mittareiden perusteella. Aluerakenteita analysoidaan eri aluetasoilla ja -luokituksilla, erityisesti kuitenkin seutukuntatasolla sekä kuntapohjaisella maaseudun kolmijaolla. Maatalouden alueellista rakennekehitystä tarkastellaan omana kokonaisuutenaan ja verrataan muuhun aluerakennemuutokseen. Maataloutta tarkastellaan lähinnä yhtenä toimialana kokonaisuutenaan.

Tutkimus tuottaa ajantasaista ja uutta tietoa sekä aluerakenteiden kehityksen että maatalouden ja aluekehityksen välisistä kytköksistä. Tässä tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena ovat sekä maatalouden että muun talouden rakenteelliset muutokset ja kehitykset aluenäkökulmasta. Tutkimuksen tavoitteeseen päästään analysoimalla lähinnä tilastollisesti aluerakennemuutoksen eri prosesseja. Empiirisistä analyyseistä saatuja tuloksia peilataan alueille kohdentuviin maatalous-, maaseutu- ja aluepolitiikkoihin, erityisesti maaseutualueiden näkökulmasta. Tutkimuksessa tehtävä analyysi painottuu tilastotietojen pohjalta tehtävään numeeriseen analyysiin. Lisäksi hyödynnetään aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia erityisesti aluerakenteiden historiakatsauksessa ja tieteellisessä keskustelussa.

Tutkimuksen tuottaman aluekohtaisen tiedon avulla voidaan tehdä ehdotuksia siitä, miten aluerakennetekijöitä tulisi huomioida erityyppisten alueiden kehittämisessä niin maaseutu- maatalous- kuin aluepolitiikan näkökulmasta. Siten tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää politiikan muotoilussa ja arvioinneissa. Tutkimuksen tulokset ovat relevantteja maatalous-, maaseutu- ja aluepolitiikan viranomaisille, arvioitsijoille ja tutkijoille.

Työn rakenne voidaan esittää seuraavasti. Tutkimuksen osa I, joka käsittää luvut 1–4, muodostaa raportin taustoituksen. Luvussa 1 esitetään työn motivointi, tavoitteet ja rakenne. Luku 2 sisältää lyhyen historiaustoituksen ja kirjallisuuskatsauksen Suomen aluerakenteiden kehitykseen niin yleisesti kuin maatalouden näkökulmasta. Luvussa 3 tarkastellaan maaseutua ja maataloutta harjoitetun politiikan ja maaseutalueiden kehittämisen näkökulmasta. Luvussa 4 esitetään tutkimuksen empiirisessä analyysissä käytetyt aineistot ja metodit. Tutkimuksen osa II käsittää luvut 5–7 ja sisältää tutkimuksen empiirisen analyysin. Luvussa 5 tarkastellaan ensin maaseudun aluerakenteita ja niiden kehitystä. Luvussa 6 keskitytään maatalouden rooliin maaseutualueilla sekä maatalouden aluerakenteiden kehityksen tarkasteluun. Tutkimuksen osassa III eli luvussa 7 esitetään yhteenveto ja johtopäätökset.

---

2 Maatalouden ja maaseudun aluerakenteet Suomessa: historia- ja kirjallisuuskatsaus

---

2.1 Maatalouden muuttuva rooli maaseutualueilla

Perinteisessä maaseutuyhteisössä maaseutu ja maatalous olivat yhtä, ja siten luonnonolosuhteilla oli keskeinen merkitys maaseudun moninaisuuden kutoutumisessa. Ilmastoerojen ja sijainnin merkitys alueellisessa erilaistumisessa on kuitenkin yhteiskunnallisen kehityksen myötä vähentynyt. Vaikka luonnonolosuhteet vaikuttavat luonnollisesti edelleenkin maatalouden harjoittamiseen, maaseudun uusien toimintojen myötä aluerakenteen kuva on muuttunut aikaisempaa monivivahteisemmaksi (Katajamäki 1991a, s. 13).

2.1.1 Maatalouden alueellisen työnjaon varhainen perusta Suomessa 1900-luvun alkupuoliskolle asti

Maatalouden harjoittamisen historia ja maatalouden alueellinen työnjako juontavat juurensa maamme asuttamiseen (Katajamäki 1988; Junttila 1991, s. 23–24; Huurre 2003). Suomen maataloustuotannon voidaan katsoa olleen satoja vuosia alueellisesti joksikin keskittynyttä: ruoka tuotettiin, jalostettiin ja kulutettiin lähes samassa paikassa, joko itse maatilalla tai sen läheisyydessä. Valtaosa väestöstä asui rannikolla tai sen välittömässä tuntumassa, minkä vuoksi maataloustuotanto ja elintarvikkeiden jalostus olivat keskittyneitä rannikkoseuduille. Tosin rannikkoseuduillakaan tuotanto ei jakautunut tasaisesti (Yrjölä 2010, s. 76).

Varhaisimmat merkit Suomen kiinteästä asutuksesta löytyvät rautakaudelta. Ajanlaskumme alusta uutta asutusta alkoi virrata maahamme Suomenlahden yli. 100-luvulta on merkkejä Lounais-Suomen pysyvistä asutuksesta taloihin. Maahamme saapuneet uudisasukkaat tunsivat maanviljelyksen. Paikoilleen asettuminen merkitsi sitä, että pääelinkeinoksi muodostuivat maanviljelys ja karjanhoito eränkäynnin jäädessä sivuelinkeinoksi. Kaskenpolttoon perustuvaa maanviljelystä – jossa puun tuhka antaa maalle kasvuvoi-
maa – harjoitettiin alun perin koko maassa. Kaskeamisen ydinalue alkoi kuitenkin vähitellen siirtyä pois ensin asutetuilta alueilta, ja keskiajan loppuun mennessä peltoviljely oli vakiinnuttanut asemansa hallitsevana viljelymuotona nykyisessä Varsinais-Suomessa, Satakunnassa, pääosassa Hämettä, Uudellamaalla ja Etelä-Pohjanmaalla (Helander 1949 s. 11, 16; Kaukiainen 1980, s. 73; Katajamäki 1988, s. 10; Junttila 1991, s. 24; Huurre 2003, s. 38–40).

Myöhemmin Suomea alettiin asuttaa laajemmin, kun väestöä muutti kauemmas rannikkoalueilta ja lopulta käytännössä kaikkialle maahan (Katajamäki 1988; Yrjölä 2010, s. 76). Edelleen maatalouden tuottamat elintarvikkeet kulutettiin kuitenkin maatilojen välittömässä läheisyydessä. Maatalous- ja elintarviketuotanto olikin hajautunut melko tasaisesti koko maahan (Yrjölä 2010, s. 76).

1500- ja 1600-lukujen aikana uudisasutus levisi nopeimmin nykyisen Savon alueella. Tämän asutuseks-
pansion olennaisena perustana oli kaskiviljely, ja kaskeaminen säilyttikin asemansa Itä-Suomessa 1800-
luvulle asti. Kaskimaiden pääasiallinen vilja oli ruis. Sadot olivat niin runsaita, että 1500- ja 1600-luvuilla ruis oli Suomen tärkein vientituote (Kaila 1931, s. 40; Ajo 1946, s. 50; Katajamäki 1988, s. 10).

Karja on ilmeisesti kuulunut Suomen maatalouden kiinteäksi osaksi maatalouden harjoittamisen alusta lähtien (Huurre 2003). Suomessa pidettiin kotieläimiä jo pronssikaudella yli 3 000 vuotta sitten. Alun perin karjan pääasiallisena tehtävänä oli palvella maanviljelystä, kun peltöjen muokkaamiseen tarvittiin vetojuhtia ja kasvuvoiman ylläpitoon karjanlantaa. Lisäksi karjanliha oli tärkeä osa ruokavaliota. Karjanhoidon merkittävänä rajoittavana tekijänä oli karjanrehun saanti, sillä sen suhteen oltiin riippuvaisia pääasiassa luonnonniityistä. Koska luonnonniityistä oli puute peltoseuduilla, ja toisaalta Pohjois-Suomessa niittyjä oli runsaasti ja viljanviljely vähäistä, karjatalous keskittyi Pohjois-Suomeen. Jo 1700-luvulla karjataloudella olikin keskeinen asema Pohjois-Suomen maataloudessa (Junttila 1991, s. 24). Karjatalouden merkitys korostui suurten nälkävuosien aikana.

Suomen maatalouden alueellinen erilaistuminen alkoi jo keskiajalla (Orman 2003, s. 90–103). Soininen (1974) on jakanut 1800-luvun Suomen maatalouden kolmeen suuralueeseen: Länsi-Suomen peltoviljelyalueeseen, Itä-Suomen kaskiviljelyalueeseen ja Pohjois-Suomen karjatalousalueeseen. Voidaankin todeta, että jo 1800-luvun alussa maatalouden alueellisessa työnjaossa oli havaittavissa selkeitä piirteitä ja itä-länsi -eriytyminen (Katajamäki 1988, s. 10).

1800-luvun jälkipuoliskolla maataloudessa alettiin siirtyä perinnäisestä maataloudesta uuteen maatalouteen. Tuolloin maatalouden ja teollisuuden suhteet alkoivat muuttua perusteellisesti. Viljatuotteet halpevivat maailmanmarkkinoilla, mikä lisäsi Euroopassa siirtymää viljataloudesta karjatalouteen. Suomessa puuhun perustuva, kasvava teollisuus sai aikaan metsien arvonnousun. Alueellisesta näkökulmasta katsottuna lypsykarjanhoidon ja metsätyöt yhdistävä tuotantosuunta alkoi levitä lännestä ja etelästä itäiseen ja pohjoisempaan Suomeen syrjäyttäen näillä alueilla perinteistä viljanviljelyä. Yleisesti ottaen tuotantovälineiden ja -menetelmien kehittyminen 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa vaikuttivat monin tavoin uuden, ”modernin” maatalouden syntyyn (Granberg 1989, s. 33–34; Östman 2004). Maatalouden alueellinen keskittymiskehitys ja erikoistuminen voimistuivat 1900-luvulta lähtien (Yrjölä 2010, s. 76). Keskittymiskehitykseen vaikuttivat muun muassa maataloustuotannon koneellistuminen ja tehostuminen ja tätä kautta maatalouden työvoiman tarpeen nopea väheneminen, maatilakohtaisesta omavaraisuudesta luopuminen sekä maatalouden ja elintarviketeollisuuden muuttuvat suhteet (Östman 2004). Yleisesti ottaen yhteiskunnan koneellistuminen, teollistuminen ja teknologiassa tapahtuneet suuret harppaukset, sekä poliittiset ja institutionaaliset tekijät niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla ovat lisänneet keskittymistä.

Vuoden 1918 torpparivapautuksen myötä maan omistusolot muuttuivat, ja asutustoiminta vahvasti pientilojen merkitystä sotien välisenä aikana (Granberg 1989, s. 33–34; Peltonen 2004, s. 252–257). Omavaraisuuteen pyrkiminen korosti niin ikään pientilojen merkitystä. Torpparien vapautusten jälkeenkin tilatonta väestöä oli maaseudulla vielä runsaasti. Tilattoman väestön asuttamiseksi säädettiin vuoden 1922 asutuslait ja tätä täydentävä asutuslaki vuonna 1936 (Varjo 1977, s. 29; Varjo 1980, s. 26).

1930-luvun pulavuodet ravistelivat Suomen maatalouden rakenteita (Rantatupa 2004), mutta maa- ja metsätalouden työpaikat lisääntyivät aina vuoteen 1940 asti. Kuitenkin teollisuuden työpaikat alkoivat lisääntyä jo nopeammin. Tästä huolimatta alkutuotanto hallitsi Suomen elinkeinorakennetta: vuonna 1940 noin 60 % Suomen työpaikoista oli alkutuotannossa, kun teollisuuden osuus työpaikoista oli 14 %. Alueellisesti tarkasteltuna teollisuus keskittyi Saimaan etelärannalle ja Kymenlaaksoon sekä Helsingin, Porin ja Tampereen lounaispuolelleen rajaamaan alueeseen (Katajamäki 1988, s. 32; Vihola 2004).

2.1.2 Maatalouden alueellinen ja yhteiskunnallinen kehitys toisen maailmansodan jälkeen

Maamme asutuspolitiikka joutui toisen maailmansodan aikana kokonaan uusille urille, kun talvisodan päätyttyä oli asetettava silloiselle Neuvostoliitolle luovutetulta alueelta tullut, noin 40 000 perhettä käsittänyt maataloussiirtoväki. Tätä varten säädettiin aluksi pika-asutus ja myöhemmin maanhankintalait. Maanhankintalait sisälsivät myös laajan agraarireformin, sillä maata ei annettu ainoastaan siirtoväelle vaan myös muille väestöryhmille kuten rintamamiehille, sotainvalideille, sotaleskillle ja maatalousväelle (Varjo 1977, s. 26; Varjo 1980, s. 30; Roiko-Jokela 2004).

Maanhankintalakien mukaisesti asuttamisessa noudatettiin selkeää alueellista säännönmukaisuutta. Karjalan siirtoväki asutettiin Etelä- ja Keski-Suomeen. Pohjois-Suomen siirtoväki taas asutettiin Sallaan, Kuusamoon ja Tervolaan. Ahvenanmaa ja muut ruotsinkieliset seudut jäivät yleensä asutustoiminnan ulkopuolelle. Pohjois-Suomeen tuli Etelä-Suomeen verrattuna vähän siirtolaisia. Maanhankintalain mukaisen asutustoiminnan tultua 1950-luvun lopulla pääosin suoritetuksi säädettiin vuonna 1958 maankäyttölaki, mikä perustui lähinnä maatilojen toimintaedellytysten parantamistarpeeseen. Maankäyttölaki oli kuitenkin samalla luonteeltaan myös asuttamislaki (Varjo 1977, s. 26–27; Varjo 1980, s. 30).

Maatalous alkoi kokea suuria muutoksia toisen maailmansodan jälkeen. Ensinnäkin kasvintuotanto edistyi nopeasti keinolannoituksen, kasvinsuojeluaineiden, jalostustyön ja viljelytekniikan kehityksen myötä. Toiseksi kotieläintuotanto tehostui ruokinnan, rakennuskannan ja eläinaineksen kehittyessä. Yleisesti ottaen tieteeseen perustuvien uudistusten rooli oli merkittävä. Maatiloilla koneellistuminen ilmeni erityisesti traktorin ja myöhemmin leikkuupuimureiden ja lypsykoneiden läpimurtona (Jussila 1987, s. 53–63; Katajamäki 1988, s. 38; Juntila 1991, s. 26; Niemelä 2004). Metsätaloudessa metsätyön perinteinen työvoimavaltainen malli alkoi niin ikään muuttua nopeasti 1950-luvun loppupuolelta lähtien koneellistumi-

sen myötä. Alkoi muodostua metsätyötä vakituisesti tekevien metsurien ammattikunta, ja toisaalta erityisesti pientilojen toimeentuloyhdistelmä – jossa metsätalous oli oleellinen osa toimeentuloa – alkoi horjua (Katajamäki 1988, s. 38).

Varsinaisen maatalouden rakenteen murroksen voidaan katsoa ajoittuneen 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen, jolloin maatalouden työllisten lukumäärä absoluuttisten lukujen perusteella oli poikkeuksellisen voimakasta. Murroksen myötä uusi teknologia syrjäytti ihmistyövoimaa. Vaikutukset näkyivät ensimmäisenä, jo 1950-luvulla, maatilojen palkkatyövoimassa, myöhemmin avustavissa perheenjäsenissä ja lopulta 1960-luvun jälkipuoliskolla myös varsinaisissa viljelijöissä (Granberg 1989, s. 50; Muilu 1990).

Maatalouden koneellistuminen kosketti merkittävimmin läntistä, niin sanottua Vilja-Suomea. Siellä maatiloilta keskuksiin siirtyminen ei ollut välttämättä kovin vaikeaa. Vilja-alue ympäröi elinvoimaisimpia Etelä-Suomen keskuksia, ja muuttoetäisyydet jäivät kohtuullisen lyhyiksi. Lisäksi suurten ikäluokkien työvoiman tarjontaa lisäävä paine oli Vilja-Suomessa keskimääräistä pienempi. Myös metsätalouden koneellistuminen aiheutti selkeitä alueellisia vaikutuksia. Etelä-Suomen keskuksat tarjosivat runsaasti työmahdollisuuksia, ja tämä aiheutti maan itä- ja pohjoisosista, niin sanotusta Savotta-Suomesta, vuolasta muuttoliikettä Etelä-Suomen keskuksiin (Katajamäki 1988, s. 38). Jo tätä ennen oli ollut voimakasta muuttoliikettä Itä- ja Pohjois-Suomesta Ruotsiin ja vastaavasti Pohjanmaalta Pohjois-Amerikkaan.

Maatalouden rakennekehitys on ollut voimakasta myös maatilojen lukumäärän muutoksella mitattuna. Kun sotien jälkeisen asutustoiminnan päätyttyä 1960-luvun alussa tilamäärä oli yli 300 000, oli aktiivimaatiloja 1990-luvun taitteessa enää noin 120 000 (Pyykkönen 2001). Tämänkin jälkeen kehitys on ollut samansuuntaista siten, että EU:hun liittymisvuonan 1995 aktiivimaatiloja oli noin 100 000 ja vuonna 2010 enää noin 63 000 (Niemi & Ahlstedt 2011, s. 87).

Yleisestikin ottaen elinkeinorakenteen muutoksen näkökulmasta toisen maailmansodan jälkeiset vuosikymmenet olivat Suomessa voimakkaan rakennemuutoksen aikaa. Esimerkiksi vuodesta 1940 vuoteen 1980 alkutuotannon työpaikat vähenivät lähes miljoonalla (-77 %), jalostuksen työpaikat lisääntyivät 415 000:lla (+128 %) ja palveluiden työpaikat 815 000:lla (+241 %). Erityisen raju rakennemuutos oli 1960- ja 1970-luvuilla (Katajamäki 1988, s. 35). Taulukossa 2.1 havainnollistetaan maatalouden muuttuvaa roolia Suomessa työllistävyyden näkökulmasta. Kuten huomataan ja luonnollisesti jo entuudestaan tiedetään, muutos on ollut raju. Vuonna 1960 maatalouden osuus kaikista työllisistä oli lähes kolmannes. Tämän jälkeen tuo osuus on voimakkaasti tippunut ollen vuonna 2011 noin kolme prosenttia (Niemi & Ahlstedt 2012, s. 90). Erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla muutos on ollut poikkeuksellisen raju, koska tällöin maatalouden työllisten absoluuttinen lukumäärä tippui niin voimakkaasti. Tämänkin jälkeen muutos on ollut voimakasta. Suhteellisen muutoksen perusteella Suomen EU-jäsenyyttä edeltäneellä viisivuotisperiodilla 1990–1995 maatalouden työllisten lukumäärä on vähentynyt poikkeuksellisen paljon (Taulukko 2.1).

Taulukko 2.1. Työllisten määrä maataloudessa ja muilla toimialoilla 1960–2007 (vuoden lopun tilanne 1 000 henkeä) (Vuosien 1960–1985 lähdetiedot: Kuhmonen & Aaltonen 1997, s. 19, ja vuosien 1990–2007 lähdetiedot: Tilastokeskus b).

Vuosi	Maatalouden osuus kaikista työllisistä, %	Muutos maatalouden työllisten lukumäärässä, %	Muiden toimialojen osuus kaikista työllisistä
1960	29,6		70,4
1970	17,2	-40	82,8
1980	10,6	-35	89,4
1985	8,3	-19	91,7
1990	7,3	-11	92,7
1995	6,0	-31	94,0
2000	4,2	-18	95,8
2005	3,3	-22	96,7
2007	3,1	0	97,1

2.1.3 Maatalouden erikoistuminen ja keskittyminen

Maatalouden alueellista erilaistumista ja kehitystä on tarkasteltu erityisesti maatalousmaantieteen tutkimustraditiossa. Sen sijaan maatalousekonomistiselle tutkimustraditiolle ominaista on ollut tarkastella asioita joko maatilain tai koko kansantalouden tasolla. Suomessa tehdyissä maatalousekonomistisissä aluetutkimuksissa on käytetty usein jakoa maamme neljään suuralueeseen (Rosenqvist 1997). Aluetutkimuksen näkökulmasta tällainen aluejako on hyvin karkea. Maatalousmaantieteen tutkimus ei ole ollut kovin vilkasta 1980-luvun jälkeen.

Alueellisen työnjaon ohella muina maatalouden erikoistumisen ulottuvuuksina voidaan nähdä maatilain *keskittyminen* tiettyihin toimintoihin ja tähän liittyvä tuotannon kasvattaminen sekä *vertikaalinen eli pystysuora integraatio*, jolla tarkoitetaan tässä tapauksessa jalostavan teollisuuden erkaantumista maataloudesta. Tällöin maatalouden ja jalostuksen välille syntyy erilaisia integraation järjestelmiä. Maatalouden kytkeäntä jalostavaan sektoriin kiihdyttää maatalouden eriytymistä huonontamalla niiden tilojen asemaa, jotka jäävät esimerkiksi tilakoon, sijainnin tai viljelijän iän vuoksi integraation ulkopuolelle. Toisaalta integroitaviin maataloihin vaikutus on ristiriitainen. Lyhyellä aikavälillä viljelijän taloudellinen asema saattaa parantua, mutta toisaalta itsenäisyys ja siten työn autonomia supistuu. Integraatio kiihdyttää erikoistumista ja aiheuttaa lisäksi paineita tilakoon kasvattamiseen. Parhaiten integraation kohteeksi sopii suuri, pitkälle koneistunut ja erikoistunut maatila (Granberg 1989).

Maatalouden erikoistumiseen ja erilaistumiseen on perinteisesti tunnistettu lukuisia tekijöitä.

- 1) fyysiseen ympäristöön ja luonnollisiin kasvuolosuhteisiin liittyviin tekijöihin
- 2) talousmaantieteen malleihin, jotka selittävät maatalouden sijaintia (joista von Thünenin 1800-luvulla kehittämä maatalouden sijaintiteoria eniten vaikuttanut)
- 3) viljelijöiden käyttäytymiseen liittyviin lähestymistapoihin
- 4) kansainvälistymiseen, maatalouden modernisaatioon ja poliittis-taloudellisiin tekijöihin liittyviin lähestymistapoihin.

Maatalouden alueellisesta erikoistumisesta Suomessa on tehty tutkimuksia erityisesti maatalousmaantieteen alalla. Viime vuosikymmeninä aihetta ei ole kuitenkaan merkittävästi tutkittu. Pääviesti 1900-luvun jälkipuoliskon tutkimuksista on, että Suomen maatalous on alueellisesti erikoistunut ja erilaistunut. Maatalouden alueelliseen erilaistumiseen vaikuttavista tekijöistä Suomessa maatalousmaantieteilijät ovat korostaneet maatalouden kaupallistamista sekä erityisesti luonnonolosuhteita (Rosenqvist 1997, s. 22–24). Rosenqvist (1997, s. 24) mainitsee Varjon (1956), Smedsin (1963a ja 1963b), Alestalon (1965), Fogelbergin (1965), Talmanin (1980 ja 1981) Häkkinen (1984), Niemen & Häkkinen (1988) ja Junttilan (1991) tutkimukset, joiden perusteella maatalouden alueellinen erikoistuminen Suomessa on havaittavissa. Rosenqvist (1997, s. 189) itse nostaa tarkastelemistaan Suomen maatalouden eri tuotantosuuntien alueellista erikoistumista selittävästä tekijöistä tärkeimmiksi fordistista rakennekehitystä kuvaavat keskimääräiset

alueittaiset yksikkökoot sekä luonnonolojen tarjoamat mahdollisuudet ja aiheuttamat rajoitteet maataloustuotannon harjoittamiselle. Lisäksi alueellisesti porrastetulla maataloustuella on alueellisen erikoistumisen selittämässä luonnonolojen avulla tapahtuvaa tulkintaa täydentävää merkitystä (Rosenqvist 1997, s. 189). Junttila (1991, s. 16–31) jakaa maatalouden alueelliseen työnjakoon vaikuttavat tekijät luonnonoloihin, historiallisiin ja taloudellisiin tekijöihin sekä maatalouspolitiikkaan liittyviin tekijöihin.

Granbergin (1989, s. 51) mukaan Suomen maataloudessa oli 1960-luvulla ajaututtu tilanteeseen, jossa tuotantoa ei voitu jatkaa entiseen tapaan eikä entisen rakenteen vallitessa. Kolmen vuosikymmenen aikana 1950-luvulta alkaen maatalouden työpaikat vähenivät kahdella kolmanneksella. Tilanteeseen pyrittiin sopeutumaan ensin työvoimaa vähentämällä, mutta 1960-luvun puolivälissä tilarakenteen raamit alkoivat olla liian ahtaat uusille tuotantomenetelmille. Siten myös maatilojen lukumäärä alkoi supistua, ja 1960-luvun puolivälistä vuoteen 1980 kolmasosa maatiloista lopetti toimintansa (Granberg 1989, s. 51). Tuotantoon jatkavat maatilat pyrkivät vastaamaan rakennemuutoksen tuomiin haasteisiin ennen kaikkea erikoistumalla (Junttila 1991, s. 27). Kaiken kaikkiaan maatilalla rooli itsenäisenä talousyksikkönä alkoi vähentyä, ja maatilatalouden ulkopuolisten toimeentulolähteiden merkitys alkoi kasvaa.

Granberg (1989, s. 66, 201) tarkasteli alueittain maatalouden suuraluetasolla eri tuotteiden osuutta maatalouden tuotosta ja näin kuvaili eri tuotantosuintien merkityksen muutoksia. Maatalouden suuralueita olivat Etelä-Suomi, Sisä-Suomi, Etelä-Pohjanmaa ja Pohjois-Suomi (ks. Granberg 1989, s. 200). Tapahtunut maataloustuotannon erikoistuminen 1950-, 1960- ja 1970-luvuilla vaikutti maan eri osiin toisistaan poikkeavalla tavalla. Etelä-Suomessa tapahtui tällä ajanjaksolla siirtymää kotieläintaloudesta kasvinviljelyyn. Pohjois-Suomessa taas kasvinviljelyn merkitys supistui. Muualla kasvinviljelyn merkitys vähentyi jossain määrin suhteessa kotieläintuotantoon. Maidon ja naudanlihan tuotannossa tapahtui siirtymää Etelä-Suomesta muualle. Sika- ja kanataloudessa tapahtui alueellista keskittymistä Etelä- ja Länsi-Suomen alueille (Granberg 1989, s. 66; katso myös Suomen kartasto 1982).

Ruska (1988) tutki maataloustuotannon ja siihen kiinteästi liittyvän jalostustoiminnan alueellista sijoittumista ja kehitystä vuosina 1960–1985 tuotannon volyymin näkökulmasta, samaisella suuraluejaolla kuin Granberg (1989) (katso edellinen kappale). Ruskan (1988) muuttujina tulkinnat maatalouden alueellisesta erikoistumisesta ovat yhdenmukaiset Granbergin edellä esitettyjen tulkintojen kanssa. Myös Ylätaalo (1989) käytti suuraluetasoa tarkastellessaan maatalouden rakennekehityksen vaihtoehtoisia kehityslinjoja vuoteen 2000. Lisäksi hän tarkasteli maatalouden rakennekehitystä tuotantosuunnittain vuodesta 1969 vuoteen 1986 käyttäen muuttujina tilojen lukumäärää ja tuotannon volyyminä kotieläinten lukumäärällä ja peltoalalla mitattuna. Tulokset ovat samansuuntaisia Ruskan (1988) ja Granbergin (1989) tutkimusten kanssa.

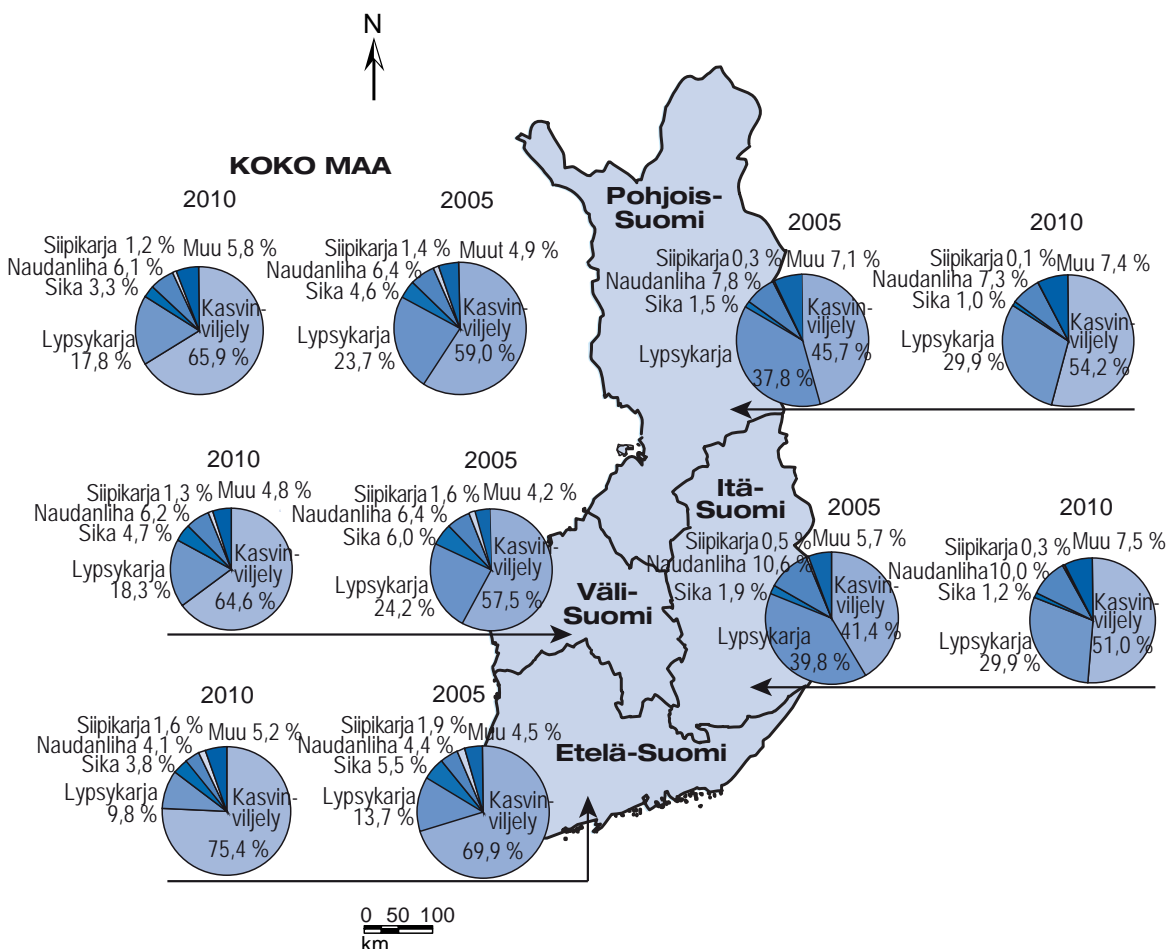
Heiskanen ym. (1992) tarkastelivat kotieläintalouteen erikoistumista alueittain ja tässä tapahtunutta kehitystä vuosien 1977 ja 1990 välillä. Aluetasolla he käyttivät kuntatasoa. Tutkijat totesivat, että kaiken kaikkiaan Suomen maataloustuotannon rakenne vaihtelee merkittävästi alueittain, ja että tuotantorakenne muuttuu etelästä pohjoista kohti siirryttäessä erikoistuneesta, alueellisesta monipuolisesta tuotantomallista kohti erikoistumatonta, yksinkertaisempaa tuotantorakennetta päätyen lopulta Pohjois-Suomessa hyvin yksipuoliseen tuotantorakenteeseen (Heiskanen ym. 1992, s. 2). Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti kotieläintaloutta. Vuosien 1977 ja 1990 välillä sekä sikatalous että nautakarjatalous (sisältäen sekä lypsykarjatalouden että naudanlihan tuotannon) olivat eläinten lukumäärällä mitattuna keskittyneet alueellisesti niille alueille, joissa kyseisten tuotantosuintien harjoittaminen jo ennestään oli yleisintä: sikatalous Varsinais-Suomeen, Satakuntaan ja Etelä-Pohjanmaalle, ja nautakarjatalous maan pohjoisempiin osiin.

Katajamäki (1991b) tutki alueellista ja maaseudun marginalisaatiota sekä maatalouden roolia yhteiskunnan rakennemuutoksen näkökulmasta. Hän näki niin ikään maataloudessa tapahtuneen alueellista erikoistumista. Hänen johtopäätöksensä oli, että maataloudessa erikoistuminen on lisännyt alueellista työnjakoa. Tämä taas on tehnyt etenkin syrjäisistä alueista entistä haavoittuvaisempia.

Kuhmonen (1996) tarkasteli kuntatasolla Suomessa tapahtunutta maatalouden alueellista rakennemuutosta aikavälillä 1980–1993. Rakennemuutosta kuvattiin maatilojen lukumäärän muutoksella, tilojen keskikoon kasvulla sekä maa- ja metsätalouden työllisten määrän muutoksilla. Alueelliset erot havaittiin kuntatason tarkastelussa suuriksi. Maatilojen keskipeltoala oli kasvanut nopeimmin ydinmaaseudulla, kun taas sekä tilojen lukumäärä että maa- ja metsätalouden työllisten määrä oli laskenut nopeimmin syrjäisellä maaseudulla. Kuhmonen (1998) näki, että maatalous on nopeasti alueellisesti polarisoitunut EU-jäsenyyden aikana. Hänen johtopäätöksensä oli, että Suomessa on pian rakenteellisesti ja toiminnallisesti kehittyvä eteläinen alue sekä nopeasti marginalisoituva pohjoisen maataloustuotannon alue.

Wuoren (2007, s. 20) tutkimuksen perusteella maa- ja metsätalous oli sekä vuonna 1993 että vuonna 2005 seutukuntatason aineistolla tarkasteltuna alueellisesti tasaisimmin levittänyt toimiala päätoimialojen välillä, kun keskittymistä tarkasteltiin työpaikkojen absoluuttisilla lukumäärillä. Sen sijaan kun työpaikkojen keskittymistä tarkasteltiin toimialan suhteellisella osuudella seutukunnan kaikista työpaikoista, maa- ja metsätalous oli muihin päätoimialoihin verrattuna alueellisesti yksi keskittyneimmistä toimialoista. Toisin sanoen alkutuotannon suhteellinen osuus alueen kaikista työllisistä on keskittynyt alueellisesti voimakkaammin kuin alkutuotannon työllisyys absoluuttisella työpaikkojen lukumäärällä mitattuna. Sekä absoluuttisten työpaikkojen lukumäärän että toimialan työpaikkojen suhteellisten osuuksien perusteella maa- ja metsätalous oli vuonna 2005 alueellisesti keskittyneempää kuin vuonna 1993. Tuloksissa on huomioitava, että maa- ja metsätaloutta tarkasteltiin yhtenä toimialana.

Maatalouden tuotantosuuntarakenteissa on myös tänä päivänä nähtävissä huomattavia alueellisia eroja. Kun tarkastellaan kahta tärkeintä tuotantosuuntaa Suomessa, kasvinviljelytilojen osuus on korkein maan etelä- ja länsiosissa kun taas lypsykarjataloudella on huomattavin merkitys maan itä- ja pohjoisosissa. Koko maan tasolla kasvinviljely on yleisin päätuotantosuunta. Vuodesta 1995 eli Suomen EU-jäsenyydestä lähtien Suomen maatalouden tuotantosuuntarakenne on huomattavasti muuttunut maatilojen lukumäärällä mitattuna. Vuosien 1995–2010 välisenä aikana päätuotantosuuntanaan lypsykarjataloutta harjoittavien maatilojen lukumäärä laski yli 21 000 maatilalla eli lähes 7 %:n vuosivauhdilla. Sen sijaan kasvintuotantotilojen lukumäärä nousi lähes 3 900 tilalla vuodesta 1995 vuoteen 2010. Kun päätuotantosuuntanaan kotieläintaloutta harjoittavien maatilojen osuus oli 52 % ja päätuotantosuuntanaan kasvinviljelyä harjoittavien tilojen osuus oli 39 % vuonna 1995, vastaavat osuudet olivat vuonna 2010 kasvinviljelytilojen osalta 66 % ja kotieläintilojen osalta 28 % (Niemi & Ahlstedt 2011, s. 16). Jopa vuosien 2005 ja 2010 välillä huomattava muutos tuotantosuuntarakenteissa on havaittavissa (Kuva 2.1). Pyykkösen ym. (2010, s. 6) ennusteen mukaan lypsykarjatilojen, kuten myös muiden nautakarjatilojen, sikatilojen ja siipikarjatilojen lukumäärän voimakas lasku jatkuu edelleen vuoteen 2020 mennessä, ja lisäksi viljatilojenkin lukumäärän on ennustettu laskevan vuoteen 2020 mennessä.

Kuva 2.1. Maataloustukea saaneiden maatilojen jakautuminen päätuotantosuuntiin vuonna 2005 ja 2010 (Niemi & Ahlstedt 2006, s. 21; Niemi & Ahlstedt, 2011 s. 17).

Maatalouden rakennemuutos ilmenee myös maatilojen taloudellisessa koossa² tapahtuneessa muutoksessa. EU:hun liittymisen jälkeen kehitys tämän suhteen on ollut hyvin nopeaa maatilojen lukumäärän voimakkaasti laskiessa. Vuodesta 1995 vuoteen 2007 maatilojen keskimääräinen taloudellinen koko kasvoi yli 50 % (Eurostat a). Vastaavan ajanjakson aikana maatilojen keskimääräinen koko viljeltyjen hehtaareiden perusteella kasvoi vielä enemmän, vajaan 22 hehtaarin yltäessä 34 hehtaariin (Niemi & Ahlstedt 2011, s. 87). Pyykkönen ym. (2010, s. 4) ennustivat yksinkertaisen trendiennusteen (jonka lähtökohdaksi on aiemman muutosnopeuden jatkuminen) perusteella maatilojen lukumäärän laskevan vuoden 2009 noin 64 000 tilasta vuoteen 2020 mennessä noin 45 000 tilaan ja tilojen keskikokoon taas kasvavan vastaavalla ajanjaksolla 36 hehtaarin yltäessä 50 hehtaariin.

2.2 Suomen aluerakenteiden ja elinkeinorakenteiden kehityksen lyhyt historiakatsaus

Kansantalouden kannalta tarkasteltuna alkutuotanto muodosti pitkään maamme perussektorin. Tämän jälkeen teollisuudesta tuli kansantalouden käyttövoima, ja sittemmin palvelut ja erilaiset kvartaarisektorin toimialat ovat tulleet merkittäviksi kansantaloudellisiksi toimijoiksi. Kuva ei ole aluetasolla näin yksinkertainen. Kuten maantieteen alan Suomeen kohdistuvissa tutkimuksissa (ks. esim. Ajo 1944; Katajamäki 1988) on todettu, toimialat ovat aikoinaan alkaneet levittäytyä rannikolta sisämaahan eri aikoina. Kannattavampi tuotannon muoto on tunkenut aikaisempaa päätoimialaa kauemmaksi rannikolta. Historiallisesti katsottuna uudemman toimialan tai talouden muodon valtakausi on aina ollut lyhyempi kuin edeltäjänsä. Uusi valtakausi on yltänyt lyhyemmän matkan päähän kuin aikaisempi. Aluetasolla muuttuva perussektorin kyky elättää väestöä vaikuttaa siihen, kuinka paljon sen toimintaa tukeutuvaa väestöä ja palveluja voi paikallisesti olla.

Aluerakenteiden kehitysten yleistystä monimutkaistaa se, että emme elä homogeenisella tasangolla, jossa olosuhteet ja toimintaedellytykset ovat kaikkialla samat. Luonnonolosuhteet ja etäisyys tekijät uusine liikenneyhteyksineen ovat mahdollistaneet suotuisan kehityksen joillakin alueilla ja heikentäneet edellytyksiä toisaalla. Lisäksi voidaan katsoa, että alueella on ns. ensimmäinen luonne, joka kuvaa alueen resurssia ennen ihmisen aiheuttamaa toimintaa. Ihmisen toiminta aiheuttaa alueelle ns. toisen luonteen, jonka jälkeen alueen toimintaedellytykset eroavat ensimmäisen luonteen aiheuttamista olosuhteista. Ihmisen toiminta aiheuttaa myös eroja alueiden toimintaympäristöön ja epätasaista kehitystä myös ennestään samankaltaisten alueiden välillä (Ottaviano & Pinelli 2004, s. 14). Kun alueelle on jostain syystä syntynyt jonkun toimialan keskittymä, sen toiminta vaikuttaa alueen kehitykseen eivätkä pelkät luonnonolosuhteet. Ainakin osittain voidaan katsoa, että uudet toimialat ja niiden tuotanto kehittyvät aiemman rakenteen ehdoilla ja edellytyksillä, kunnes uuden toiminnan volyyymi alkaa muuttaa vanhan rakenteen toimintaa. Teollisuudessa on käytetty käsitettä teollisuuden inertia, joka sitoo toimintaa sijoittumispaikalleen.

Alueiden erilaistumista pidemmällä aikavälillä selitetään aluetieteessä yleensä kehittyvän alueellisen työnjaon käsitteellä. Elinkeinojen ja toimintojen alueellista erilaistumista aiheuttavia tekijöitä voidaan luokitella esimerkiksi seuraavasti. Ensinnäkin luonnonolosuhteiden erot luovat yleensä suhteellisen pysyviä ja vyöhykemäisiä rakenteita. Esimerkkinä tästä on maatalouden harjoittamisen kautta kehittynyt asutusrakenne Suomessa. Toiseksi, asutus- ja työssäkäyntikeskukset luovat vahvistuvia, kehämäisiä keskusperiferia -rakenteita. Suomessa tässä kehityksessä voittajia ovat keskusten lisäksi olleet erityisesti kaupunkien läheiset maaseutualueet. Kolmanneksi, alueelliseen erilaistumiseen vaikuttavat lukuisat paikalliset tekijät, jotka luovat mosaiikkimaisia aluerakenteita (Malinen & Muilu 2009, s. 11–12; ks. alueellisen työnjaon käsitteestä tarkemmin esim. Katajamäki 1988). Esimerkiksi Suomen kuntapohjainen maaseututyypikartta kuvaa maaseudun aluerakenteen mosaiikkimaisuutta.

---

² Maatilan taloudellinen koko kuvastaa hyvin maatilan taloudellisen toiminnan laajuutta. Taloudellinen koko eli ESU (*Economic Size Unit*) on yrityksen vakioitu kokonaiskate. Kullekin viljelykasville ja tuotantoeläimelle laskeaan alueittain vakioitu kate (standard gross margin, SGM) vähentämällä kolmen vuoden sato- ja tuotoskeskiarvojen mukaisista tuotoista tietyt muuttuvat kustannukset. Yritysten viljelykasvien pinta-alat ja kotieläinten keskieläinmäärät kerrotaan näillä tuotekohtaisilla katteilla. Puutarhayrityksissä (mm. kasvihuonetilat) ja paljon ostorehuja käyttävillä kotieläintiloilla liikevaihto saattaa olla suuri, vaikka viljelypinta-alat olisivat pieniäkin. Tämän vuoksi on toisinaan luovuttu viljelyalaan perustuvasta tilakokoluokittelusta. Taloudellinen koko ikään kuin ottaa huomioon nämä erot tuotantosuuntien välillä, jolloin taloudellinen koko on yhteismitallinen mittari kuvattaessa maatilan toiminnan volyyymia (MTT a).

Uuden talousmaantieteen paradigman mukaan (New Economic Geography paradigm) taloudelliset toiminnot keskittyvät (katso esim. Krugman 1991, Venables 1996, Krugman 1998, Fujita ym. 1999, Tohmo 2007, Krugman 2011). Paradigman mukaan alueellinen keskittymis- ja erikoistumiskehitys edistää väestön hyvinvointia ja kilpailukykyä niin kutsutun kumulatiivisen kausaation (Myrdal 1957) kautta: talouden skaalaedut tekevät yritystoiminnan kannattavaksi. Jo olemassa oleva yrityskehitys houkuttelee yrityksiä ja työvoimaa samalle alueelle. Tällä tavoin taloudellisten toimintojen keskittymiskehitys jatkuu (Tohmo 2007). Tällä tavoin taloudellisten toimintojen keskittymiskehitys jatkuu (Tohmo 2007, katso tarkemmin kumulatiivisesta kausaatiosta: Myrdal 1957, ja toimialojen maantieteellisestä keskittymisestä teoreettisesta näkökulmasta: Tiainen 2010, s. 49–53).

Katajamäen (1991, s. 54) mukaan maaseudun kehityksessä voidaan erottaa pitkiä aaltoja. Ensimmäinen aalto oli maaseudun muotoutuminen itäiseksi maaseudeksi ja läntiseksi maaseudeksi. Toisen aallon keskeiset piirteet liittyivät sarkajaon sanelemaan yhteisöllisyyteen, tervatalouteen sekä itäsuomalaisen maaseudun vähittäiseen muotoutumiseen Savotta-Suomeksi. Agraarimaaseudun aalto nousi esille 1800-luvun lopulla ja kantoi 1970-luvulle. Viimeisenä esille nousseena pitkänä aaltona Katajamäki – parikymmentä vuotta sitten – piti monimuotoista maaseutua, niin sanottua uutta maaseutua. Katajamäen (emt.) mukaan ”Uuden maaseudun *monimuotoisen mosaiikin* lähtökohtana ovat aikaisempien pitkien aaltojen maaseudun suureen perustaan jättämät historialliset kerrostumat sekä kehkeytyvät uudet mahdollisuudet.” Monimuotoisella maaseudulla Katajamäki (emt.) tarkoittaa monien toimintojen ja toimijoiden maaseutua. Lähtökohtana on, että maaseutu ei pysy asuttuna pelkkien maa- ja metsätalouden työpaikkojen varassa.

Suomen väestönkasvussa ja sisäisessä muuttoliikkeessä ovat ajan kuluessa vaikuttaneet sekä keskittymisen että hajaantumisen elementit. Teollistumisen aikakaudella 1800-luvun lopulta 1960-luvulle vahva riippuvuus luonnonvaroista ja metsäalan logistiikka suosivat hajaantumista. Luonnonvaroihin perustuvan teollisuuden väheneminen taas johti 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa suureen muuttoaaltoon ja keskittymiseen, kun väestöä muutti maaseudulta kaupunkeihin (OECD 2008, s. 43). Kaikkiaan väestö on 1960-luvulta saakka keskittynyt kuntien sisäisenä muuttoliikkeenä haja-asutusalueilta kuntakeskuksiin. Vastavasti laajemmalla aluetasolla muutto on kasannut väestöä maakuntakeskuksiin ja eteläiseen Suomeen. 1970-luvulta 1990-luvun alkuun elettiin alueellisesti tasapainoisen kehityksen aikaa, joka perustui pääasiallisesti vahvan hyvinvointivaltion luomiseen ja teollistamispolitiikkaan. Tämä voitiin nähdä hajauttamisprosessina ja alueellistamisena, kun tuettiin alueellisten ja paikallisten keskusten kasvua heikommassa asemassa olevilla alueilla osana aluepolitiikkaa. Voimakas kaupungistuminen ja uuden tietotalouden kehittyminen alkoivat 1990-luvulla suosia harvoja muuttovoittokaupunkeja. Syvä talouslama 1990-luvun alussa ja sitä seurannut talouden nopea elpyminen käynnistivät uuden ja viimeisimmän muuttoaalton maaseudulta kaupunkeihin (OECD 2008, s. 43–44).

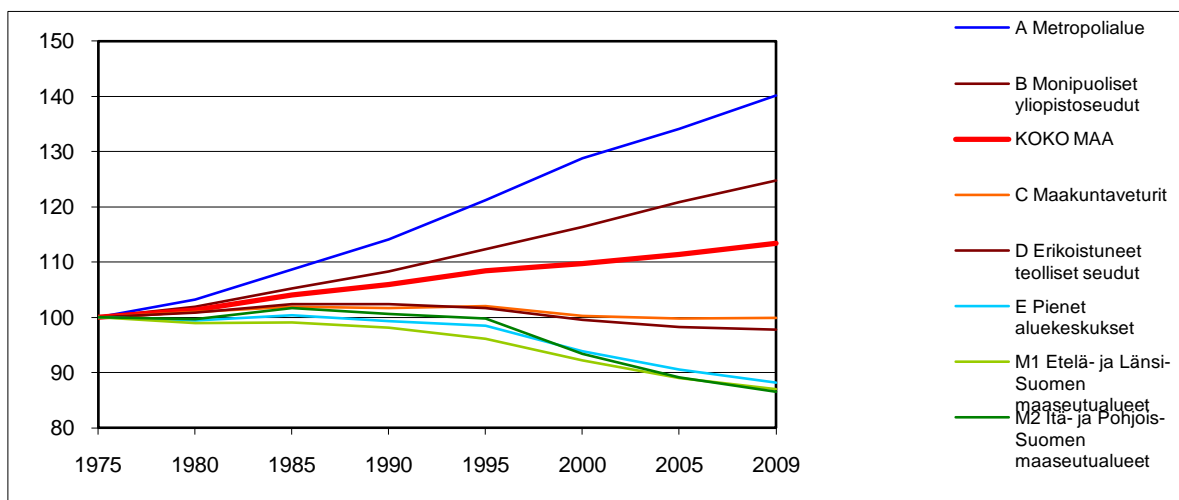
Vaikka kaupunkiväestö on jatkuvasti Suomessa kasvanut, väestönkasvu on ollut koko 2000-luvun voimakkainta kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa. Siten seutuistuminen ja vastakaupungistuminen ja tältä osin myös alueellinen hajaantuminen keskustaajamien ulkopuolelle ovat lisääntyneet. Tähän kehitykseen on vaikuttanut usea tekijä, joista keskeisenä esimerkkinä voidaan nostaa IT-alan voimakkaan nousun laantumisen 2000-luvun alussa kansainvälisen kilpailun lisääntymisen myötä (OECD 2008, s. 44). Toisin kuin kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa, ydin- ja harvaan asutun maaseudun kunnissa väestön lukumäärä laskee ja väestön ikärakenne on epäedullisin.

Ennen toista maailmansotaa Suomen alueellista työnjakoa saattoi selittää Suomessa hyvin keskeisessä asemassa olleen metsäsektorin kehityksellä, jossa myös maanviljelyksellä ja maataloudella oli merkittävä rooli (katso tarkemmin: Katajamäki 1988, s. 7–35). Katajamäki (1988, s. 35) toteaa, että suomalaisen yhteiskunnan alueellisen kehityksen mekanismi on monimutkaistunut toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Alueellisen työnjaon kannalta tähdellisiksi ilmiöiksi ja kehityskuluiksi vuoden 1945 jälkeen Katajamäki (1988, s. 35–46) nostaa sotakorvaukset, asutustoiminnan, maa- ja metsätalouden koneellistumisen, aluepolitiikan aloittamisen, työllisyystilanteen uudet piirteet sekä suurimpien yritysten etäännyttämisen paikallisyhteisöistä. Katajamäki (1988, s. 35) toteaa toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten olleen Suomessa voimakkaan rakennemuutoksen aikaa: alkutuotannon työpaikat vähenivät voimakkaasti, kun taas jalostuksen ja erityisesti palveluiden työpaikkojen lukumäärän kasvu oli voimakasta. Erityisen raju rakennemuutos oli 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa (emt.).

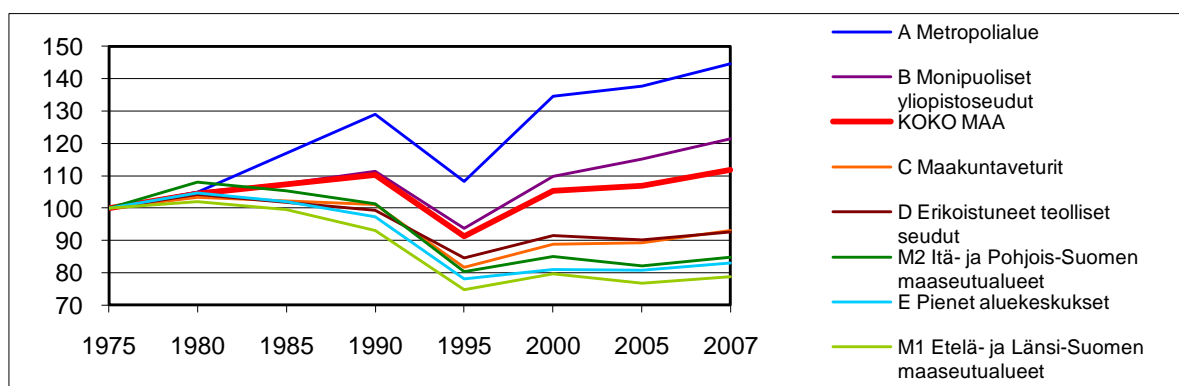
Alueellisen koheesio- ja kilpailukykyohjelman³ (KOKO) alueprofiilijulkaisussa tarkasteltiin 52 ohjelma-alueen kehitystä. Nämä alueet kattoivat 322 Manner-Suomen 326 kunnasta vuonna 2010. KOKO-

³ Alueelliseen koheesio- ja kilpailukykyohjelmaan palataan lyhyesti luvussa 3.2.3.

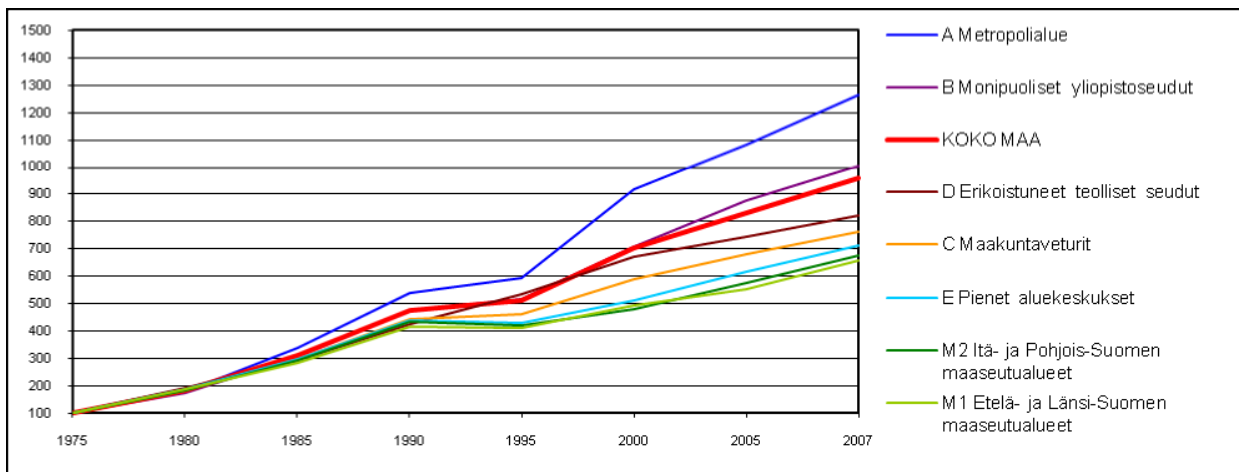
ohjelma-asiakirjassa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010) käytetty 52 ohjelma-alueen aluetyyppittely perustuu kunkin KOKO-alueen suurimman taajaman väkilukuun siten, että yli 15 000 asukkaan taajaman KOKO-alue on määritelty kaupunkimaiseksi ja muut alueet ovat maaseutumaisia seutuja. Kaupunkiseutujen sisäisessä luokittelussa käytetään hyväksi kaupunkiverkkotutkimusta (Antikainen ym. 2006), jossa kaupunkiseudut on luokiteltu metropolialueeseen, monipuolisiin yliopistoseutuihin, maakuntavetureihin, erikoistuneisiin teollisiin seutuihin sekä pieniin aluekeskuksiin. Maaseutumaiset alueet puolestaan on luokiteltu virallisen suuralueluokituksen mukaisesti (NUTS 2) Etelä- ja Länsi-Suomen sekä Itä- ja Pohjois-Suomen maaseutumaisiin alueisiin (TEM 2010, s. 12–13; tarkemmin luokituksen kriteereistä TEM 2010, s. 14). KOKO-julkaisun (emt.) vuodesta 1975 lähtevistä aikasarja-analyysistä käy hyvin ilmi, että maaseutumaiset ohjelma-alueet ovat niin väkiluvun, työpaikkojen lukumäärän kuin arvonlisäyksen eli kolmen keskeisen aluetalouden elinvoimaisuutta kuvaavan indikaattorin perusteella kehittyneet muita alueita heikommin. Metropolialue, monipuoliset yliopistoseudut ja maakuntaveturit ovat olleet tässä aggregaattitason kehityksessä kärjessä mainitussa järjestyksessä (Kuvat 2.2–2.4).

Kuva 2.2. Väkiluvun kehittyminen 1975–2009 aluetyypeittäin perustuen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) alueprofiilijulkaisun alueluokitteluun (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, s. 121).

Kuva 2.3. Työpaikkojen lukumäärän kehittyminen 1975–2007 aluetyypeittäin perustuen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) alueprofiilijulkaisun alueluokitteluun (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, s.122).

Kuva 2.4. Arvonlisäys käyvin hinnoin 1975–2007 aluetyypeittäin perustuen koheesio- ja kilpailukykyohjelman (KOKO) alueprofiilijulkaisun alueluokitteluun (Työ- ja elinkeinoministeriö 2010, s. 123).

---

3 Maatalouden ja maaseudun kehittäminen alueellisesta näkökulmasta

---

3.1 Maaseudun kehittämisen paradigmoja

Se, miten maaseutu ymmärretään – esimerkiksi millaisena maatalouden rooli nähdään maaseutualueilla – on ensiarvoisen tärkeää myös politiikkatoimien muotoutumisen näkökulmasta. Maaseutupolitiikan lähtökohdat voidaan karkeasti jakaa maaseudun ymmärtämiseen tilana, alueena tai ikään kuin yhtenä yhteiskunnan jäsentämisen relevanttina ulottuvuutena. Kun maaseutu ymmärretään *tilana*, maaseudun rooli nähdään maatalouskytkennän ja keskus-periferia -ajattelun kautta (Terluin 2001, s. 21–22). Tämän ajattelutavan mukaan maaseutua leimaa maatalouden harjoittamisesta johtuva laajaperäinen maankäyttö sekä alueellisesti harva taloudellinen ja muu toiminta. Maaseutu edustaa keskustasta yhä etäämmälle vetäytyviä perinteisiä elinkeinoja ja yhteisöjä, ja maaseutua leimaa riippuvuus alueellisesti tiheään ja tehokkaan toiminnan keskuksista. Maaseudun poliittinen ohjaus ja vallankäyttö tapahtuvat maatalouden kautta. Maaseudun ymmärtäminen maatalouden hallitsemaksi tilaksi on luonut loogisen perustan sille, että maatalouden tukea voidaan jatkaa maaseudun tukemisen nimissä. EU:n maatalouslähtöisen maaseudun kehittämisen voidaan nähdä edustavan pitkälti tällaista ajattelua (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, s. 47–48).

Kun maaseutupolitiikan lähtökohtana on tilan sijasta *alue*, maatalouskytkennän ja keskus-periferia -vastakkain asetteluun sijasta korostuu aluekokonaisuuksien taloudellinen erilaistuminen (Terluin 2001, s. 22). Poliittikka-ajattelussa korostuvat paikallistaloudet. Poliittikkatoimet kohdistetaan alueellisiin yksiköihin, joilla ajatellaan toimivan sekä alkutuotannosta, teollisuudesta että palveluista koostuva alue- tai paikallistalous. Maaseutumaisuus on yksi ulottuvuus, joilla alueyksiköitä voidaan tarkastella (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, s. 48).

Maaseutu voidaan politiikassa nähdä myös yhtenä relevanttina *yhteiskunnan jäsentämisen ulottuvuutena*. Tällöin ollaan tekemisissä monien samanaikaisesti mahdollisten ”maaseutujen” kanssa. Maaseutu edustaa erilaisia merkityksiä ja käsityksiä riippuen toimijasta. Toisin kuin tila- ja aluekohtaisessa maaseutupolitiikan ajattelutavassa, maaseutu itse on nostettu politiikan kysymykseksi. Siten maaseutua ei nähdä maatalouden kautta tai aluetalouden osana. Maaseutukysymys on tässä ajattelutavassa politisoitunut, ja tämä sekoittaa sekä maatalous- että aluepolitiikan totuttuja valta-asetelmia (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, s. 48; katso tarkemmin maatalous-, maaseutu- ja aluepolitiikan suhteista Suomessa: Uusitalo 2009 ja EU-tasolla: Van Depoele 2000).

Maatalouden ja maaseudun suhdetta tarkasteltaessa yksi keskeinen näkökulma jäsentää kokonaisuutta on van der Ploegin ym. lanseeraama ”uuden maaseudun kehittämisen paradigma” (*”the new rural development paradigm”*), jota käsittelee muun muassa erillinen tieteellisen lehden teemanumero (ks. Sociologia Ruralis 2000). Tähän liittyvää teoreettista työtä on myöhemmin jatkettu muun muassa (van der Ploeg & Marsden 2008). Näkökulma on sikäli hyvin maatalouslähtöinen, että maaseudun kehittäminen (*rural development*) nähdään nimenomaan maataloudesta ja maataloilta lähtevänä kehittämisenä, ja esimerkiksi kaikkea maaseutualueiden taloudellista kehittymistä ei määritelmällisesti välttämättä edes nähdä maaseudun kehittymisenä. Sitä kuitenkin korostetaan, että maaseudun kehittämisessä ja kehittämisessä ei ole kyse (yksinomaan) sektorallisesta eli maatalouden kehittämisestä. Maatalous ja maatilat yhdistyvät monin tavoin alueiden muuhun toimintaan. Taulukossa 3.1 on kuvattu tämän ”koulukunnan” näkökulmasta maaseudun kehittämisen ja kehityksen eri tasoja.

Taulukko 3.1. Maaseudun kehittämisen ja kehityksen analyysin eri tasot Knickelin ja Rentingin (2000, s. 514) mukaan.

Taso	Kehittämisen avaintekijöitä
Maatila	Maatalouden toimintojen sisäiset kytkökset Maatalouden harjoittamisen käytäntöjen uudelleen organisointi Uudet tulonlähteet, tulojen kasvu ja/tai kustannusten alentaminen Monitoimi- tai monituotetilojen kehittäminen
Maatilatalous	Maatalouden harjoittamisen sovittaminen muihin kotitalouden (taloudellisiin) toimintoihin, mm. monialaiset maatilat
Alue	Yksittäisten toimintojen kontribuutio aluetalouteen Maatilojen välinen yhteistyö paikallis- ja/tai aluetasolla Maatilojen ja muiden yritysten väliset suhteet Markkinat ja verkostot Maisema
Globaali taso	Maatalouden ja yhteiskunnan väliset kytkökset kokonaisuudessaan Uudet tarpeet ja odotukset (esim. ympäristötekijät ja matkailu), jotka kohdistuvat maaseutualueille Maaseutu-kaupunki -kytkökset Institutionaaliset tekijät

OECD:n linjaamassa ”maaseutupolitiikan uudessa paradigmassa” (*the new rural paradigm*, OECD 2006) korostuu edellä esitettyä näkökulmaa enemmän maaseutualueiden muut kuin maatalouden toiminnot. OECD:n paradigman taustalla on kolme tekijää, jotka vaikuttavat samansuuntaisesti eri OECD-maissa: maaseutupolitiikan painopiste on siirtynyt haittojen kompensoimisesta maaseudun vahvuuksien hyödyntämiseen, maatalouspolitiikan mahdollisuudet maaseudun kehittämisessä nähdään rajallisina, ja kansainväliset paineet maatalouspolitiikan uudistamiseen ovat kasvaneet; aluepolitiikassa on otettu käyttöön uusia välineitä, kuten alueellistaminen ja toimintojen hajauttaminen. Tämän ajattelutavan mukaisesti maaseutualueita tulisi tarkastella kokonaisvaltaisesti ja ”ei-sektoraalisesti”, ja maatalouden olisi oltava kehittämisessä ”tasavertaisesti” mukana yhtenä elinkeinona muiden ohella. Oleellista on, että maaseudun kehittämisen lähtökohtana on alueperustaisuus, ja maaseutupolitiikka perustuu keskushallinto-ohjauksen sijaan monitasoiseen hallintaan (*governance*) hallinnon eri tasojen, kansalaisyhteiskunnan ja yksityisen sektorin kesken (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, s. 12). Niin ikään OECD:n lanseeraama maaseutuvaikutusten arviointi (*rural proofing*, ks. OECD 2008) tukee maaseutupolitiikan uutta paradigmaa. Maaseutuvaikutusten arvioinnissa kaikkien politiikkatoimenpiteiden vaikutuksia arvioidaan nimenomaan niiden maaseutualueille kohdentuneiden vaikutusten näkökulmasta.

”Vanhan”, maatalouteen perustuvan maaseutupolitiikan lähestymistavan suhdetta OECD:n maaseutupolitiikan uuteen paradigmaan kuvataan taulukossa 3.2. EU:n yhteistä maatalouspolitiikkaa ja tätä täydentävää kansallista maatalouspolitiikkaamme hallitsevat vanhan lähestymistavan piirteet, vaikka muitakin kuin maatalouden kehittämisen toimenpiteitä sisältyy toimenpidevalikoimaan. Sen sijaan kansallinen laaja maaseutupolitiikkamme kuvaa selkeästi maaseutupolitiikan uutta lähestymistapaa: tavoitteet ja sisällöt ovat kokonaisvaltaisia eivätkä sektorilähtöisiä, ja toimijoina on edustettuna laaja joukko hallinnon tasoilta.

Taulukko 3.2. Maaseutupolitiikan vanhan ja uuden lähestymistavan vertailua (Uusitalo 2009, s. 201).

	Vanha lähestymistapa	Uusi lähestymistapa
Tavoitteet	Yhtäläistäminen, maatilan tulot, maatilojen kilpailukykyisyys	Maaseutualueiden kilpailukyky, paikallisten varojen kartuttaminen, käyttämättömien voimavarojen hyödyntäminen
Avainsektori	Maatalous	Useita maaseudun elinkeinoaloja (matkailu, käsityö, maatalous, teollisuus, tietotekninen ala jne.)
Päävälineet	Tuet	Investoinnit
Avaintoimijat	Kansalliset hallitukset, tuottajat ja tuottajaliitot	Hallinnon kaikki tasot (ylikansallinen, kansallinen, alueellinen ja paikallinen), kaikki paikalliset toimijat ja asiantuntijat (julkinen, yksityinen, kansalaistoimijat)

Vastaavasti Terluinin (2001, s. 38–51) mukaan EU-tason maaseudun kehittämissä politiikan muutoksesta voidaan löytää useita näkökulmia: politiikka, joka tähtää vähentämään alueellisia eroja; yleiset kehittämissä välineet, maatalouden rakennepolitiikka, muutos sektoraalisesta alueelliseen (territoriaaliseen) politiikkaan, muutos hallinnassa, ja lisäksi eriävät näkemykset. Näiden näkökulmien perusteella Terluin (2001, s. 40–41) tunnistaa neljä vallitsevaa muutosta, jotka vaikuttavat maaseudun kehittämissä politiikan sisältöön ja toteutukseen. Näillä on vahvoja päällekkäisyyksiä OECD:n vanhan ja uuden maaseudun kehittämisen näkökulmien kanssa (katso edellä) (Taulukko 3.3).

Taulukko 3.3. Neljä esille nousevaa muutosta maaseudun kehittämissä politiikassa (Terluin 2001, s. 40).

	Vanha lähestymistapa	Uusi lähestymistapa
Yleiset kehittämissä välineet	Sisäänpäin suuntautuneiden investointien edistäminen (eksogeenisen kehittämisen malli)	Paikallisen kehittämispotentiaalin edistäminen (endogeenisen kehittämisen malli)
Maatalouden rakennepolitiikka	Tuottavuuden kasvu (produktivismi)	Monivaikutteisuus (post-produktivismi)
Politiikan kattavuus	Sektoraalinen	Territoriaalinen
Hallinta (governance)	Ylhäältä alas	Alhaalta ylös

Yleisesti ottaen alueellisen ja maaseudun kehittämisen painopiste on siirtymässä kohti aluelähtöistä politiikkaa ja alueellista erilaistamista. Monissa alueelliseen ja maaseudun kehittämiseen liittyvissä tutkimuksissa on todettu, että niillä politiikkatoimenpiteillä, jotka painottuvat endogeeniseen kehittämiseen, on suurempi vaikuttavuus kuin eksogeenisen kehittämisen toimenpiteillä (katso Terluin 2001, 2003). Monet tutkimukset osoittavat erityisesti, että ulkoapäin annetut strategiat eivät ole olleet kovin tehokkaita vähemmän kehittyneiden ja syrjäisten alueiden ja maiden taloudellisen tilanteen edistämisessä (Tödtling 2009).

Endogeeninen kehittäminen voidaan ymmärtää paikallisena kehittämisenä, jossa oleellisia elementtejä ovat paikalliset impulssit sekä kehittämisen perustuminen suurelta osin paikallisiin resursseihin ja alhaalta ylöspäin toteutettavaan kehittämiseen (Terluin 2003, Tödtling 2009). Oostindien ym. (2008) mukaan kaksi toisiinsa kytkeytyvää tekijää – paikalliset resurssit ja paikallinen kontrolli – ovat keskeisiä endogeenisen kehittämisen käsitteessä.

Eksogeenistä kehittämistä kutsutaan myös ”ylhäältä alaspäin -kehittämiseksi”. Eksogeenisessä kehittämissä kehittämistä suunnitellaan ja toteutetaan keskushallinnon tai ulkopuolisten toteuttajien toimesta. Lisäksi ylhäältä alaspäin -kehittämissä painottuvat ulkoiset tekijät kuten alueiden välinen kauppa sekä pääoman, työvoiman ja teknologian liikkuvuus alueiden ja valtioiden välillä (Tödtling 2009).

O'Connor ym. (2006, s. 9) toteavat, että maatalouden kehittämisen teorit ovat suurelta osin keskittyneet eksogeenisen modernisaation malliin, kun taas endogeenisen kehittämisen käytännöt ovat jääneet takalalle. Eksogeenisen ja endogeenisen kehittämisen ”hybridimalli”, jota toisinaan kutsutaan myös neoenogeenisen kehittämisen malliksi, hylkää ajatuksen endogeenisen ja eksogeenisen kehittämisen mallin välisestä polarisaatiosta. Sen sijaan paikallisten ja ulkoisten voimien välistä vuorovaikutusta painotetaan (Terluin 2001, s. 332–333; Ray 2006; Shucksmith 2010; Hyyryläinen ym. 2011).

EU:n yhteiseen maatalouspolitiikkaan on ajan kuluessa tullut yhä enemmän alueellista ulottuvuutta (katso tarkemmin esim. Shucksmith ym. 2005, O'Connor ym. 2006, Voutilainen ym. 2009, Voutilainen 2010, Voutilainen 2012). Tarkastellaan seuraavaksi lyhyesti lähinnä maatalouspolitiikan tulevaisuuteen liittyviä seikkoja kokonaisvaltaisen maaseudun kehittämisen ja alueellisen ulottuvuuden näkökulmasta.

3.2 Maatalouden ja maaseutualueiden kehittämisen kokonaisuus Suomessa

Maaseutualueiden kehitykseen on luonnollisesti vaikutusta muullakin kuin maaseutupolitiikalla ja maatalouden kehitykseen muullakin kuin maatalouspolitiikalla. Sekä alue-, maaseutu- että maatalouspolitiikan voidaan nähdä vaikuttavan niin maaseutualueiden kuin alueiden maatalouden kehitykseen. Uusitalo (2009) näkee, että pari vuosikymmentä 1980-luvun loppupuolelta eteenpäin ovat olleet alue-, maaseutu- ja maatalouspolitiikan eriytymisen aikaa. Uusitalo (emt.) tulkitsee maatalouspolitiikan ja aluepolitiikan irtautuneen. Maatalouspolitiikan ”ongelmaksi” kokonaisvaltaisen maaseudun kehittämisen kannalta voidaan nostaa maatalouspolitiikan hyvin vahva maatilaperustaisuus, vaikka maatalouspolitiikkaa perustellaan yhä voimakkaammin sen laajemmilla vaikutuksilla maaseutualueiden elinvoimaisuuteen. Aluepolitiikassa on taas viime vuosikymmeninä merkitystään tuntuvasti nostanut keskusvetoinen politiikka. Seuraavaksi tarkastellaan lähemmin maatalouden ja maaseutualueiden kehittämisen kokonaisuutta alue- ja maaseutunäkökulmasta.

3.2.1 Maatalouspolitiikka alue- ja maaseutunäkökulmasta

Maatalouspolitiikalla on Suomessa pitkät perinteet. Jo vuosisatojen ajan valtio on muokannut maatalouden rakennetta ja elämisen tapaa mm. keräämällä veroja, asuttamalla uusia alueita, järjestelemällä maanomistussuhteita ja suojaamalla ulkomaankauppaa (Junttila 1991, s. 28). EU:hun liittyminen merkitsi taas kokonaisvaltaista järjestelmän uudistusta Suomen maatalouspolitiikassa. Seuraavaksi kuvataan lyhyesti maatalouspolitiikan lähinnä alueellista ulottuvuutta Suomessa ennen EU-jäsenyyttä sekä EU-jäsenyyden aikana.

Aika ennen EU-jäsenyyttä

Asutuspolitiikat Suomessa sisällissodan ja toisen maailmansodan jälkeen johtivat Suomessa maatalojen lukumäärän kasvuun ja maatalojen keskikoon pienenemiseen, millä puolestaan oli kauaskantoisia vaikutuksia. Suomen maatalouspolitiikka perustui pitkään sotien jälkeen siihen, että keskikokoisen maatilan tuli tarjota riittävä elintaso päätoimisille viljelijätalouksille. Maatalouden tulopolitiikka olikin keskeisin elementti kansallisessa maatalouspolitiikassa. Tämä puolestaan hidasti maatalouden tuottavuus- ja tehokkuuskehitystä. Teknologinen kehitys maataloudessa oli kuitenkin niin nopeaa, että ylituotannon ensimmäiset ongelmat ilmenivät jo 1950-luvun loppupuolella. Itse asiassa siitä lähtien ja Suomen EU:hun liittymiseen asti suomalainen maatalouspolitiikka tasapainotteli ylituotannon hillinnän ja viljelijäväestön tulotason turvaamisen välillä (Linden ym. 2008, s. 28–29).

Suomen maatalouspolitiikan peruseriaatteet eivät ole eronneet merkittävästi EU:n maatalouspolitiikan vastaavista, vaikka tavoitteiden painotukset ovatkin voineet jossain määrin erota EU:n maatalouspolitiikan painotuksista. Pää tavoitteet Suomen maatalouspolitiikassa ovat olleet (ennen EU-jäsenyyttä) elintarvikkeiden omavaraisuus, viljelijöiden tulotason turvaaminen ja kehittäminen, ja samanaikaisesti ruuan hinnan pitäminen kohtuullisella tasolla; maatalouden rakenteellinen kehittäminen sekä maaseutualueiden asuttuna pitäminen (Kettunen & Niemi 1994, s. 13–14). Suomessa vuonna 1956 säädetty maataloustulolaki loi pohjan viljelijöiden lakisääteiselle tulokehitykselle. Tällä tavoin viljelijöille taattiin sekä tuotantokustannusten nousun huomioon ottaminen että muun väestön vertainen tulokehitys. Tulopolitiikasta vaikiintui kansallisen maatalouspolitiikan tärkein osa-alue (Linden ym. 2008, s. 28).

Maatalouden alueellinen tuki Suomessa sai kiinteät muodot 1940-luvun alussa, kun maidolle alettiin maksaa tuotantoavustusta Oulujoen pohjoispuolella sijaitseville alueille. Tämän jälkeen alueelliset tukimuodot ovat laajentuneet myös muihin tuotantomuotoihin. Aluetuen maksamiseksi Suomi jaetaan vyöhykkeisiin eli maataloustukialueisiin, joiden mukaan tuen määrä porrastetaan. Ennen Suomen EU-jäsenyyttä tukea saavat alueet muuttuivat moneen kertaan, kun jakoperusteita tarkistettiin. Tukialueet määriteltiin ensin ottamalla huomioon kuntien luontaiset edellytykset maataloustuotantoon. Myöhemmin määrittelyperusteisiin otettiin mukaan myös taloudellisia olosuhteita kuvaavia muuttujia, kuten viljelijän tulot. Sinänsä aluetuen määrä riippuu yksinomaan tilan sijainnista, ja tukea saavat sekä suuri- että pienituloiset viljelijät (Junttila 1991, s. 29–30).

Aluetuen maksamisen perusteina on ollut mm. sisäisten tuloerojen tasoittaminen sekä tuotannon ja markkinoinnin edistäminen. Ennen EU-jäsenyyttä suurin osa aluetukimuodoista oli sidoksissa tuotantoon (Junttila 1991, s. 30). Granberg (1989, s. 153) korosti aluetuen kahtalaisia vaikutuksia: toisaalta tukipolitiikka nopeuttaa kaupallistumista ja toisaalta vaikuttaa eri tuotantosuuntien kannattavuuteen eri alueilla. Ensimmäinen tapa luo edellytyksiä työnjaolle ja siten edistää työnjakoa synnyttäviä kehitysprosesseja. Toinen tapa suuntaa näitä prosesseja alueellisesti vaikuttamalla viljelijöiden tuotantopäätöksiin. Granbergin (emt.) mukaan aluetukien osuus tapahtuneessa kehityksessä on ollut 1970-luvulle asti vähäinen muiden tekijöiden ollessa kehityssuunnan määrääjinä merkittävämpiä.

Granbergin (1989, s. 153) mukaan kaupallistuminen ja sitä seuranneet välilliset alueelliset muutokset alkoivat 1980-luvulle tultaessa olla jo loppuunvietyjä ja tuki pääasiassa enemmän ylläpiti syntynyttä aluerakennetta kuin muutti sitä. Hän näki tuen ehkäisevän muiden kuin tuettujen tuotantosuuntien laajentamista ja kokeilua. Tätä kautta aluetuki alkoi vaikuttaa maatalouden alueellisiin rakenteisiin yksipuolistavasti. Granberg (emt.) näki, että mikäli maatalouspolitiikassa halutaan jatkossakin ottaa huomioon sosiaalisia ja hyvinvoinnillisia näkökohtia, olisi aluetukien toiminta-aloja laajennettava. Täten yhden maatalouden tuotantosuunnan varassa olevat maaseutualueet voisivat kivottomammin monipuolistua, ja alueista muodostuisi vastustuskykyisempiä ulkoisia uhkia vastaan.

EU-aika

EU:n yhteinen maatalouspolitiikka eli CAP (Common Agricultural Policy) on yksi merkittävimmistä EU-tason politiikoista, vaikka sen osuus EU:n budjettimenoista on vähentynyt voimakkaasti. Tällä hetkellä CAP:n osuus EU:n vuotuisista budjettimenoista on noin 40 %, kun se vuonna 1984 oli 71 %. Euroopan komissio on arvioinut, että vuonna 2013 CAP:n budjettiosuus olisi 39 % (Euroopan komissio b). Maatalouden tuilla on huomattavia vaikutuksia maatalouteen kaikkialla EU:ssa. Vaikutukset ovat taloudellisia, ympäristöllisiä, kulttuurisia ja poliittisia (Shucksmith ym. 2005, s. 2). EU-rahoitteisten tukien lisäksi kansalliset maatalous- ja maaseudun kehittämistuet ovat merkittäviä ja täydentävät EU-rahoitteisia tukia. Erityisen suuri merkitys kansallisilla maataloustuilla on Suomessa.

CAP:n alkuperäiset tavoitteet ovat noin 50 vuoden takaa. Niistä edelleen ovat voimassa:

- maatalouden tuottavuuden lisääminen,
- kohtuullisen elintason turvaaminen viljelijöille,
- markkinoiden vakauttaminen,
- ruuan omavaraisuuden takaaminen, ja
- kohtuullisten hintojen varmistaminen kuluttajille (Euroopan unionin virallinen lehti 1997, s. 0190).

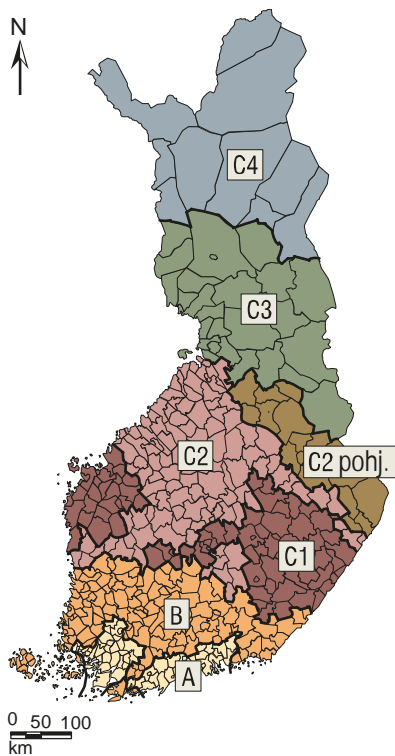
Alueelliset tai ns. ”laajan maaseudun” näkökulmat eivät nouse esille näissä tavoitteissa, kuten eivät ympäristönäkökulmatkaan. Tämän jälkeen yhteistä maatalouspolitiikkaa on uudistettu, ja samalla mainitut näkökulmat ovat nousseet yhä vahvemmin esille CAP:n sisällössä (katso esim. Vouilainen ym. 2009, Vouilainen 2010).

Kun Suomi liittyi EU:hun vuonna 1995, EU:n MacSharry-reformi oli jo meneillään. Tämä tarkoitti, että maatalouden tuottajahintoja oli jo leikattu. Suomalaisille viljelijöille leikatut EU:n tuottajahinnat merkitsivät niin huomattavia tulonmenetyksiä, että pinta-alan perustuva CAP-tuki ei riittänyt pitämään suomalaisia maataloja hengissä. Uuteen tilanteeseen sopeutumiseksi kaksi CAP:n tukielementtiä, luonnonhaitta- korvaus eli LFA-tuki ja maatalouden ympäristötuki, nostettiin Suomen maatalouspolitiikan keskeiseksi instrumentiksi (Linden ym. 2008, s. 29).

Tänä päivänä, Suomen EU-jäsenyyden aikana, Suomen maatalouspolitiikan perustan muodostavat CAP:n tukimuodot, joita ovat EU:n kokonaan rahoittamat suorat tuet ja osaksi rahoittamat maatalouden ympäristötuki, luonnonhaittakorvaus sekä maatalojen rakenne- ja investointituet. Lisäksi kansallisen tuen merkitys on keskeinen Suomessa. Suomi saakin EU-jäsenyysneuvottelujensa tuloksena maksaa maataloilille CAP:n tuen lisäksi täysin kansallisesti rahoitettua maataloustukea eli maatalouden kansallista tukea. Tällä pyritään varmistamaan suomalaisen maatalouden toimintaedellytykset maan eri osissa ja eri tuotantosuunnissa (Niemi & Ahlstedt 2010, s. 52; Niemi & Ahlstedt 2011, s. 47). Valtaosa kansallisesta maataloustuesta on CAP:n pilari I -tyyppistä tukea eli pinta-ala- ja kotieläinperusteisesti maksettavaa suoraa tukea maataloilille (Voutilainen 2010, s. 114).

Suomi on jaettu seitsemään maataloustukialueeseen (Kuva 3.1). Koko maassa maksettavia tukia ovat peltokasvien ja kotieläinten suorat tuet, ympäristötuki sekä luonnonhaittakorvaus (LFA-tuki) ja sen kansallinen lisäosa. Lisäksi kansallisesti maksettavia tukia ovat pohjoinen tuki sekä Etelä-Suomen kansallinen tuki. Tukitasot ja osin myös käytettävät tuet vaihtelevat tukialueittain (Niemi & Ahlstedt 2011, s. 46).

Kuva 3.1. Maatalouden tukialueet Suomessa (Niemi & Ahlstedt 2009, s. 46).

CAP:n alaisia tukia täydennetään kansallisista varoista ja edellä esitetyn kuvan 3.1 aluejaon mukaan maksettavalla pohjoisella tuella, Etelä-Suomen kansallisella tuella ja luonnonhaittakorvauksen kansallisella lisäosalla sekä eräillä muilla tukimuodoilla. Pohjoista tukea maksetaan C-maataloustukialueille. Yli puolet Suomen viljelyalasta on pohjoiseen tukeen oikeutettua aluetta. Pohjoisesta tuesta valtaosan muodostavat maidon tuotantotuki sekä kotieläinten lukumäärän ja viljelyalan perusteella maksettavat tuet. Etelä-Suomen kansallista tukea maksetaan maataloustukialueille A ja B ns. vakavien vaikeuksien tukena. Tämän tuen käyttämisestä Suomen on neuvoteltava Euroopan komission kanssa määräajoin. Marraskuussa 2007 saavutetun neuvottelutuloksen perusteella Suomi voi myöntää sekä kansallisia tukia että investointitukea Etelä-Suomen kotieläintaloudelle vuoden 2013 loppuun saakka. Etelä-Suomen kansalliseen tukeen liittyvät olennaisesti myös investointituet ja nuorten viljelijöiden aloitustuet. Kolmas keskeinen kansallisen maataloustuen muoto on luonnonhaittakorvauksen kansallinen lisäosa. Tätä on maksettu vuodesta 2005 alkaen koko maassa siten, että pohjoisimmilla tukialueilla tukea voi saada hehtaaria kohden enemmän. Ympäristötuen kansallista lisäosaa maksettiin ohjelmakaudella 2000–2006, mutta tämä tukimuoto ei ole ollut enää käytössä vuodesta 2007 alkaneella ohjelmakaudella (Niemi & Ahlstedt 2008, s. 49; Niemi & Ahlstedt 2009, s. 48–49).

CAP jakautuu I ja II Pilarin tukiin. I Pilari koostuu markkinahinta- ja vientituista sekä maatalouden kotieläin- ja pinta-alaperusteisista suorista tuista. II Pilari koostuu maatalouden ympäristötuista ja luonnonhaittakorvauksista, maa- ja metsätalouden rakenne- ja investointituista sekä sellaisista maaseudun kehittämistoimenpiteistä, jotka kohdistuvat muuhun kuin maatalouden tukemiseen. II Pilarin tulisi sisältää I Pilaria enemmän alueellisia ja paikallisia rakennetoimenpiteitä tukevia toimia. Toisin kuin EU:ssa keskimäärin, Suomessa CAP:n II Pilarin osuus kohdennetuista maataloustuista on selkeästi I Pilaria suurempi. Tämä johtuu maatalouden ympäristötuen ja luonnonhaittakorvauksen suurista osuuksista. Voidaan kuitenkin väittää, että Suomen tapauksessa CAP:n II Pilarin suuri osuus verrattuna I Pilariin on häivyttänyt I Pilarin ja II Pilarin välistä eroa. Suomessa II Pilarin ytimenä toimivat varojenkäytöllisesti ympäristötuki ja luonnonhaittakorvaus. Koska täällä luonnonhaittakorvausta maksetaan kaikille maataloille ja ympäristötukea lähes kaikille maataloille (ja käytännössä vielä pinta-alaperusteisesti), ero tilatukeen ei ole enää kovin dramaattinen. Näin myös sen takia, että tilatuen saamisen ehtona on ns. täydentävien ehtojen noudattaminen. Täydentävät ehdot edellyttävät, että maataloutta harjoitetaan tavalla, joka ei vaaranna ympäristöä eikä maan kasvukuntoa. Luonnonhaittakorvauksen ja ympäristötuen voimakas käyttöönnotto oli Suomen keino sopeutua EU:n mukanaan tuomaan uuteen maatalouspoliittiseen tilanteeseen ja maatalouden uusiin haasteisiin (Linden ym. 2008, s. 30–31).

Pilarin II tuki on suomalaisille viljelijöille keskeinen osa heidän tulonmuodostustaan. Siten voidaan todeta, että Suomessa luonnonhaittakorvaus ja ympäristötuki ovat yhden tyyppisiä tulotukia. Tulkinta on linjassa myös eräiden muiden tutkimusten tulosten kanssa. OECD:n (2008, s. 142) tekemän Suomen maaseutupolitiikan maatulokinnon mukaan ”Poliittisena prioriteettina vaikuttaa olevan pikemminkin viljelijöiden tukeminen kuin julkisten palvelujen tuottaminen...mutta tuet on nykyään puettava ’vihreän laatikon’ mukaisesti ekologian, maisemien ja biodiversiteetin tuiksi”. Schmidt-Thomé ja Vihinen (2006, s. 50) totesivat tutkimuksessaan, että maatalouden ympäristötuen suhteellinen osuus tukikokonaisuudesta on korkeimmillaan eräissä jäsenmaissa, joissa ympäristöongelmat ovat vähiten vakavat, kuten Suomessa (katso myös Dwyer ym. 2007).

Kuten edellisessä luvussa todettiin, CAP sisältää myös muita kuin maatalouteen ja maatalojen perusmaatalouteen suunnattuja toimenpiteitä. ”Laajan maaseudun” kehittämistoimenpiteet eli muut kuin maatalouteen suunnatut maaseudun kehittämishankkeet ja yritystuet tosin ovat Suomen tapauksessa rahamääräisesti varsin pieni osa CAP:n kokonaisuudesta. Näillä toimilla tavoitellaan ennen kaikkea maaseudun asuttuna pitämistä ja elinkeinotoiminnan monipuolistamista. Pyrkimyksenä on lisätä maaseutualueiden elämänlaatua ja monipuolistaa elinkeinoelämää ja siten hidastaa erityisesti harvaan asutun ja ydinmaaseudun väkiluvun vähenemistä. Maatilakytkeäisten yritysten eli monialaisten maatalojen muuta yritystoimintaa kuin perusmaataloutta ei voida tukea käytännössä muiden politiikkojen kuin CAP:n ja sitä täydentävien kansallisten tukien kautta. Tilanne on vastaava myös maaseudun ns. yhteisöllisissä kehittämishankkeissa, joilla vahvistetaan kyläyhteisöjen toimintaa, vaalitaan maaseutumaisemaa sekä luonnon- ja kulttuuriympäristöä ja turvataan välttämättömiä peruspalveluita, ja joiden kohderyhminä ovat pääosin yksityiset henkilöt, paikalliset toimintaryhmät, kyläyhdistykset sekä osuuskunnat. Lisäksi maaseutualueiden elinkeinoja kehitetään laajemminkin CAP-tuilla ja niitä täydentävillä kansallisilla maaseudun kehittämistuilla. Maaseudun kehittämishanke- ja yritystukien kohdennuksessa suositaan erityisesti harvaan asuttua maaseutua (katso tarkemmin esim. Maa- ja metsätalousministeriö 2008).

Suomessa CAP:n II -pilaria toteutetaan kansallisella ja alueellisilla maaseudun kehittämisohjelmilla. Vaikka Suomessa on käytössä alueelliset maaseudun kehittämisohjelmat, ”aluerahan” osuus koko tukipotista on varsin vaatimaton. Niin ohjelmakaudella 2000–2006 kuin kaudella 2007–2013 aluerahan osuus on hieman reilut 10 % koko II -pilarin tuesta⁴.

EU:n ohjelmakaudella 2007–2013 Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelman toimintalinjat ovat: 1) Maa- ja metsätalouden kilpailukykyyn parantaminen, 2) Ympäristön ja maaseudun tilan parantaminen, 3) Maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen, ja 4) Leader. Lyhyesti, toimintalinja 1 koostuu maatalojen rakenne- ja investointituista, toimintalinja 2 maatalouden ympäristötuesta ja luonnonhaittakorvauksesta ja toimintalinja 3 maaseudun kehittämis- ja yritystukihankkeista. Toimintalinjaa 4 toteuttavat maaseudun paikalliset toimintaryhmät, ja toimintalinjan 4 toimenpiteet kuuluvat suurimmaksi osaksi kategorisesti toimintalinjan 3 alle (katso tarkemmin: Euroopan komissio c, Maa- ja metsätalousministeriö 2008). Kun verrataan ohjelmakausien 2000–2006 ja 2007–2013 rahoituskehysten jakautumista näihin toimintalinjoihin, voidaan havaita, että nämä jakaumat ovat ohjelmakausien välillä varsin samankaltaiset (Taulukko 3.4). Taulukko 3.4 osoittaa myös hyvin sen, että muut kuin maa-

⁴ Luku perustuu maa- ja metsätalousministeriön antamaan julkaisemattomaan aineistoon.

talous- ja maatilaperustaiset tuet eli toimintalinja 3 ja 4 ovat varsin pieni osa eli reilut 10 % kehittämisohjelman kokonaistuesta.

Taulukko 3.4. CAP Pilari II:n rahoituksellinen jakauma toimintalinjojen välillä rahoituskehysten mukaan ohjelmakaudella 2000–2006 ja 2007–2013⁵.

Toimintalinja*	Ohjelmakausi 2000–2006	Ohjelmakausi 2007–2013
1	10,4 %	7,8 %
2	80,1 %	81,7 %
3	8,3 %	8,9 %
4	3,3 %	3,7 %
Yhteensä	100 %	100 %

*Toimintalinja 1 = Maa- ja metsätalouden kilpailukyyn parantaminen

Toimintalinja 2 = Ympäristön ja maaseudun tilan parantaminen

Toimintalinja 3 = Maaseutualueiden elämänlaatu ja maaseudun elinkeinoelämän monipuolistaminen

Toimintalinja 4 = Leader

Taulukossa 3.5 tarkastellaan työ- ja elinkeino- eli TE-keskuksittain⁶ maatalouden tulotukien, maatalouden rakenne- ja investointitukien sekä maaseudun kehittämishanke- ja yritystukien volyyymien keskinäistä suhdetta sekä kunkin tukityypin kohdentumista TE-keskusten välillä. Läntisessä Suomessa näyttää korostuvan suhteellisesti keskimääräistä enemmän maatalouden rakenne- ja investointituet, maan eteläosissa maatalouden tulotuet ja Itä- ja Pohjois-Suomessa maaseudun kehittämishanke- ja yritystuet. Pääpiirteisään tukijakaumat ovat alueiden välillä samansuuntaiset. Kaikilla TE-keskusalueilla maatalouden tulotukien osuus kaikista alueelle suunnatuista tuista on ylivoimaisesti suurin vaihdellen Etelä-Savon 75 %:sta Uudenmaan 89 %:iin. Rahoitusjakaumien alueiden välinen homogeenisuus on yksi merkki eksogeenisen aluekehittämisen otteesta, jonka mukaan aluekehittämisen resursseja ja toimenpiteitä annetaan alueen ulkopuolelta ikään kuin valmiina.

⁵ Perustuu maa- ja metsätalousministeriöltä saatuaan julkaisemattomaan aineistoon.

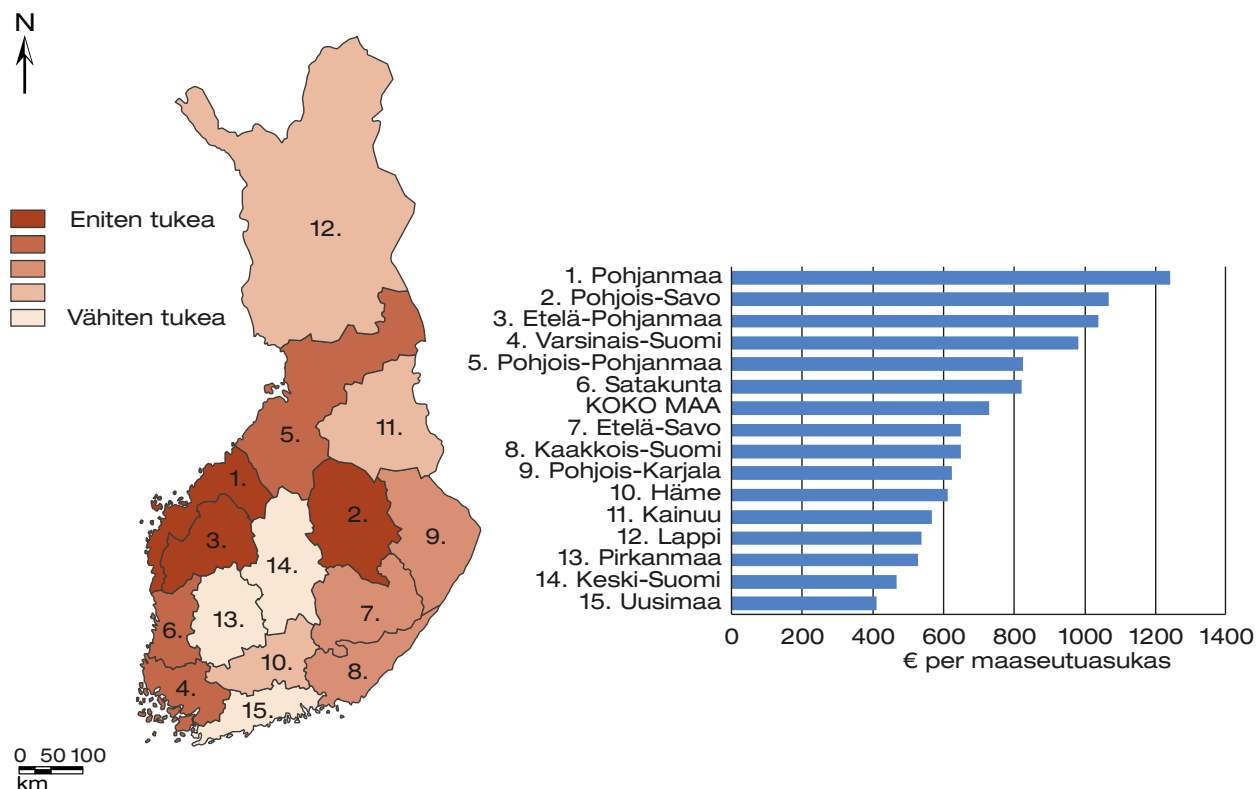
⁶ TE-keskukset lakkautettiin vuoden 2009 lopussa, ja TE-keskusten tehtäviä on sisällytetty vuoden 2010 alusta toimintansa aloittaneisiin 15:een elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen (ELY-keskus) tehtäviin.

Taulukko 3.5. CAP:n ja täydentävien kansallisten maatalous- ja maaseudun kehittämistukien (julkisen sektorin tuki) alueellinen jakauma TE-keskuksittain ohjelmakaudella 2000–2006. (Lähde, johon taulukko perustuu: Voutilainen 2010, s. 115.)

Työ- ja elinkeinokeskus	Maatalouden tulotuki*, % alueen kokonaistuesta	Maatalouden rakenne- ja investointituet, % alueen kokonaistuesta	Maaseudun kehittämistoimenpiteet, % alueen kokonaistuesta	Alueen osuus kokonaistuesta Suomessa %
Uusimaa	89	5	7	6,0
Varsinais-Suomi	86	7	7	1,8
Satakunta	84	6	10	6,3
Häme	87	6	7	7,2
Pirkanmaa	82	6	12	6,9
Kaakkois-Suomi	86	5	9	5,1
Etelä-Savo	75	9	16	3,5
Pohjois-Savo	84	7	9	7,6
Pohjois-Karjala	77	6	16	4,7
Keski-Suomi	79	7	14	4,7
Etelä-Pohjanmaa	80	9	11	11,2
Pohjanmaa	82	10	8	10,5
Pohjois-Pohjanmaa	85	7	8	10,4
Kainuu	76	5	19	2,0
Lappi	78	6	17	3,2
Keskiarvo/yhteensä	83	7	10	100

*Maatalouden tulotuet sisältävät tässä maatalouden pinta-ala- ja kotieläinperustaiset suorat tuet, luonnonhaittakorvauksen ja maatalouden ympäristötuen.

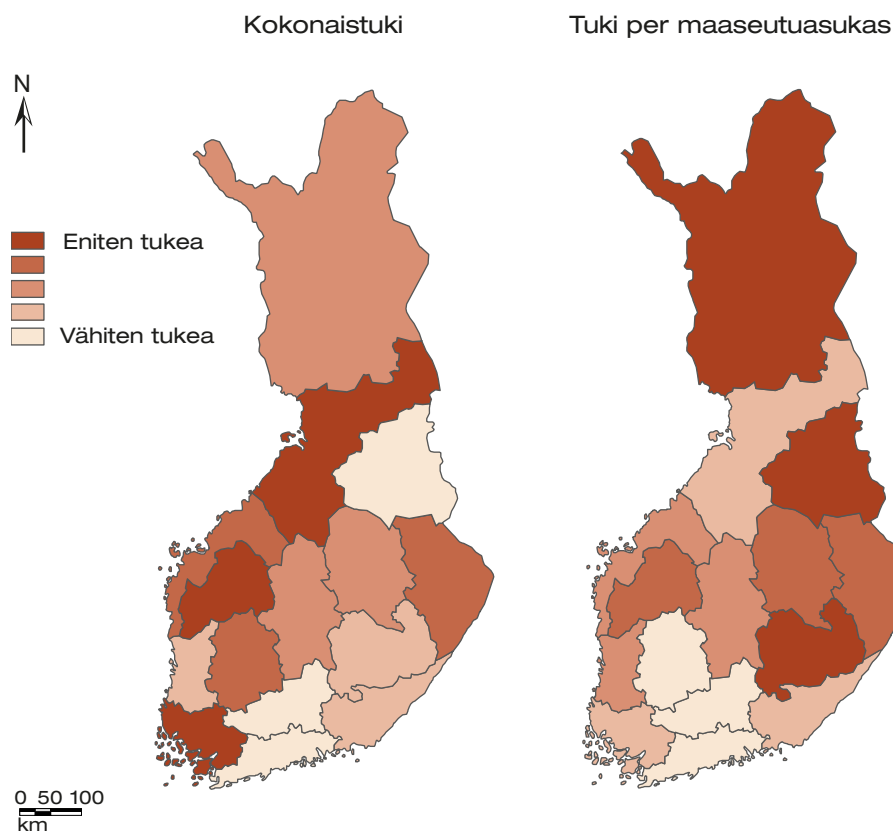
Kun maatalouden tulotukivirrat suhteutetaan alueen maaseudun kolmijaon mukaiseen maaseutuasukkaiden määrään, tulotukien suuruudessa on voimakkaita alueittaisia eroja. Tulotukien absoluuttisen kohdentumisen tavoin tukia maaseutuasukasta kohden on kanavoitunut selvästi keskimääräistä enemmän Etelä-Pohjanmaalle ja Pohjanmaalle. Sen sijaan sosioekonomisten tekijöiden valossa moni aluekehitykseltään haasteellisimmista alueista kuten Kainuu, Keski-Suomi, Lappi ja Pohjois-Karjala ovat saaneet maatalouden tulotukia maaseutuasukasta kohden tarkasteltuna keskimääräistä vähemmän (Kuva 3.2). Tulos kertoo osaltaan siitä, että erityisesti Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla maatalouden merkitys alueen työllistäjänä on keskimääräistä suurempi, ja lisäksi maatalouden volyymi maatilojen lukumäärän ja maatilojen taloudellisen koon perusteella on siellä maan keskiarvoa suurempi. Lisäksi samaisilla alueilla viljanviljely on keskimääräistä yleisempää, ja päätuotantosuuntanaan viljanviljelyä harjoittavilla tiloilla maataloustuen osuus tilan taloudelliseen kokoon suhteutettuna on kaikkien tilojen vastaavaan osuuteen verrattuna selvästi korkeampi.

Kuva 3.2. Maatalouden tulotukien (tässä maatalouden suorat pinta-ala- ja kotieläinperustaiset tuet, luonnonhaittakorvaus ja maatalouden ympäristötuki) kohdentuminen maaseutuasukasta kohden työ- ja elinkeinokeskuksittain vuonna 2006. (Oikeanpuoleisen kuvan lähde: Voutilainen 2010, s. 119.)

TE-keskusalueittain (nykyiset ELY-keskukset) tarkasteltuna maaseudun kehittämishanke- ja yritystukivarojen kohdentumisessa myös maaseutuasukasta⁷ kohden on merkittäviä alueiden välisiä eroja. Selkeästi vähiten hankevaroja maaseutuasukkaihin suhteutettuna kohdentuu Uudellemaalle, kun taas Kainuu ja Lappi ovat saaneet maaseutuasukasta kohden eniten näitä tukia. Yleistäen voidaan todeta, että Itä- ja Pohjois-Suomen osuudet tuista maaseutuasukasta kohden laskettuna ovat muuta maata suuremmat (Kuva 3.3).

⁷ Maaseutuväestöön lasketaan tässä esityksessä mukaan kaikki muut kunnat kuin maaseudun kolmijaossa kaupunkikunniksi (yhteensä 58 kpl, joissa väestöä 59 % vuonna 2005) luokitellut kunnat (katso tarkemmin maaseudun kolmijaosta: Malinen ym. 2006). Maaseutuväestön määrä on laskettu siten, että vuoden 2006 maaseudun kolmijaon mukaisten maaseutukuntien väkiluvuista on laskettu keskiarvo vuosilta 2000–2004.

Kuva 3.3. Maaseudun kehittämishanke- ja yritystukien kohdentuminen maaseutuasukasta kohden TE-keskusalueittain tasakokoisin luokin vuosina 2000–2006. (Lähde, johon kuvat perustuvat: Voutilainen ym. 2009, s. 80–81.)

Maaseudun kehittämishanke- ja yritystuet jakautuvat siis alueellisesti eri tavoin kuin maataloustuet. Suhteutettuna maaseudun kolmijaon mukaiseen maaseutuväestön määrään Itä- ja Pohjois-Suomi saavat muuta maata enemmän tukea. Myös maaseudun kehittämishanke- ja yritystukien kokonaistukivirrat jakautuvat alueellisesti eri tavoin, erityisesti enemmän Itä- ja Pohjois-Suomea suosivasti. CAP:n ja tätä täydentävien tukien kokonaisjakaumaa tämä ei kuitenkaan juuri muuta, koska maaseudun kehittämistukien osuus kokonaistukipotista on vähäinen.

3.2.2 Aluepolitiikka, maaseutupolitiikan historia ja irtautuminen aluepolitiikasta

Aluepolitiikan keskeisenä periaatteena on alueellisesti tasapainoisen kehityksen tukeminen. Lähtökohtana on tarve korjata markkinavoimien aiheuttamia epätasaisia maantieteellisiä vaikutuksia (Rantama 2002, s. 16). Aluepolitiikka voidaan nähdä yhtäältä eroja tasoittavana ja voimavaroja jakavana toimena ja toisaalta uusia voimavaroja luovana, etsivänä ja hyödyntävänä toimena (Mäkinen 1999, s. 34–35).

Suomessa harjoitetulla ns. *perinteisellä aluepolitiikalla* on pyritty alue-erojen tasaamiseen sekä koko maan asuttuna pitämiseen. Keskeisiä toimenpiteitä ovat olleet heikkouksien poistaminen suorilla tuilla alueilta, joilla ei ole luontaisia edellytyksiä pärjätä muuten. Perinteiseen aluepolitiikkaan liittyvänä heikkoutena voidaan nähdä mahdollinen resurssien tuhlaaminen elinkelvottomiin toimintoihin. Suomen aluepolitiikassa on jo jonkin aikaa painottunut ns. *kilpailukykypolitiikka*. Tavoitteena on kansallisen kilpailukykyyn kehittäminen. Kilpailukykypolitiikassa painotetaan alueiden omaehtoisuutta sekä alueen omien vahvuuksien hyödyntämistä. Alueiden välisen kilpailun seurauksena resurssien käytön oletetaan tehostuvan sekä luovuuden ja innovaatioiden kasvavan. Kilpailukykypolitiikan mahdollisena heikkoutena voidaan nähdä alueellisten erojen kasvaminen, kun kehittämisresursseja saavat keskuksat ja niiden välittömässä läheisyydessä sijaitsevat alueet kehittyvät muita alueita paremmin (Sotarauta 2009). Vartiainen (1998) jakaa suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheet teollistavaan kehitysaluepolitiikkaan (hallitsi ajanjaksoa 1966–1975), aluepoliittiseen suunnitteluun (1975–1988) ja ohjelmaperusteiseen aluekehittämiseen (vuodesta 1989 lähtien). Teollistavan kehitysaluepolitiikan vaiheessa korostuvat perinteisen aluepolitiikan

piirteet, kun taas ohjelmaperusteista aluekehittämistä hallitsevat selkeimmin kilpailukyky politiikan piirteet. Moision (2012) mukaan suomalainen aluepolitiikka on edennyt osana valtiomuutosta hajautetusta hyvinvointi- ja kilpailuvaltiosta kohti metropolivaltiota, jonka johtajatuksena on toimintojen keskittäminen pääkaupunkiseudun ohella muutamaa kasvukeskukseen.

Aluekehitysteoreettisesti tarkasteltuna Suomen aluepolitiikassa painottuivat 1990-luvulle asti hierarkkisten aluejärjestelmien eli käytännössä keskus-vaikutusalue -teorioiden sovellukset. 1990-luvulta lähtien aluepolitiikan toteutuksessa ovat yleistyneet verkostoteorioihin ja -ajatteluun liittyvät politiikkatoimenpiteet. Siten aluepolitiikan ”teoriakehyksenä” verkostomallit ovat korvanneet hierarkkisia aluejärjestelmiä (Jauhiainen & Niemenmaa 2006, s. 107–110). Viimeisin alueellisen verkostomallin sovellutus on kehittämisvyöhyke tai -käytävä, jolla pyritään luomaan keskusten välistä synergiaa ja edistämään alueellista kilpailukykyä erityisesti metropolialueen ulkopuolella. Moilanen (2012) analysoi väitöskirjassaan useita suomalaisia kehittämisvyöhykkeitä, kuten Oulu-Kajaani, Perämerenkaari ja Joensuu-Kuopio.

Suomessa maaseutupolitiikan on katsottu kehittyneen aluepolitiikasta ja eriytyneen siitä 1980-luvulla. Maaseutupolitiikassa korostuu aluepolitiikkaa enemmän yhteiskunnan kolmannen sektorin sekä paikallistason kehittämisen rooli (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, s. 9). Erotuksena aluepolitiikkaan, maaseutupolitiikalla pyritään vaikuttamaan *nimenomaan* maaseutualueiden hyvinvointiin.

1990-luvulla EU:n ja sen jäsenmaiden yhteistyön tuloksena syntyi European Spatial Development (ESDP) -asiakirja, jonka jäsenmaiden aluesuunnittelusta vastaavat ministerit hyväksyivät vuonna 1999. ESDP määrittelee EU-tasolla tavoitteeksi monikeskuksisen kaupunkialueiden kehityksen sekä uudentyyppiset maaseutu- ja kaupunkialueiden vuorovaikutukset. ESPON-hankkeen puitteissa tai sen tematiikkaan liittyen Suomesta on tehty ja esitetty myös kansallisia aluerakenteisiin ja -kehittämiseen liittyviä tutkimuksia, jotka aluetasoltaan ovat usein tarkempia kuin ESPON-hankkeen vastaavat (ks. esim. Antikainen 2005, Bengs 2005, Schmidt-Thomé & Vihinen 2006, Eskelinen ym. 2007, Hanell 2007, Kangasharju 2007, Hirvonen 2011, Ponnikas ym. 2011). Niiden perusteella voi selkeästi tehdä päätelmän, että keskus-vaikutusalue -tyyppinen monikeskuksinen aluerakenne⁸, josta Suomessa selkeimpänä aluepoliittisena esimerkkinä ovat koheesio- ja kilpailukykyohjelmat (KOKO) sekä osaamiskeskusohjelmat (OSKE), ei yksinomaan ole riittävä alueellisen koheesion näkökulmasta Suomessa. Tämä johtuu erityisesti Suomen merkittävien kaupunkikeskusten pienestä lukumäärästä suhteessa maamme pinta-alaan. Suomen aluerakenne esimerkiksi asutuksen näkökulmasta onkin kansainvälisesti katsottuna sekä myös Norjaan ja Ruotsiin verrattuna poikkeuksellinen (ks. Gløersen ym. 2005). Siten keskusten vaikutusalueista tulee harvaan asutuilla alueilla suuria, ja reuna-alueilla keskusten vetovoima on heikko.

Maaseutupolitiikan ensimerkkeinä voidaan pitää maatalouspolitiikan alueellisia tukiporrastuksia 1940-luvulla, vaikkakin kyse oli yhdelle sektorille kohdistuvasta politiikasta. Lisäksi 1950-luvulla tapahtuneen maatalouden teollistumisen ja kaupungistumisen seurauksena uudistunut aluepolitiikan rakenne oli signaali maaseutupolitiikan esille nousemisen suuntaan (OECD 2008, s. 95). Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2009, s. 14–15) jakaa maaseutupolitiikan kehitysvaiheet Suomessa neljään vaiheeseen: 1960- ja 1970-lukujen juuriin, 1980-luvun suunnitteluvaiheeseen, maaseutupolitiikan täytäntöönpanovaiheeseen vuosina 1988–1994, ja maaseutupolitiikan eurooppalaistumiseen vuodesta 1995 eli EU:hun liittymisestä lähtien.

1960-luvun voimakkaan maaltamuuton myötä maaseudulle alettiin kohdentaa toimenpiteitä muuallekin kuin maa- ja metsätalouteen. 1960- ja 1970-lukujen aluepolitiikka oli pääosin maaseudulle kohdistuvaa; maamme reuna-alueita pyrittiin vahvistamaan aktiivisella teollistamispolitiikalla sekä palvelualan työpaikkojen luonnilla. Luotiin uusia tukitoimenpiteitä harvaan asutuille alueille, kuten sähköistämistä maaseutualueille, vähittäismyynnin tuki harvaan asutuilla alueilla, julkisen liikenteen tuki ja oppilaiden vähimmäismäärä peruskouluissa. Lisäksi suuri palvelu-uudistus peruskoulu- ja terveyskeskusjärjestelmää koskien käynnistettiin syrjäisillä alueilla (OECD 2008, s. 95). Maatalouspolitiikan tiettyjä piirteitä perusteltiin niin ikään maaseudun toimivuudella. Teollistuva yhteiskunta sai aikaan voimistuvia alueellisia eroja. Tehokkuustavoitteiden mukaiset harjoitetut kehittämistoimenpiteet alkoivat kuitenkin toimia maaseutua vastaan, kun jalostus-, kauppa- ja palvelusektorin toimintoja alkoi siirtyä suurempiin yksiköihin ja

⁸ Antikainen (2005, s. 14) toteaa, että keskus-vaikutusalue -teorian ja siten myös monikeskuksisen ajattelun juuret ovat 1930-luvun christallerilaisessa keskuspaikkateoriassa (Christaller 1966, englanninkielinen käännös) ja vähän myöhemmin nousseissa optimaalisen teollisen talousalueen teorioissa (Lösch 1954, englanninkielinen käännös). Kuitenkin monikeskuksisen aluerakenteen ajatus on tehnyt varsinaisen läpimurron ESDP:n myötä 1990-luvulla ja ns. uuden talousmaantieteen tradition kautta (ks. esim. Fujita ym. 1999).

asutustaajamiin. Siten suomalaisessa aluepolitiikassa alkoi ilmetä tasaisuus- ja tehokkuustavoitteiden välistä rinnakkaisuutta.

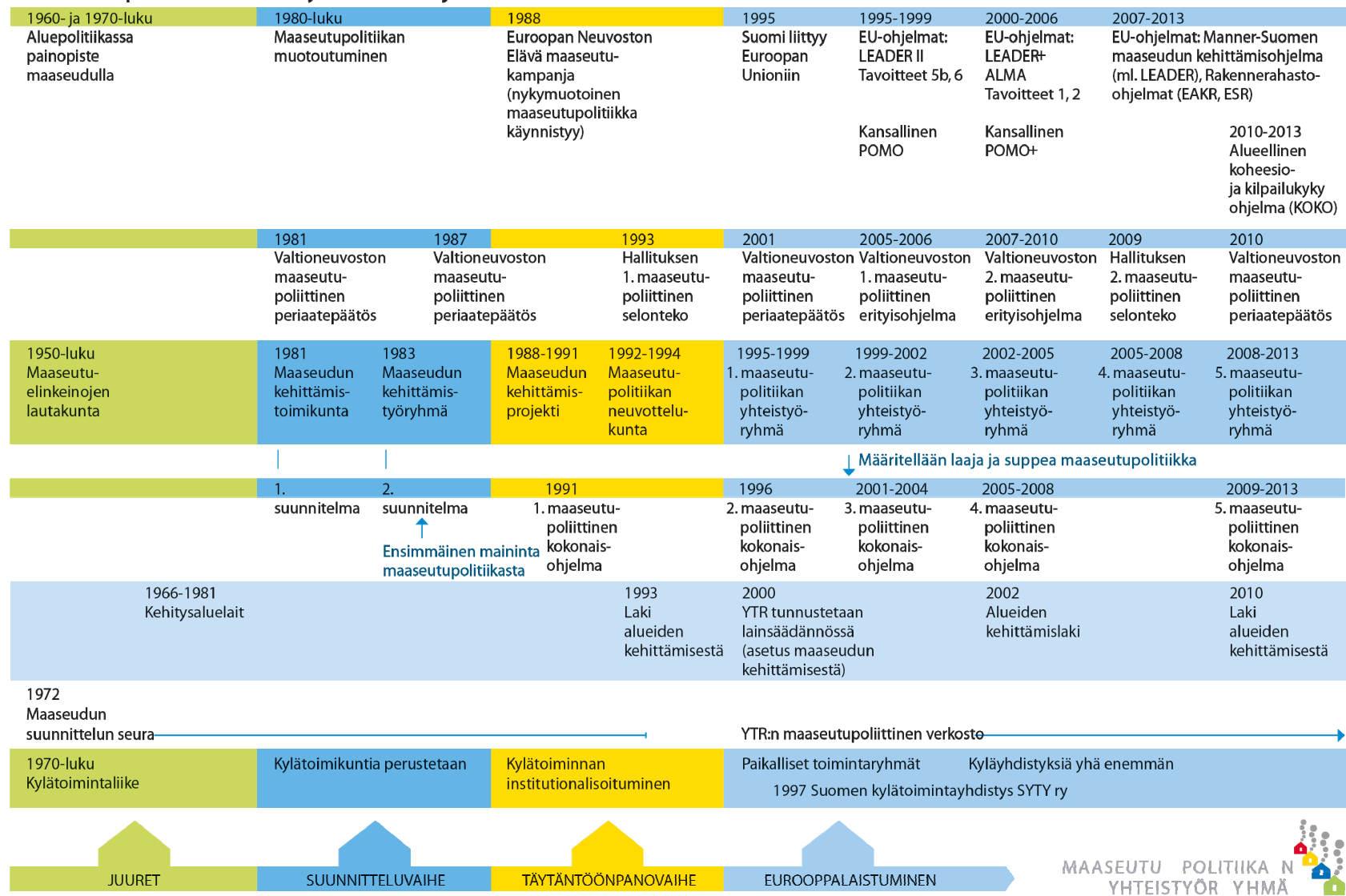
1980-luvun alkuun asti maaseutupolitiikkaa tarkasteltiin yksinomaan aluepolitiikan osana. Maaseutua ei siten hahmotettu kokonaisuutena, jolloin eri yhteiskuntasektoreiden toimet saattoivat toimia maaseudun elinvoimaisuutta vastaan (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004, s. 38–39). 1980-luvun puolivälistä lähtien aluepoliittisessa keskustelussa on korostunut omaehtoinen, alueellinen kehittäminen. Tämä alkoi näkyä myös maaseudun kehittämisessä. Perustavaa laatua oleviksi tavoitteiksi maaseudun kehittämisessä asetettiin – aivan kuten tänä päivänä – elinvoimaisen maaseudun turvaaminen ja maaseudun väestön elinolojen parantaminen. 1980-luvulla käsite maaseutupolitiikka nousi esille, ja vähitellen maaseutupolitiikalle alkoi muodostua välineitä ja sisältöä. Vuonna 1988 maaseutupolitiikka sai Suomessa ensimmäistä kertaa vastuullisen toimielimen, maaseudun kehittämisprojektin. Tämä merkitsi sitä, että maaseudun kehittämistä alettiin linjata yksittäisten sektoritoimenpiteiden sijasta kaikkea yhteiskuntapolitiikan osa-alueet käsittävänä systemaattisena kokonaisuutena, ja pyrittiin tunnistamaan maaseudun kehittämisen pitkän aikavälin tarpeet. Jatkossa maaseudun kehittämisprojektia ovat jatkaneet Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä sekä sen laatimat maaseutupoliittiset kokonaisohjelmat ja muut ohjelma-asiakirjat.

Liittyminen EU:hun vuonna 1995 merkitsi Suomelle sitä, että ohjelma- ja alueperustainen maaseudun kehittäminen tuli olennaiseksi osaksi maaseudun kehittämistä. Ohjelmilla pyritään aktivoimaan alueen omia kehittämispyrkimyksiä. EU:n mukanaan tuoma ohjelmallisuus näkyi ja näkyy ennen kaikkea EU-tason ja EU-osarahoitteisina alue- ja maaseutupolitiikkoina, joita toteutetaan kullekin maalle määritellyillä ohjelma-alueilla. Tästä huolimatta kansallisten politiikkatoimenpiteiden tarve ei kadonnut minnekään. Esimerkiksi laajaa maaseutupolitiikkaa kansallislähtöisesti tarvitaan, koska EU-rahoitteiset maaseudun kehittämisohjelmat ovat suppeaa maaseudun kehittämispolitiikkaa. Lisäksi EU-rahoitteiset ohjelmat vaativat kansallista rahoitusosuutta. Myös kansalliset suppean maaseutupolitiikan välineet kuten kylätoiminta ovat keskeinen osa suomalaista maaseudun kehittämisen kokonaisuutta.

Kuvassa 3.4 esitetään vielä yksityiskohtaisemmin suomalaisen maaseutupolitiikan kehitystä aikajanan muodossa.

Maaseutupolitiikan kehittymisen aikajana

Kati Kelo. Perustuu OECD:n maatutkintaan Suomen maaseutupolitiikasta (2008).

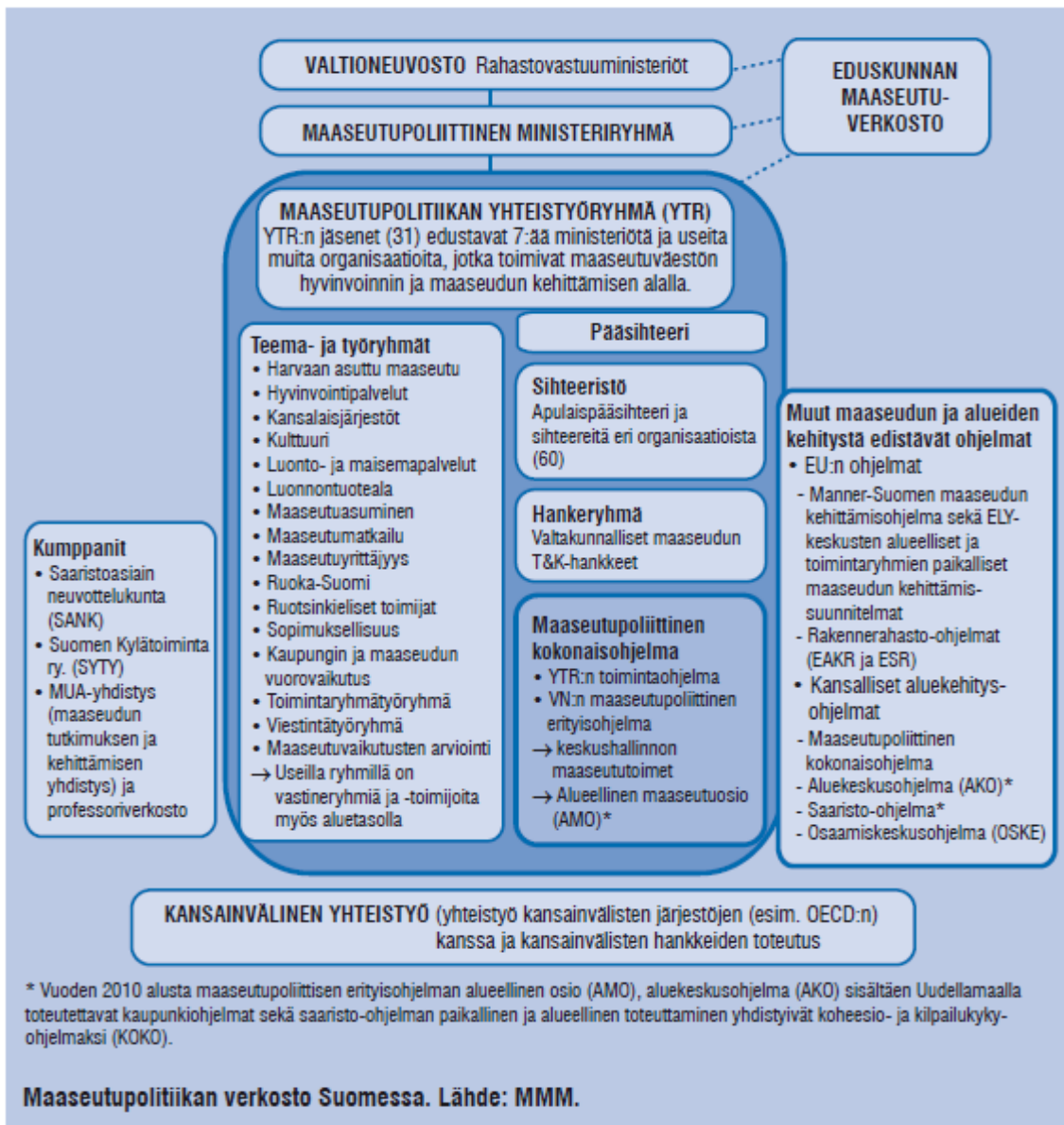
Kuva 3.4. Maaseutupolitiikan kehittyminen aikajanan muodossa (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, s. 14–15).

3.2.3 Yleiskatsaus nykyiseen maaseudun kehittämisen kokonaisuuteen

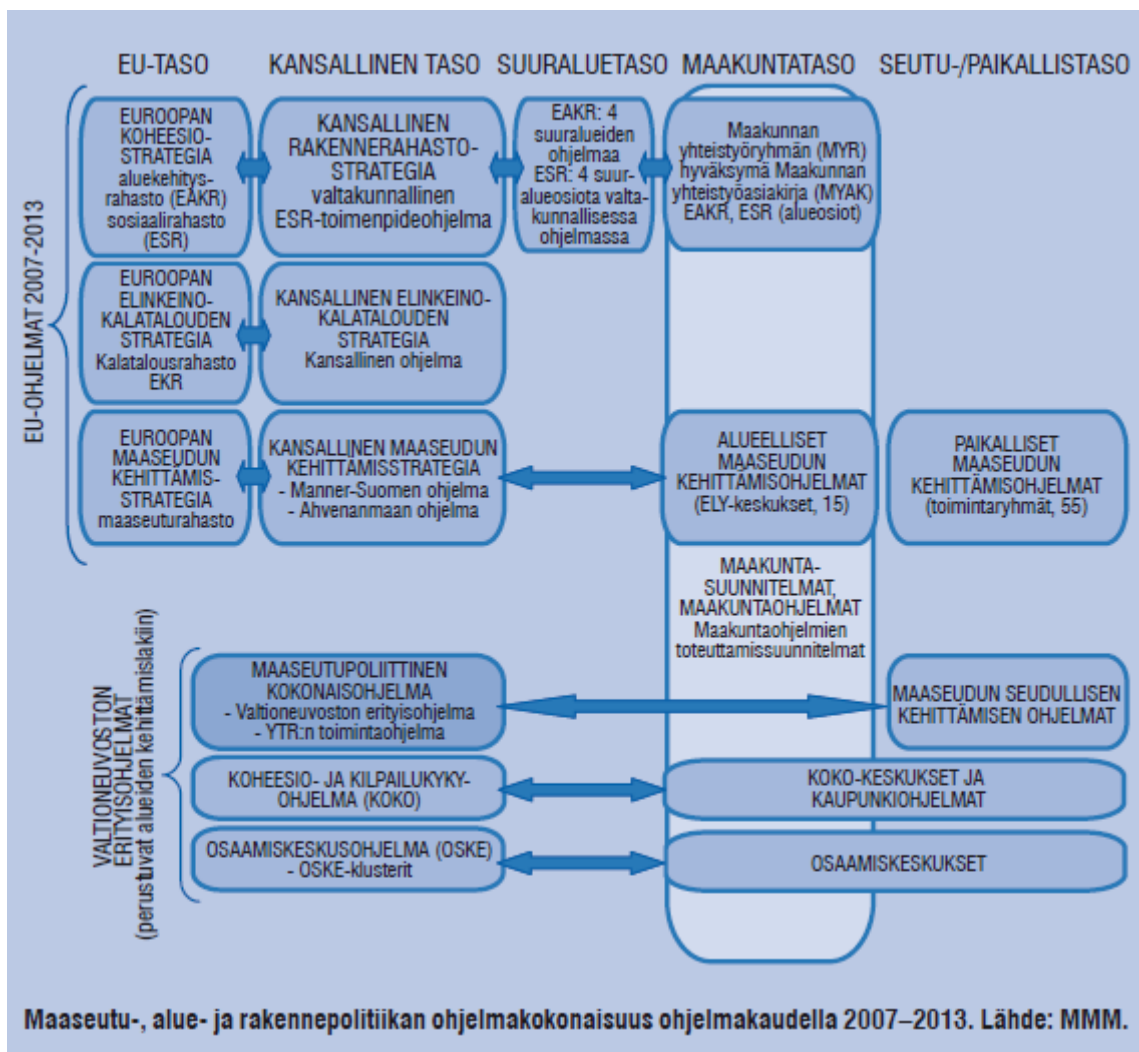
Varsinainen maaseutupolitiikka on verrattain uusi politiikanala, joka on alkanut eriytyä omaksi politiikkakseen vasta harvoissa maissa. Suomi on maaseutupolitiikassa yksi pisimmälle ehtineistä (ks. maaseutupolitiikan kehittymisestä Suomessa tarkemmin Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, s. 12–16; Uusitalo 2009; sekä edellinen luku). Kansallinen maaseutupolitiikkamme koostuu laajasta ja suppeasta maaseutupolitiikasta. *Suppeaan maaseutupolitiikkaan* liittyy olennaisesti EU-politiikkaohjelmat, kun taas *laaja maaseutupolitiikka* on puhtaasti kansallisen maaseutupolitiikan perusta. Maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2009–2013 (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009, s. 9) mukaan: ”Laaja maaseutupolitiikka on toimintatapa, jossa eri hallinnon alat ja maaseudun sidosryhmät suuntaavat yhdessä politiikkaa siten, että maaseutu ja siellä olevat ihmiset otetaan huomioon kokonaisuutena. Sen piiriin kuuluvat eri hallinnonalojen poliittiset linjaukset, päätökset ja budjettivarojen käyttö etenkin keskushallinnossa.” Laaja maaseutupolitiikka luo ulkopuolelta kehyksiä, joiden puitteissa maaseutu joutuu toimimaan. Se estää, edistää tai suuntaa yleisiä edellytyksiä maaseudun kehitykselle. Yhden hallinnonalan sisäinen normi kuuluu laajan maaseutupolitiikan piiriin. Suppeaa maaseutupolitiikkaa taas ovat yhteiskunnalliset välineet, joiden varsinainen tarkoitus on maaseudun kehittäminen. Näitä ovat esimerkiksi EU:n osarahoittama maaseudun kehittämisohjelma, EU:n osarahoittamat rakennerahasto-ohjelmat maaseutuun kohdistuvilta osiltaan, maakuntaohjelmien maaseutuun kohdistuvat osat ja kylätoiminta.

Suomalaista laajaa maaseutupolitiikkaa ja suppeaakin maaseutupolitiikkaa monelta osin on jo vuosia rakennettu yhteiskunnan jäsentämisen ulottuvuutena ja OECD:n maaseutupolitiikan uuden paradigman mukaisesti (katso luku 3.1), jolloin esimerkiksi maataloudella on oma, mutta rajallinen roolinsa maaseutualueiden kokonaisvaltaisessa kehittämisessä. Kuitenkin EU:n yhteisen maatalouspolitiikan sekä tätä täydentävien kansallisten tukien rahavirrat painottuvat Suomessakin voimakkaasti maatilatukiin, jolloin maaseudun kehittämisen vanhan lähestymistavan piirteet hallitsevat. Laajan maaseutupolitiikan tavoitteet ja sisältö ovat kokonaisvaltaisia eivätkä sektorilähtöisiä, ja toimijoina on edustettuna laaja joukko hallinnon kaikilta tasoilta (katso myös luku 3.1).

Kuvissa 3.5–3.7 kuvataan vielä tarkemmin Suomen tämänhetkistä maaseutupoliittista verkostoa, järjestelmää ja toimijoita; maaseutu-, alue- ja rakennepolitiikan ohjelmakokonaisuutta, sekä suppean ja laajan maaseutupolitiikan sisältöä Suomessa. Tiivistäen voidaan todeta, että maaseutupolitiikan verkosto ja järjestelmä sekä maaseudun kehittämiseen kytkeytyvä toimijaverkko on laaja. Maaseudun kehittämiseen linkittyä monia eri politiikkoja, joista osa on luonnollisesti keskeisempiä kuin toiset.

Kuva 3.5. Maaseutupolitiikan verkosto Suomessa (lähde: maa- ja metsätalousministeriö).

Kuva 3.6. Maaseutu-, alue- ja rakennepoliitiikan ohjelmakokonaisuus ohjelmakaudella 2007–2013 (lähde: maa- ja metsätalousministeriö).

MAASEUTUPOLITIIKKA

Valtioneuvosto, eduskunta, maaseutupoliittinen ministeriryhmä
Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (YTR)

JULKISEN, YKSITYISEN JA KOLMANNEN SEKTORIN TOIMIJAT

Kansainvälinen

Kansallinen

Alueellinen

Kunta

Kylä

Kansallinen

Laaja

Suppea

Valtioneuvoston selonteot, erityisohjelmat
ja periaatepäätökset ja YTR:n kokonaisohjelmat

Alue-, elinkeino-, työllisyys-, energia- ja innovaatiopolitiikka
Ympäristö- ja asuntopolitiikka sekä yhdyskuntasuunnittelu
Maatalous-, metsä- ja luonnonvarapolitiikka
Kunta- ja veropolitiikka sekä talousarvio
Maahanmuutto- ja turvallisuuspolitiikka
Koulutus- ja kulttuuripolitiikka
Liikenne- ja viestintäpolitiikka
Sosiaali- ja terveyspolitiikka
Kehityspolitiikka

Kylätoiminta

Kuntien maaseutuohjelmat

Toimintaryhmyt

Alueellinen koheesio- ja kilpailukykyohjelma (KOKO)

Maakuntaohjelmat

EU-ohjelmat: esim. Manner-Suomen maaseudun
kehittämisohjelma 2007–2013 ja rakennerahasto-ohjelmat

Aluetyypit

Kuva 3.7. Suppean ja laajan maaseutupolitiikan kokonaisuudet Suomessa (lähde: Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä).

---

4 Tutkimuksen empiirisen analyysin aineistot ja metodit

4.1 Aineistot

Tutkimushankkeella on käytettävissä monipuolinen, koko maan kattava Tilastokeskuksen tilastoaineisto alueiden sosioekonomisista ominaispiirteistä ja kehityksestä. Aineiston muodostavat Maaseutuindikaattorit-tietokanta (Tilastokeskus b), jossa aluetasona on kunta (sisältäen maaseutu-*taaja-asutus* -jaon, jolla päästään kunnan sisäiseenkin tarkasteluun), sekä Aluetilinpidon indikaattoritiedot (Tilastokeskus ab), jossa aluetasoina ovat seutukunta ja tätä karkeammat aluetasot. Tässä tutkimuksessa aluerakenteita ja näihin vaikuttavia tekijöitä tarkastellaan yllä kuvatuista aineistoista saatavien tietojen avulla. Erityisesti työllisyyttä, tuotantoa, elinkeinorakenteita sekä väkilukua kuvaavat indikaattorit ovat keskeisiä.

Maaseutuindikaattorit on maksullinen tietokanta, jossa on koottuna tietoa monista Tilastokeskuksen tietokannoista ja joka sisältää tietoja väestöstä ja muuttoliikkeestä, talouden rakenteesta ja toiminnasta, elinoloista ja hyvinvoinnista (katso tarkemmin Tilastokeskus b). Tilastossa on tarjolla myös vertailua alueiden rakenteista, niiden kehityksestä ja tasoeroista.

Aluetilinpidon indikaattoritiedot ovat aluetilinpitotilastojen ja niihin läheisesti liittyvien tietojen pohjalta tuotettuja valmiita indikaattoreita, joiden tarkoituksena on tarjota vertailtavaa tietoa alueiden rakenteista, niiden kehityksestä ja tasoeroista. Kyseinen aineisto on maksuton. Aluetilinpito on kansantalouden tilinpidon alueellinen laajennus. Aluetilinpitoaineisto sisältää tietoa aluenäkökulmasta tarkimmillaan seutukuntatasolta (Tilastokeskus a).

4.2 Metodit

Aluerakenteita voidaan luonnollisesti analysoida monin tilastollisin ja paikkatietomenetelmin. Aluerakenteiden ja niiden kehityksen kuvauksen menetelmiä ovat esimerkiksi alueellisten ilmiöiden keskittymistä/hajautumista, erikoistumista ja monipuolistumista kuvaavat mittarit (ks. esim. Mikkonen 1997, Moisio ym. 2001, Tohmo & Littunen 2002) sekä eri alueiden, saman ilmiön tai kehityskulun väliseen vertailuun soveltuvat tilastolliset menetelmät.

Aluekehitystä voidaan tarkastella sekä sijaintirakenteiden että alue-erojen kehityksen kautta. Sijaintirakenteiden kehitystä voidaan tarkastella esimerkiksi tuotannon, työllisyyden tai väestön kehityksen mittareilla. Tällöin voidaan selvittää, miten keskittävää tai hajauttavaa aluekehitys on. Kyseistä tarkastelutapaa voidaan kutsua ”*aluelähtöiseksi mittaukseksi*”. ”*Ihmislähtöisessä mittaustavassa*” tarkastellaan alueilla asuvien ihmisten elinoloja, jolloin mittareina voidaan käyttää esimerkiksi tuotannon tai tulojen tasoa asukasta tai työntekijää kohden tai työttömyysastetta. Kyseisessä mittaustavassa keskeistä on selvittää, miten suuret elinolo-, hyvinvointi-, tulotaso- tai työttömyyserot alueiden välillä vallitsevat, ja loittonevatko vai lähenevätkö nämä erot ajan kuluessa (Tervo 2000, s. 404).

On huomattava, että kehitys yksilötasolla alueella ei välttämättä ole samankaltaista tai edes samansuuntaista aggregaattitason aluekehityksen kanssa. Esimerkiksi Suomessa taloudellisissa toiminnoissa on tapahtunut alueellista keskittymistä. Kuitenkin yksilötason näkökulmasta alueelliset erot ovat vähentyneet (katso Tervo 2000, OECD 2008). Tässä tutkimuksessa ei pyritä tulkitsemaan yksilötason kehitystä aggregaattitason aineistoilla ja tuloksilla. Yksilötason virheellistä tulkintaa aggregaattitason tietoihin perustuen voidaan kutsua ekologiseksi harhaksi tai ekologiseksi virhepäätelmäksi (”*ecological fallacy*”) (Muilu & Rusanen 2004, Martin 2009, Wong 2009).

Alueellista kasvua ja kehitystä tarkasteltaessa on usein nojaututtu kansantaloustieteessä aikojen kuluessa kehitettyihin teorioihin ja näkemyksiin kasvun ja kehityksen yleisistä lainalaisuuksista. Voidaankin sanoa, että aluetaloudellinen kasvu- ja kehitystutkimus on perinteisesti ”*laskettu kuuluvaksi*” taloustieteilijöiden tutkimusalaan. Jo monen vuosikymmenen ajan yleisenä näkemyksenä on kuitenkin ollut, että kehitystut-

kimus on poikkitieteellistä. Kehitys ei siten ole ainoastaan taloudellinen prosessi, eivätkä kehityksen ongelmat kuulu koskaan vain yhden tieteenalan tutkimushaaraan⁹ (Lumijärvi 1983, s. 7).

Perinteisesti aluetaloustieteessä ja talousmaantieteessä alueiden taloudellisella kehityksellä on ymmärretty alueen tuotannossa (*output*) tapahtunutta kehitystä. Eniten käytetyt taloudellisen kasvun tai kehityksen mittarit ovat

- alueen tuotannon kehitys kokonaisuudessaan,
- alueen tuotannon kehitys työntekijää kohden ja
- alueen tuotannon kehitys asukasta kohden (Armstrong & Taylor 2000, s. 66).

Tuotantoa tarkastellaan yleisesti tuotannon arvona (bruttokansantuote tai arvonlisäys), ja tätä voidaan taas tarkastella esimerkiksi toimialakohtaisesti. Aluetaloustieteessä alueen taloudellinen kehitys voidaan siis karkeimmillaan ymmärtää alueen tuotannossa tapahtuvana muutoksena. Alueen tuotanto taas on suoraan riippuvainen alueen toimialojen kilpailukyvyistä. Se, *miten* kasvuteoriat käsittävät alueiden toimialojen kilpailukyvyyn, vaihtelee teorioiden välillä (ks. eri kasvuteorioista Armstrong & Taylor 2000, Terluin 2001, 2003 sekä kasvu- ja kilpailukykyteorioista Huovari ym. 2001). Yhteistä alueen taloudellista kasvua tai kehitystä tarkasteleville aluetaloustieteen (*regional economics*) ja talousmaantieteen (*economic geography*) teorioille on kuitenkin se, että ne pyrkivät selittämään alueen tuotannossa (*output*) tapahtuneita muutoksia (Terluin 2003, s. 329).

Myös monitieteisessä maaseutututkimuksessa (*rural studies*) on tarkasteltu alueiden taloudellista kasvua keskittyen maaseutualueiden kasvuun. Maaseutututkimuksessa taloudellisen kehityksen analyysi on kohdennettu

- toisaalta maaseutualueiden taloudellista kehitystä tarkasteleviin teorioihin,
- toisaalta kysymykseen siitä, miten maaseudun kehittämispolitiikka voi luoda taloudellista kasvua maaseutualueille (Terluin 2003).

Maaseutututkimuksessa alueiden taloudellista kasvua selittävät teoriat eroavat etenkin sen mukaan, millaisena paikallisten toimijoiden ja maaseudun kehittämistoimenpiteiden rooli nähdään. Teoriat voidaan jakaa eksogeenisen, endogeenisen ja näiden yhdistelmän teorioihin. Vallitsevia ”oppiaineita” tässä keskustelussa maaseutututkimuksen sisällä ovat olleet maaseutumaaantiede (*rural geography*), maaseutusosologia (*rural sociology*), maatalousekonomia (*agricultural economics*), väestötiede (*demography*), ekologia (*ecology*), maaseutus suunnittelu (*rural planning*) ja hallintotieteet (*administrative sciences*) (Terluin 2003).

Aluerakenteiden ja niiden kehityksen kuvauksen menetelmiä ovat esimerkiksi alueellisten ilmiöiden keskittymistä/hajautumista, erikoistumista ja monipuolistumista kuvaavat mittarit sekä eri alueiden, saman ilmiön tai kehityskulun väliseen vertailuun soveltuvat tilastolliset menetelmät. Esimerkiksi keskittymiselle on olemassa useita yleisesti käytettyjä indikaattoreita, jotka suhteuttavat alueen toimialarakenteen koko maan toimialarakenteeseen. Jotkut indikaattorit sopivat hyvin samantyyppisten alueiden keskittymisen mittaamiseen, mutta ne eivät välttämättä ole käyttökelpoisia hyvin eriluonteisten ja -kokoisten alueiden vertaamiseen. Jos esimerkiksi toimialojen työllistävyttä tarkastellaan absoluuttisin luvuin, useimpien alueiden kohdalla nousee esille parhaiten työllistävät toimialat, kuten kauppa. Koska tällöin pienempien toimialojen merkitys jää helposti havaitsematta, absoluuttisten lukujen sijaan (tai lisäksi) on syytä tarkastella alueiden suhteellisia vahvuuksia. Näin pyritään alueiden elinkeinorakenteen monipuolisempaan kuvailuun ja löytämään alueiden kannalta merkittäviä toimialoja absoluuttisesti suurten toimialojen lisäksi (Huovari ym. 2001, s. 25; Tohmo & Littunen 2002, s. 410).

---

⁹ Katso kasvun ja kehityksen määritelmien eroista tarkemmin Lumijärvi 1983, s. 7–8.

Menetelmien valinta tässä tutkimuksessa

Tilastoaineiston empiirisessä analyysissä hyödynnetään seuraavia menetelmiä.

Aikasarja-analyysi

Tässä tutkimuksessa oleellista on tutkia alueiden *kehitystä*. Siksi aikasarja-analyysit ovat tutkimuksessa keskeisessä asemassa. Kehitystä tutkitaan valmiiden maaseututypologioiden yhteydessä vuotuisten muutosten keskiarvojen perusteella noin 20 vuoden aikasarjalla. Seutukuntatason analyysissä on niin ikään käytettävissä vuotuinen aikasarja, mutta jo vuodesta 1975. Seutukuntatason kehitystä tarkastellaan vuotuisen muutoksen suunnan perusteella, ”todellisina” suhteellisina (eli prosentuaalisina) vuotuisina kehityksinä, vuotuisten muutosten keskiarvoina sekä lineaarisen trendisuoran mukaisina kehitystrendeinä. Viimeksi mainittu tarkastelutapa eliminoi vuosittaisten poikkeamien heilahtelua keskimääräisestä kehitystrendistä.

Gini-indeksi

Toimialan työpaikkojen lukumäärän alueellista jakautumista voidaan tarkastella *Lorenzin käyrän* avulla. Lorenzin käyrä kuvaa jakauman tasaisuutta/epätasaisuutta. Lorenzin käyrään liittyy läheisesti alueellinen assosiaatiokerroin, joka kuvaa Lorenzin käyrän ja tasaisen jakauman välistä eroa. Tässä muodossa se lasketaan prosenttijakaumien avulla:

$$I_d = 1/2 \sum_{i=1}^k |x_i - y_i|$$

Jos indeksi saa arvon 1, kaikki toimialan työpaikat ovat keräytyneet yhdelle alueelle. Arvo 0 kuvaa taas tilannetta, jossa työpaikat ovat tasaisesti jakautuneet kaikille alueille. Sama kerroin tunnetaan myös *gini-kertoimen tai -indeksin* nimellä, ja sitä on perinteisesti käytetty tulonjaon epätasaisuuden mittaamiseen. Kertoimen voidaan tulkita osoittavan, kuinka suuri osuus jakauman ilmiöstä on siirrettävä, jotta päästäisiin tasaiseen jakaumaan (Wuori 2007, s. 19–20).

Sijaintiosamäärä

Sijaintiosamäärä (location quotient, LQ) on yksinkertainen suhdelukumitta, jonka avulla voidaan yleispiirteisesti tutkia ja tulkita jonkin asian esiintymistä tietyllä osa-alueella (kunnassa, seutukunnassa, maakunnassa) suhteessa koko alueen, vaikkapa koko maan vastaavaan tilanteeseen. Esimerkiksi verrattaessa kunnan tietyn toimialan työpaikkojen suhteellista merkitystä samaisen toimialan merkitykseen koko maassa harjoitetaan sijaintiosamäärän käyttöä. Sijaintiosamäärä sopii myös muutoksen analysointiin (katso sijaintiosamäärästä tarkemmin esim. Isard 1960).

Esimerkiksi työpaikkojen sijaintiosamäärä voidaan laskea seuraavasti:

$$LQ = \frac{S_i / N_i}{S / N}$$

missä

S_i = toimialan i työpaikkojen määrä alueella

S = työpaikkojen kokonaismäärä alueella

N_i = toimialan i työpaikkojen määrä maassa

N = työpaikkojen kokonaismäärä koko maassa.

Kun sijaintiosamäärän arvo on pienempi kuin 1, toimialan työpaikkojen osuus kaikista alueen työpaikoista on pienempi kuin koko maassa keskimäärin. Vastaavasti sijaintiosamäärän arvon ollessa suurempi kuin 1, toimialan työpaikkojen osuus kaikista alueen työpaikoista on suurempi kuin koko maassa keskimäärin.

Sijaintiosamäärän ongelmana on, että sen arvo voi nousta alueella korkeaksi, vaikka kyseessä oleva toiminta (esim. toimialan työpaikat) absoluuttisesti mitattuna vähenisi tai menettäisi suhteellista merkitystään verrattuna muihin toimialoihin. Näin tapahtuu, jos toiminnan suhteellinen väheneminen koko maassa on vielä voimakkaampaa. Siten suppeneva toiminta saattaa aluetarkastelussa näyttäytyä edullisena. Tulkinta toiminnan suhteellisen merkityksen kasvamisesta on toki oikea. On myös esimerkkejä yrityksistä, jotka pystyvät toimimaan tehokkaasti suppenevilla markkinoilla, ja toimialana maatalous on tästä hyvä esimerkki. Vastaavasti uuden, jonkin uudella toimialalla toimivan tuotantoyksikön perustaminen alueelle pienentää alueella jo ennestään olevan toimialan sijaintiosamäärää, koska jo ennestään olevan toimialan suhteellinen merkitys pienenee. Sijaintiosamäärällä on myös taipumus nostaa hyvin pieniä alueyksiköitä esiin, sillä niissä joku toimiala ylittää helposti keskimääräisen merkittävyyden, vaikka toimialan merkitys kokonaisuudessaan olisi hyvin pieni (Wuori 2007, s. 17). Edellä liittyvistä sijaintiosamäärään liittyvistä haasteista johtuen tässä tutkimuksessa aluerakenteiden kehityksen tarkastelussa käytetään apuna myös prosenttilukuja sekä absoluuttisia lukumääriä, kuten teki myös Wuori (2007) tutkiessaan Suomen toimialarakennetta ja sen kehitystä vuosina 1993–2005.

Pääkomponenttianalyysi

Pääkomponenttianalyysissä selitetään muuttujajoukon kokonaisvariانسsia. Menetelmä tuottaa ulottuvuuksia, joilla yksittäiset muuttujat saavat latauksia eli painokertoimia. Menetelmän ajatuksena on, että suuren latauksen saaneet muuttujat edustavat taustalla olevaa yhteistä tekijää, jolle voidaan antaa teoreettinen tulkinta. Pääkomponenttianalyysiä voidaan pitää faktorianalyysin sukulaismenetelmänä. Faktorianalyysistä pääkomponenttianalyysi eroaa siinä, että toisin kuin faktorianalyysissä, pääkomponenttianalyysissä selitetään muuttujajoukon kokonaisvariانسsia eikä yhteisvariانسsia. Kumpikin menetelmä tuottaa ulottuvuuksia, joilla yksittäiset muuttujat saavat latauksia eli painokertoimia. Näiden painokertoimien perusteella saadulle ulottuvuudelle voidaan antaa tulkinta. Suuri latauksen itseisarvo osoittaa, että muuttujan painoarvo on suuri faktorin tai pääkomponentin edustamalla yhteisellä tekijällä. Ajatuksena siis on, että suuren latauksen saaneet muuttujat edustavat taustalla olevaa yhteistä tekijää, jolle voidaan antaa teoreettinen tulkinta (Wuori 2007, s. 17). Tässä tutkimuksessa tehtävässä analyysissä pääkomponenttianalyysillä pyritään tutkimaan sitä, onko vallitsevissa aluerakenteissa maatalouden näkökulmasta tapahtunut ajan kuluessa muutoksia.

Korrelaatioanalyysi

Korrelaatioanalyysillä voidaan tarkastella muuttujien välisiä keskinäisiä riippuvuuksia. On kuitenkin muistettava, että korrelaatio ei kerro mitään muuttujien välisistä kausaalisuhteista. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan maatalouden ja alueiden kokonaiskehitystä kuvaavien indikaattoreiden välisiä riippuvuuksia. Myös maatalouden komponenttien eli arvonlisäyksen ja työpaikkojen, sekä kokonaiskehityskomponenttien eli arvonlisäyksen, työpaikkojen ja väkiluvun keskinäisiä riippuvuuksia tarkastellaan. Tässä tutkimuksessa käytetään lähinnä Pearsonin korrelaatiokerrointa, joka mittaa kahden muuttujan (x:n ja y:n) yhteisvaihtelun astetta ja saa arvoja -1:n ja +1:n välillä. Pearsonin korrelaatiokertoimen kaava voidaan sanallisesti esittää seuraavan jakolaskun muodossa:

$$\frac{x : n \text{ ja } y : n \text{ yhteisvaihtelu (kovarianssi)}}{x : n \text{ keskihajonta} * y : n \text{ keskihajonta}}$$

Järjestyslukujen yhteydessä käytetään Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa, joka voidaan ilmaista seuraavasti:

$$r_{rank} = 1 - \frac{6 \sum D^2}{N(N^2 - 1)}$$

missä

D = vastinparien välisten järjestyslukujen erotukset

N = vastinparitapausten lukumäärä

Mikäli korrelaatio muuttujien välillä on (positiivisesti tai negatiivisesti) täydellinen, korrelaatiokertoimen arvo on (+/-) 1.

Kartografia

Karttaesitys on monesti tehokas keino esittää alueellisia ilmiöitä ja kehityskulkuja erityisesti silloin, kuin alueellisia havaintoyksiköitä on runsas joukko. Tällöin karttaesitys voi paljastaa esimerkiksi sellaisia alueellisia säännönmukaisuuksia tai poikkeavuuksia, joita voi olla vaikea havaita taulukko- tai muiden kuvaesitysten perusteella. Tässä tutkimuksessa kartografiaa hyödynnetään erityisesti seutukuntatason kehitysten analyyseissä.

Järjestysluvut

Tässä tutkimuksessa järjestyslukuja hyödynnetään, kun seutukuntia laitetaan niiden maaseutumaisuuden perusteella järjestykseen ja näin luokitellaan seutukunnat niiden maaseutumaisuuden perusteella. Kun seutukuntia on kaikkiaan 77, järjestyslukujen ääripäät kunkin muuttujan osalta saavat arvot 1 ja 77. Seutukuntien maaseutumaisuusluokitteluun palataan luvussa 5.1.

4.3 Valitut indikaattorit

Kokonaiskehitys alueilla

Oleellinen osa empiirisen analyysin aineistossa on vuodet 1975–2008 käsittävä Tilastokeskuksen seutukuntatason aluetilinpitoaineisto (Tilastokeskus a). Kyseisestä aineistosta tässä tutkimuksessa käytettäviä muuttujia ovat:

- arvonlisäys
- työllisten lukumäärä (sisältäen sekä palkansaajat että itsenäiset yrittäjät)
- väkiluku.

Arvonlisäys (brutto) tarkoittaa tuotantoon osallistuvan yksikön synnyttämää arvoa. Se lasketaan markkinatuotannossa vähentämällä yksikön tuotoksesta tuotannossa käytetyt välituotteet (tavarat ja palvelut) ja markkinattomassa tuotannossa (julkinen ja muu toiminta) laskemalla yhteen palkansaajakorvaukset, kiinteän pääoman kuluminen ja mahdolliset tuotannon ja tuonnin verot (Tilastokeskus b).

Tässä tutkimuksessa esitettävät Tilastokeskuksen Maaseutuindikaattorit-tietokannan tiedot työllisistä, elinkeinorakenteesta ja muihin työllisyyteen liittyvistä seikoista perustuvat Tilastokeskuksen alueelliseen työssäkäyntitilastoon. Työssäkäyntitilaston henkilöperusjoukon muodostaa maassa vuoden viimeisenä päivänä vakinaisesti asuva väestö. Työssäkäyntitilastossa jokainen työllinen henkilö muodostaa yhden työpaikan. Siten osa-aikaistakin työtä tekevä henkilö muodostaa laskennallisesti yhden työpaikan. Myös tilapäiset ja lyhytaikaiset työsuhteet voivat kirjautua tilastoon työpaikoiksi. Alueen työpaikoiksi luetaan tässä alueella työssäkäyvät, joilla taas tarkoitetaan kaikkia tällä alueella työssäkäyviä henkilöitä riippumatta heidän asuinpaikastaan (Tilastokeskus b). Kansantalouden tilinpidon ja siten myös tässä tutkimuksessa käytettävän aluetilinpidon työllisyystietojen laadinnassa käytetään työvoimatutkimuksen, alueellisen työssäkäyntitilaston ja yritysrekisterin työllisyystietoja sekä toimialojen erillistietoja (katso lisätietoa työvoimatutkimuksesta: Tilastokeskus d). Siten kansantalouden tilinpito ja aluetilinpito käyttää työllisyystietojen laadintaan laajempaa tilastopohjaa kuin Maaseutuindikaattorit-tietokannassa on käytetty. Edellä kuvatulla tavalla tästä aiheutuu eroavuutta aluetilinpidon ja Maaseutuindikaattorit-tietokannan työllisyystietojen välille¹⁰.

Vuotuinen väkiluku on tässä yhteydessä kahden peräkkäisen vuoden väkilukujen keskiarvo. Tilastokeskuksen (Tilastokeskus) mukaan ”Tieto kunnassa vakinaisesti asuvasta väestöstä vuoden lopussa (31.12.) saadaan Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmästä. Väestöllä tarkoitetaan kunnassa vakinaisesti asuvaa väestöä. Ne henkilöt, joilla väestötietojärjestelmän mukaan oli kotipaikka Suomessa vuoden lopussa, kuuluvat väestöön kansalaisuudestaan riippumatta; samoin ne Suomen kansalaiset, jotka asuvat tilapäisesti ulkomailla.”

---

¹⁰ Suullinen tiedonanto, Olli Pirinen/Tilastokeskus, 21.3.2012.

Edellä kuvatun kolmen pääindikaattorin osalta toteutetaan seutukuntatason keskittymis- ja sijaintiosamääräanalyysit. Lisäksi käytetään muitakin indikaattoritietoja erityisesti Maaseutuindikaattorit-aineistosta ja tarkastellaan kehityksiä maaseututypologioiden perusteella.

Maatalouden kehitys alueilla

Tilastokeskuksen Aluutilinpitoaineistosta (Tilastokeskus a) saatavan seutukuntatason maatalousaineiston kohdalla käytetään maatalouden työllisiä ja maatalouden arvonlisäystä indikaattoreina. Näiden indikaattoreiden osalta tehdään seutukuntatason keskittymis- ja sijaintiosamääräanalyysit. Lisäksi käytetään muita indikaattoritietoja Tilastokeskuksen Maaseutuindikaattorit-aineistosta (Tilastokeskus b).

Perusteet valittujen indikaattoreiden käytölle

Tässä valitut mittarit ovat ns. aggregaattitaso mittareita; toisin sanoen alueen kehitystä tarkastellaan kokonaisuudessaan eikä yksilö- tai muuten suhteutetulla tasolla, eli kehitystä ei suhteuteta esimerkiksi asukkaiden tai työntekijöiden lukumäärään. Tällöin indikaattorit kertovat alueiden ominaisuuksista, eikä niiden perusteella voida tehdä esimerkiksi yksittäisiä maatiloja koskevia johtopäätöksiä. Mm. OECD on käyttänyt aggregaattitaso työllisyyslukuja luokitellessaan maaseutualueita ”voittajiin” (*leading rural regions*) ja ”häviäjiin” (*lagging rural regions*), ja samankaltaista luokittelun perustetta on käytetty muutoinkin (Terluin 2001, 2003; Shucksmith ym. 2005; Voutilainen ym. 2009; Voutilainen 2012). Yhtä lailla maatalouden kehitystä voidaan tarkastella alue- tai maatalanäkökulmasta (ks. luku 4.2).

Alueiden kehitystä kuvaavia indikaattoreita tarkasteltaessa tulee muistaa, että tiettyihin indikaattoreiden tuottamiin tuloksiin vaikuttavat usein monet muutkin sosioekonomiset ja muut tekijät. Esimerkiksi sekä työpaikkojen lukumäärän että tulojen kehitykseen vaikuttavat voimakkaasti/välittömästi muun muassa alueen väestön määrän kehitys, ikärakenne ja työllisyystilanne yleisesti (esimerkiksi työttömyysaste).

Tässä tutkimuksessa käytettävien mittareiden valintaa voidaan helposti perustella. Ensinnäkin, myös teoreettisesta näkökulmasta, aluetalouksien peruselementtejä ovat luonnollisesti alueen työpaikat ja tulot (ks. esim. Terluin 2003). Positiiviset muutokset näissä tekijöissä voivat saada alueella aikaan ”itse itseään ruokkivan kasvuprosessin” (ja päinvastoin). Toiseksi jo aiemmin tehtyjen analyysien (ks. esim. Malinen ym. 2006) mukaan alueellisesti eriyttävää kehitystä näyttää tapahtuvan juuri väestön ja työpaikkojen lukumäärän kehityksessä. Kolmanneksi indikaattoreiden valintaa voidaan perustella politiikanäkökulmalla.

Työpaikkojen lukumäärän kehitystä on käytetty hyvin yleisesti maaseutualueiden kehityksen kuvaajana ja maaseutualueiden jakamisessa ”voittajiin” ja ”häviäjiin” (OECD 1994; Terluin 2001, 2003; Shucksmith ym. 2005). Yksinkertaisesti taloudellisesti ajateltuna työpaikkojen lisäys kasvattaa alueen verotuloja sekä lisää sen houkuttelevuutta uusien (ja vanhojenkin) asukkaiden ja yritysten keskuudessa.

Väestön määrän kehitys on Suomen maaseutualueiden kehityksessä hyvin kriittinen tekijä. Suomen maaseutumaisuus merkitsee luonnollisesti myös sitä, että Suomi on harvaan asuttu maa, ja tilankäyttöä hallitsevat maaseutualueet. Etenkin syrjäisten maaseutualueiden harva asutus asettaa suuria haasteita alueelliselle kehittämiselle, koska paikallistaloudet ovat heikkoja ja tuotteiden sekä palvelujen kysyntä alhaista.

Maaseutupolitiikan yksi perimmäisistä tavoitteista on *luoda uusia työpaikkoja* maaseudun elinkeinotoimintaa monipuolistamalla (ks. myös Terluin 2001) ja *varmistaa riittävä väestöpohja* (ja siten myös riittävät verotulot) maaseutualueilla. Maatalouspolitiikalla taas pyritään turvaamaan viljelijöille *riittävä tulotaso* sekä tältä osin maatalouden harjoittamisen mahdollisuus ja maatalouden työpaikkoja alueella.

On kuitenkin muistettava, että maatalous on voimakkaasti pääomavaltaistunut ja tuotanto tehostunut. Ei olekaan selvää, että maatalouden työpaikkojen lukumäärän negatiivinen kehitys olisi välttämättä merkki maatalouden marginalisoitumisesta. Kun maatalouden kehityksen analyysin perustana ovat sekä maatalouden työpaikat että maatalouden arvonlisäys, saadaan kattavampi käsitys maatalouden kehityksestä.

On perusteltua, että sosioekonomista kehitystä arvioitaessa otetaan samanaikaisesti huomioon sekä työpaikkojen lukumäärän, arvonlisäyksen että väestön kehitys. Erityisesti Suomessa moni maaseutualue saattaa olla ensisijaisesti ”asumisen maaseutua”, jolloin maaseudulla asutaan ja töissä käydään muualla. Siten työpaikkojen omavaraisuusaste voi etenkin joissakin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa olla

varsin alhainen, vaikka alueella menisi muilla sosioekonomisilla mittareilla mitattuna hyvin. Tästä huolimatta esimerkiksi asukasta kohden laskettu tulotaso ja siten myös asukasta kohden laskettu kunnallisverotulotaso voivat samoilla alueilla olla huomattavan korkeita; töissä käydään muualla, mutta verotulot maksetaan maaseudulle. Lisäksi maaseudun yritysten ja kotitalouksien kulutus kohdentuu ainakin jossain määrin kotiseudulle.

Erityisesti maatalouden kehityksen tarkastelussa ei välttämättä ole selvää tai ainakaan yksioikoista, milloin kehitys voidaan tulkita heikommaksi tai vahvemmaksi. Alueella, jossa maatalouden työpaikkakehitys on ollut keskimääräistä vahvempaa (eli maatalouden työpaikat ovat lisääntyneet keskimääräistä enemmän, tai yleisemmin vähentyneet mediaania vähemmän), maatalouden tuottavuuskehitys voi olla erisuuntaista. Hyvä tuottavuuskehitys voi indikoida siitä, että tuotanto on tehostunut, kone- ja pääomavaltaistunut ja että tuotantoa on voitu myös ulkoistaa maatalan ulkopuolelle. Nämä tekijät voivat johtaa maatalouden työpaikkojen poikkeuksellisen voimakkaaseen vähenemiseen.

Alueiden kehitykseen ja kasvuun liittyvässä tutkimuksessa erityisesti työpaikkojen ja bruttokansantuotteen kehitysten välinen mahdollinen erisuuntaisuus on tunnistettu. Yleisesti puhutaan teknologian vaikutuksesta aluekehitykseen. Pääoman uudelleen organisointi voidaan jakaa kolmeen luokkaan:

1. intensifiointi: työvoiman tuottavuuden lisäys ilman uusia suuria investointeja tai tuotantotekniikan oleellista muuttamista,
2. investoinnit ja tekninen muutos: työpaikkojen väheneminen liittyy tuotantotekniikkaan kohdistuviin investointeihin sekä,
3. rationalisointi: kokonaiskapasiteetin vähentäminen (Peltola 1997).

Nämä voivat ilmetä alueellisesti hyvin eri tavoin, ja esimerkiksi maataloudessa tähän voivat vaikuttaa erot alueiden tuotantosuuntarakenteissa.

4.4 Käytetyt alueluokitukset ja -tasot empiirisessä analyysissä

Seutukuntataso

Tässä tutkimuksessa tarkastelun keskeisenä alueyksikkönä on seutukuntajako. Wuoren ja Mikkosen (2007, s. 7) mukaan seutukuntakohtaista tarkastelua puoltavat mm. seuraavat tekijät:

- Seutukunnat ovat Euroopan unionin aluekehityspolitiikkaan kiinnittyvä alin ja samalla keskeinen operaatiotaso kansallisessa aluekehittämisessä.
- Koko maa tulee näin jaetuksi tilastollisten käsittelyjen ja kartografisten esitysten kannalta hallittavaan määrään osa-alueita.

Seutukuntien on myös monesti tulkittu käsittävän toiminnallisia työssäkäyntialueita.

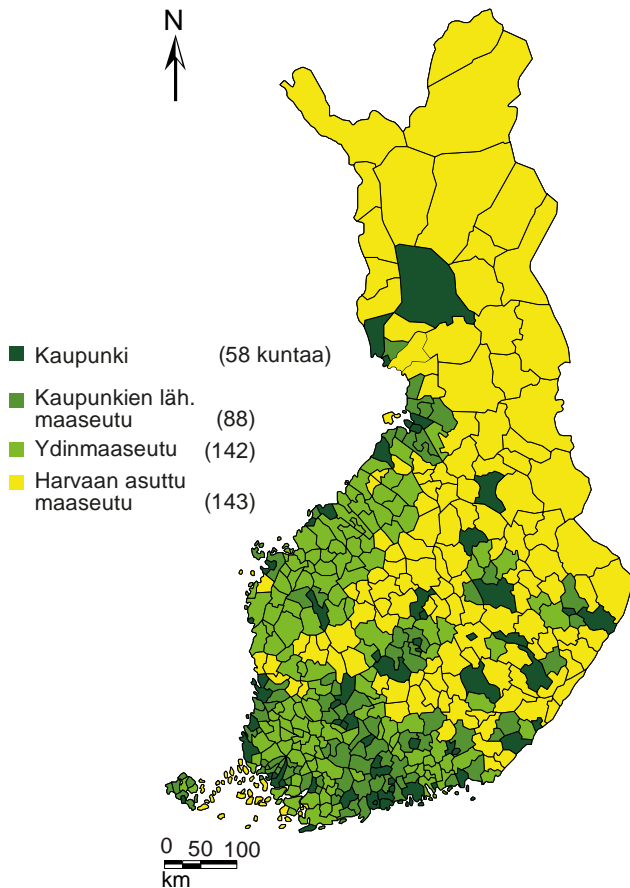
Tutkimuksessa seutukuntatasoa käytetään analysoitaessa alueellista keskittymistä ja maatalouden suhteellista vahvuutta alueilla, eli gini-indeksi- ja sijaintiosamääräanalyyseissä. Käytettävä aluejaon vuosi on tällöin 2008, koska aluejakona on kyseisessä aineistossa käytetty tätä vuotta. Seutukuntien lukumäärä Suomessa oli tuolloin 77.

Maaseututypologiat

Suomessa yleisimmin käytettyjä territoriaalisia maaseutulokitteluita ovat maaseudun kolmijako, tilastollinen kuntaryhmitys ja maaseutu-taaja-asutus -jako, joista ainakin maaseutututkimuksen piirissä yleisimmin käytetty lienee maaseudun kolmijako. Myös käsillä olevassa tutkimuksessa käytetään erityisesti kuntapohjaista maaseudun kolmijakoa hyödyksi, mutta joitakin tuloksia ja lukuja esitetään myös kahdella muulla edellä mainitulla luokituksella.

Maaseudun kolmijako

Maaseudun kolmijako on toteutettu vaiheittaisena luokitteluprosessina. Kaupunkikuntien rajauksen jälkeen kaupunkien läheinen maaseutu on rajattu omaksi luokakseen kunnan maaseutualueilta kohdetaajamiin suuntautuvan pendelöinnin eli työssäkäynnin perusteella. Kolmannessa vaiheessa jäljellä oleva kuntajoukko on jaettu ydinmaaseutuun ja harvaan asuttuun maaseutuun kymmenen muuttujan perusteella. Nämä muuttujat kuvaavat maaseutukuntia maaseudun alue- ja elinkeinorakenteen, maatilatalouden ja kehitysongelmien kannalta. Jokaisessa luokitteluvaiheessa rajausta on tarkennettu lisätarkasteluin. Kuntaliitoksissa uusi yhdistetty kunta on pääsääntöisesti luokiteltu liitoskunnan eli yleensä väkiluvultaan suurimman kunnan kuntatyyppiin (Tilastokeskus b, katso tarkemmin Malinen ym. 2006) (Kuva 4.1).

Kuva 4.1. Suomen maaseututyypit vuonna 2006 maaseudun kolmijaon mukaan (Malinen ym. 2006).

Tilastollinen kuntaryhmitys

Tilastollisessa kuntaryhmityksessä kunnat on jaettu maaseutumaisiin kuntiin, taajaan asuttuihin kuntiin ja kaupunkimaisiin kuntiin. Tässä tutkimuksessa käytetty tilastollinen kuntaryhmitys perustuu vuoden 2005 väestötieto- ja vuoden 2005 taajamarajauskriteereihin lukuun ottamatta luvun 5 alkua eli taulukkoesityksiä 5.1–5.3, joissa käytetään vuoden 2010 väestötieto- ja vuoden 2005 taajamarajauskriteereitä.

Tilastollisen kuntaryhmityksen luokittelukriteereinä ovat kunnan taajamaväestön osuus ja suurimman taajaman väkiluku. Maaseutumaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä alle 60 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 4 000. Taajaan asuttuja kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 %, mutta alle 90 % asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on vähintään 4 000 mutta alle 15 000. Kaupunkimaisia kuntia ovat kunnat, joiden väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000 (Tilastokeskus b).

Maaseutu-taaja-asutus -jako

Maaseutu-taaja-asutus -luokituksessa maaseutu käsittää haja-asutusalueet ja 200–499 asukkaan taajamat. Taaja-asutus käsittää vähintään 500 asukkaan taajamat. Koordinaateiltaan tuntemattomat tapaukset ovat omana luokkanaan. Pääsääntöisesti taajamina pidetään kaikkia vähintään 200 asukkaan rakennusryhmiä, joissa rakennusten välinen etäisyys ei yleensä ole 200 metriä suurempi. Käsite "kunnan taajama-alueet" tarkoittaa kaikkien kunnan rajojen sisäpuolelle jäävien taajamien tai taajaman osien muodostamaa kokonaisuutta. Hallinnolliset aluejaot eivät vaikuta taajamien rajaukseen (Tilastokeskus b).

OSA II. EMPIIRINEN ANALYYSI

---

5 Maaseudun aluerakennekehitys

Eurooppalaisessa vertailussa Suomi erottuu ensi sijassa harvan asutuksen maana, jonka eteläisessä osassa on pieni kaupunkimaisen asutuksen vyöhyke. Vain pääkaupunkiseutu sijoittuu EuroStatin (Eurostat b) tai OECD:n kaupunki-maaseutu -luokittelussa (OECD 2010) kaupunkimaisimpaan luokkaan. Valtaosa Euroopan maapinta-alasta on EuroStatin luokituksella (Eurostat b) maaseutumaisista (kolmiasteisen luokittelun keskimäinen luokka). Suomi ja muut Pohjoismaat erottuvat metsäisinä ja poikkeuksellisen harvan asutuksen maina.

Harva asutus, pitkät välimatkat ja harvat keskuksat merkitsevät sitä, että Suomi on moneen muuhun kehittyneeseen maahan verrattuna poikkeuksellisen maaseutumainen. Maaseudun kolmijako -luokituksen (katso Malinen ym. 2006) mukaan 374 kuntaa 432 kunnasta määriteltiin maaseutukunniksi vuonna 2005. Maaseutukuntien osuus koko maan väestöstä oli 42 % ja koko maan pinta-alasta 94 %. OECD:n maaseutuluokituksen perusteella puolestaan 400 kuntaa 432 kunnasta määriteltiin vuonna 2002 maaseutukunniksi sillä perusteella, että näissä kunnissa väkitiheys oli alle 150 asukasta neliökilometriä kohden. Maaseutukuntien osuus koko maan väkiluvusta oli 56 % ja koko maan pinta-alasta lähes 99 % (OECD 2008, s. 37–38). Kun Suomea verrataan muihin OECD-maihin OECD:n TL3-tason alueluokittelulla, Suomi sijoittuu viiden kärkeen niin maaseudun osuudella kokonaispinta-alasta, kokonaisväkiluvusta kuin kokonaisbruttokansantuotteesta (OECD 2008, s. 36, katso lisätietoa OECD:n alueluokituksesta: OECD 2010)¹¹.

5.1 Maaseudun aluerakenteiden kehitys eri maaseututypologioiden valossa

Tässä luvussa tarkastellaan maaseudun aluerakenteiden kehitystä viimeisen parinkymmenen vuoden ajalta eräiden keskeisten sosioekonomisten indikaattoreiden ja mittareiden valossa. Tarkastelussa käytetään valmiita maaseututypologioita, joita esiteltiin luvussa 4.4. Erityisesti hyödynnetään kuntapohjaista maaseudun kolmijakoa.

5.1.1 Väestön ja asutuksen rakenteet

Suomen ominaispiirteitä eurooppalaisessa tarkastelussa ovat alhainen väestötiheys, korkea maaseutualueiden osuus ja pitkät etäisyydet kaupunkien välillä (Ponnikas ym. 2011, s. 16). Nämä tekijät asettavat haasteita alue- ja maaseutupolitiikalle. Poikkeuksellista Suomessa on moniin muihin keskimäärin harvaan asuttuihin maihin verrattuna se, että lähes koko maa on asuttu. Lisäksi varsin harva alue on kokenut täydellisen autioitumisen. Pysyvän asutuksen keskittymisestä huolimatta asuttu alue on Suomessa laajentunut viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana. Kun asutuissa neliökilometriruuduissa otetaan huomioon myös vapaa-ajan asutus, on asuttujen alueiden määrä kasvanut vuoden 1980 jälkeen yli kymmenellä prosentilla. Vakituisestikin asuttujen neliökilometriruutujen määrä on viimeisen 30 vuoden aikana vähentynyt kokonaisuudessaan vain muutaman prosentin huolimatta asukasmäärän alenemisesta väestötappio-alueilla (Ponnikas ym. 2011, s. 14–16).

---

¹¹ OECD:ssä (Organisation for Economic Co-operation and Development) on 14.9.2012 tilanteen mukaan 34 jäsenmaata, jotka ovat Alankomaat, Australia, Belgia, Chile, Espanja, Irlanti, Islanti, Israel, Italia, Itävalta, Japani, Kanada, Korea, Kreikka, Luxemburg, Meksiko, Norja, Portugali, Puola, Ranska, Ruotsi, Saksa, Slovakia, Slovenia, Suomi, Sveitsi, Tanska, Tšekki, Turkki, Unkari, Uusi-Seelanti, Viro, Yhdistynyt kuningaskunta ja Yhdysvallat (OECD).

Taulukoista 5.1–5.3 käy ilmi, että kaupunki- ja taajaan asutut alueet ovat kasvattaneet väestöosuuttaan, samoin kuin maaseudun kolmijaon mukaiset kaupunkien läheiset maaseutukunnat. Muualla kehitys on ollut päinvastaista. Taulukkoesitykset myös paljastavat, että maaseutualueet hallitsevat tilallisesti Suomea. Maaseudun kolmijaossa maaseutukunniksi luokitellut kunnat peittivät 85 % Suomen kokonaismaapinta-alasta vuonna 2010. Yksinään harvaan asutun maaseudun kunnat peittivät pinta-alasta 60 %. Vuoden 2010 maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaan vähintään 500 asukkaan taajamissa (taaja-asutus) asui yli neljä viidesosaa ja vastaavasti alle 500 asukkaan taajamissa ja haja-asutusalueilla (maaseutu) alle viidesosa Suomen väestöstä. Kyseisellä aluejaotuksella maaseutualueet peittivät yli 98 % ja taaja-asutusalueet alle 2 % kokonaispinta-alastamme. Maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaisesta Taulukosta 5.3 voidaan myös havaita, että taaja-asutusalueiden väkitiheys on selkeästi pienentynyt viimeisen 20 vuoden aikana. Samalla kun pysyvä asutus on siis useiden vuosikymmenten ajan keskittynyt, mikä näkyy esimerkiksi taajama-alueilla asuvien osuuden nousuna, taajamien asukastiheys on alentunut ja yhdyskuntarakenne hajautunut. Yhdyskuntarakenteella tarkoitetaan asunto-, työpaikka-, asiointi- ja virkistysalueiden ja niitä yhdistävän liikenteen ja teknisen huollon järjestelmien muodostamaa fyysistä ja toiminnallista kokonaisuutta.

Taulukko 5.1. Väestön ja asutuksen rakenteita maaseututyypeittäin vuonna 2010 ja 1990, vuoden 2011 kuntajako (Tilastokeskus b).

MAASEUTUTYYPPI	VÄESTÖÄ, % (suluissa vuonna 1990)	ASUKASTIHEYS, henkilöä/km ² , maapinta-ala (suluissa vuonna 1990)	MAAPINTA-ALA, % kokonaismaapinta- alasta
Kaupungit	64,3 (60,7)	76,7 (66,9)	14,8
Kaupunkien läheinen maaseutu	13,7 (12,4)	30,0 (25,1)	8,1
Ydinmaaseutu	13,0 (14,8)	13,1 (13,9)	17,5
Harvaan asuttu maaseutu	9,0 (12,1)	2,7 (3,4)	59,5
KOKO MAA YHTEENSÄ	100	17,7 (16,4)	100

Taulukko 5.2. Väestön ja asutuksen rakenteita tilastollisella kuntaryhmityksellä tarkasteltuna vuonna 2010 ja 1990, vuoden 2011 kuntajako (Tilastokeskus b).

KUNTALUOKKA	VÄESTÖÄ, % (suluissa vuonna 1990)	ASUKASTIHEYS, henkilöä/km ² , maapinta-ala (suluissa vuonna 1990)	MAAPINTA-ALA, % kokonaismaapinta- alasta
Kaupunkimaiset kunnat	68,1 (63,4)	81,8 (70,8)	14,7
Taajaan asutut kunnat	16,2 (17,6)	12,1 (12,3)	23,6
Maaseutumaiset kunnat	15,7 (19,0)	4,5 (5,1)	61,7
KOKO MAA YHTEENSÄ.	100	17,3 (16,4)	100

Taulukko 5.3. Väestön ja asutuksen rakenteita maaseutu-taaja-asutus -jaolla vuonna 2010 ja 1990, vuoden 2011 kuntajako (Tilastokeskus b).

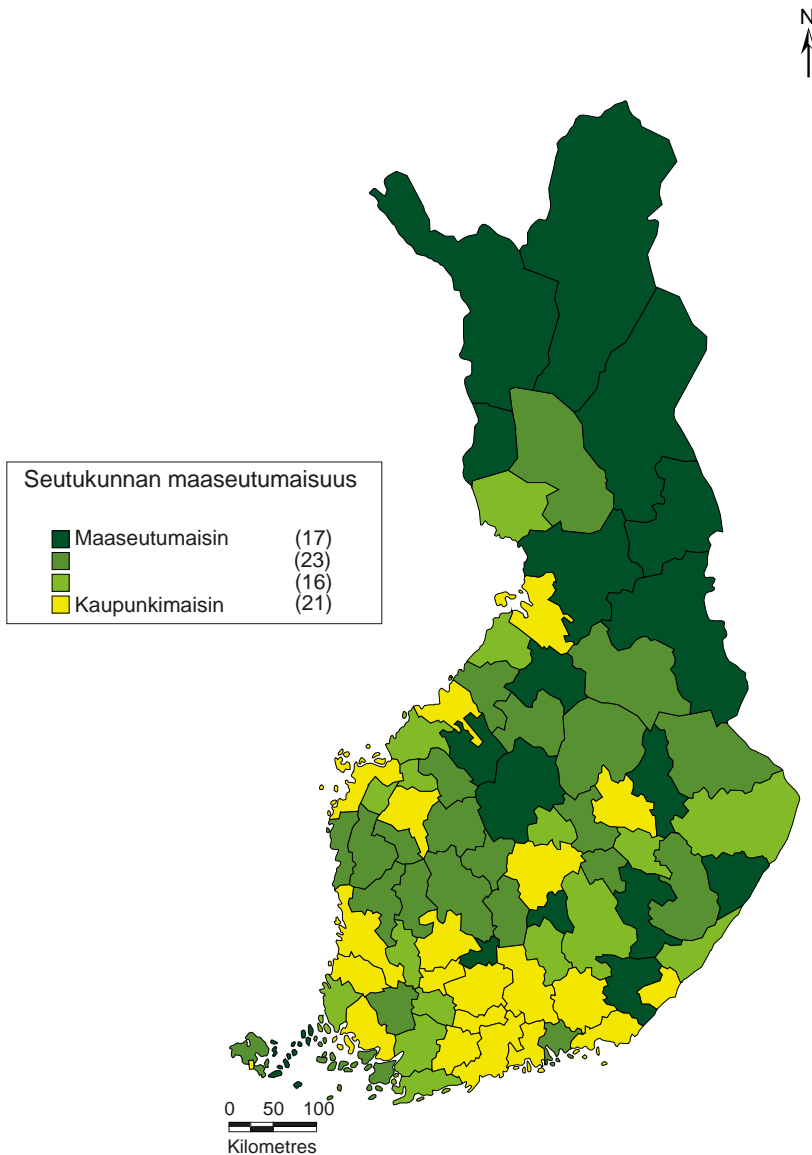
KUNTALUOKKA	VÄESTÖÄ, % (suluissa vuonna 1990)	ASUKASTIHEYS, henkilöä/km ² , kokonaispinta-ala (suluissa vuonna 1990)	KOKONAISPINTA-ALA, % kokonaispinta-alasta (suluissa vuonna 1990)
Taaja-asutus	81,7 (78,2)	624,5 (666,1)	1,6
Maaseutu	17,2 (20,4)	2,3 (2,7)	98,4
KOKO MAA YHTEENSÄ	100	13,8 (12,8)	100

Tässä tutkimuksessa seutukuntia luokitellaan myös niiden ”maaseutumaisuuden” perusteella. Käytettyjä muuttujia tässä luokittelussa ovat

- väestötiheys (vuoden keskilukukilometri maapinta-alan mukaan laskettuna) vuonna 2007: mitä alhaisempi väestötiheys, sitä maaseutumaisempi seutukunta.
- maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaisen maaseudun asukkaiden osuus alueen koko väestöstä vuonna 2007: mitä suurempi on maaseutuasukkaiden osuus alueen koko väestöstä (vuoden keskilukukilometri), sitä maaseutumaisempi seutukunta.

Seutukunnat saavat järjestysluvun kummastakin kyseisestä muuttujasta. Luokiteltaessa seutukuntia niiden maaseutumaisuuden mukaan, kumpikin muuttuja saa saman painoarvon eli lopullinen järjestysluku ja siten seutukunnan ”maaseutumaisuus” määrittyy kahden muuttujan järjestysluvun keskiarvon perusteella. Kuten voi ennustaa, alueet luokittevat varsin samansuuntaisesti käytettäessä erikseen näitä kahta muuttujaa. Kun seutukunnat luokitellaan näiden kahden muuttujan osalta ”maaseutumaisuusjärjestykseen”, Spearmanin järjestyslukujen korrelaatiokertoimen arvoksi kahden muuttujan välillä saadaan 0,826. Suomen 77 seutukuntaa jaetaan neljään suunnilleen samankokoiseen seutukuntaluokkaan. Kuvasta 5.1 käy ilmi, että maaseutumaisimmat seutukunnat sijaitsevat erityisesti maan pohjois- ja itäosissa, kun taas kaupunkimaisimmat seutukunnat sijaitsevat erityisesti eteläisessä Suomessa.

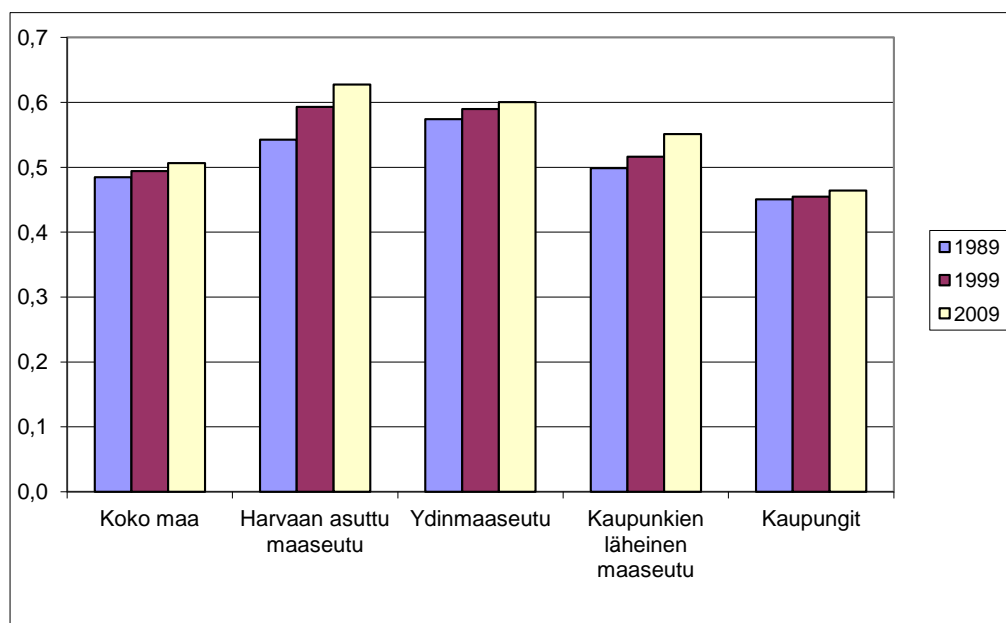

Kuva 5.1. Seutukuntien maaseutumaisuusluokat väestötiheyden sekä maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaisen maaseutuväestöosuuden (vuonna 2007) perusteella laskettuna, vuoden 2008 aluejako.

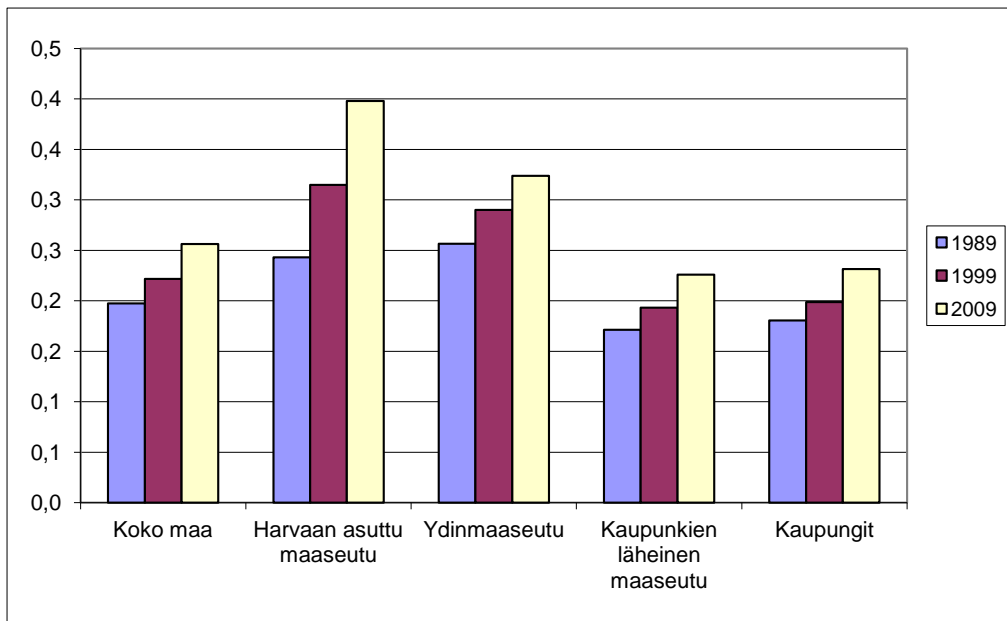
Alueen väestön ikärakenne on keskeinen tekijä aluekehittämisen ja -kehityksen kannalta, esimerkiksi palveluiden järjestämisen ja verotulojen näkökulmasta. Huoltosuhteita käytetään myös yhtenä perusteena kuntarakennemuutoksissa. Seuraavaksi tarkastellaan maaseututypologioiden valossa demografisen ja vanhushuoltosuhteen kehitystä vuosina 1989–2009.

Demografisella huoltosuhteella tarkoitetaan alle 15-vuotiaiden ja vähintään 65-vuotiaiden yhteenlasketun lukumäärän suhdetta 15–64 -vuotiaiden lukumäärään. *Vanhushuoltosuhteella* tarkoitetaan vähintään 65-vuotiaiden lukumäärän suhdetta 15–64 -vuotiaiden lukumäärään.

Maaseudun kolmijaolla tarkasteltuna *demografisen huoltosuhte* saa selkeästi korkeimpia arvoja harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa, toisin sanoen näillä alueilla työikäisen väestön osuus kokonaisväestöstä on alhaisin. Erityisen voimakkaasti työikäisen väestön osuus on alentunut harvaan asutun maaseudun kunnissa. *Vanhushuoltosuhte* saa niin ikään korkeimpia arvoja harvaan asutun maaseudun kunnissa ja tämän jälkeen ydinmaaseudun kunnissa, eli näillä alueilla vanhusten lukumäärän suhde työikäisen väestön lukumäärään on suurin. Lisäksi vanhusten lukumäärä suhteessa työikäisen väestön lukumäärään on kasvanut selkeästi eniten harvaan asutun maaseudun kunnissa. Kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa erityisesti vanhushuoltosuhte ja sen kehitys on ollut huomattavan samankaltaista kaupunkikuntien ja koko maan kehitykseen verrattuna (Kuvat 5.2 ja 5.3).

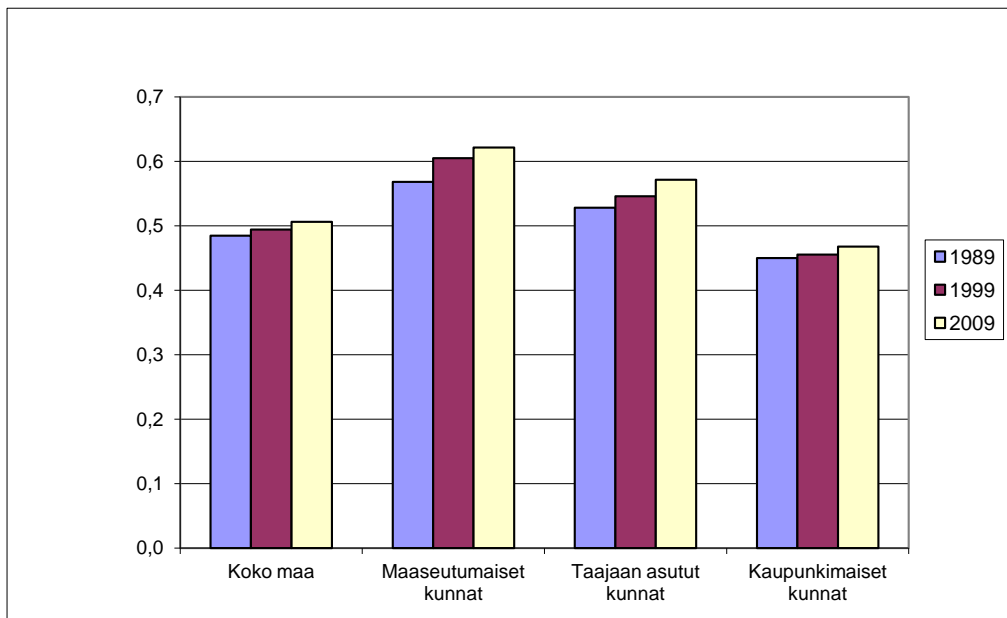

Kuva 5.2. Demografinen huoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, maaseudun kolmijako, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

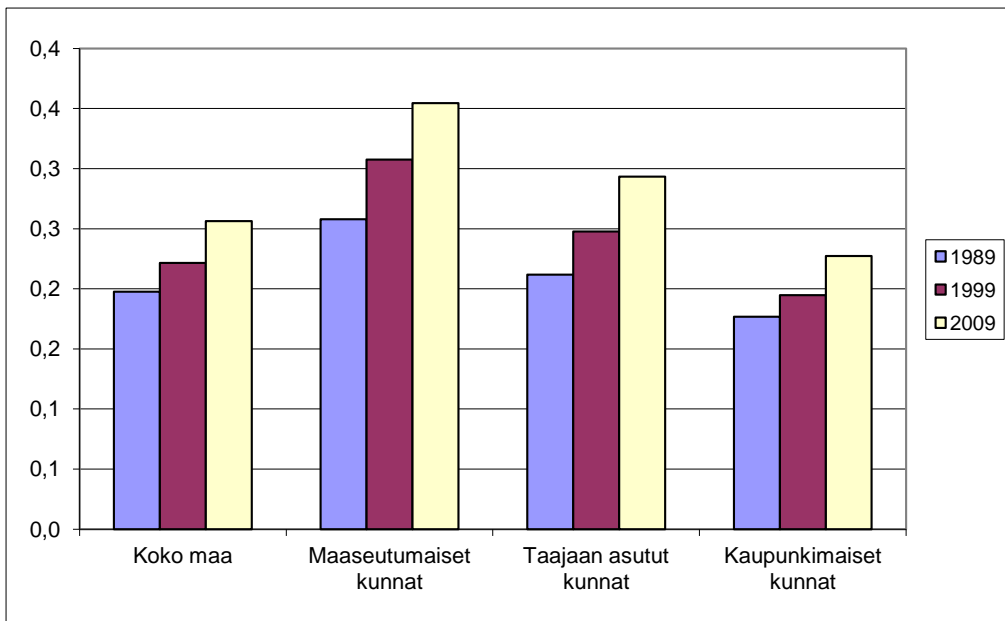

Kuva 5.3. Vanhushuoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, maaseudun kolmijako, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Tilastollisella kuntaryhmityksellä tarkasteltuna erityisesti maaseutumaisten kuntien, mutta myös taajaan asuttujen kuntien *demografinen huoltosuhte* ja sen kehitys poikkeavat selkeästi kaupunkimaisten kuntien ja koko maan tilanteesta ja kehityksestä. Siten työikäisen väestön osuus muusta väestöstä on pienin ja on pienentynyt selkeästi nopeimmin maaseutumaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa. *Vanhushuoltosuhteen* kohdalla pätee sama kuvaus kuin demografisen huoltosuhteen kohdalla (Kuvat 5.4 ja 5.5).

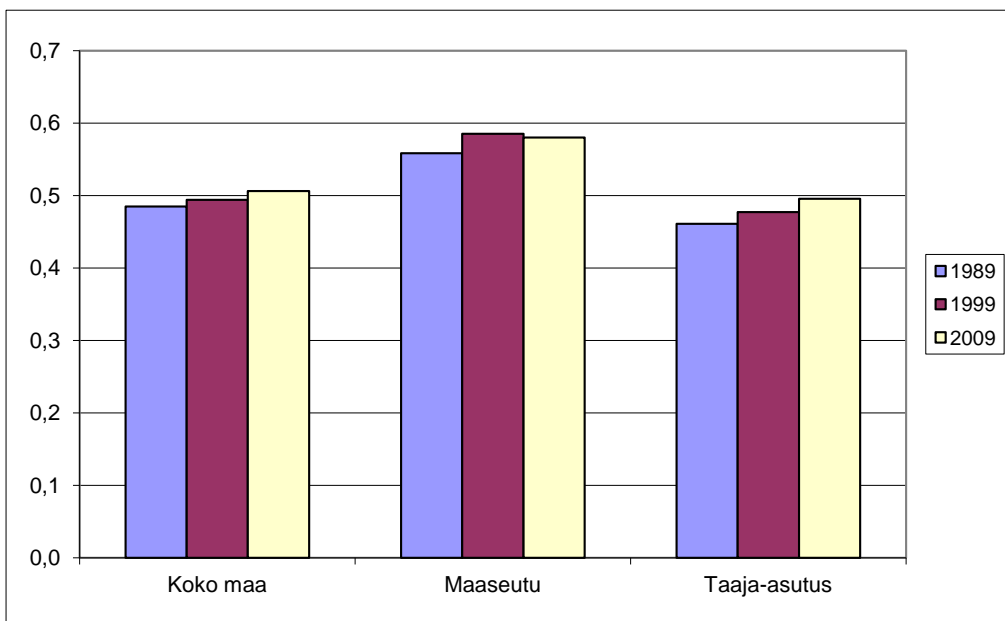

Kuva 5.4. Demografinen huoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, tilastollinen kuntaryhmitys, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

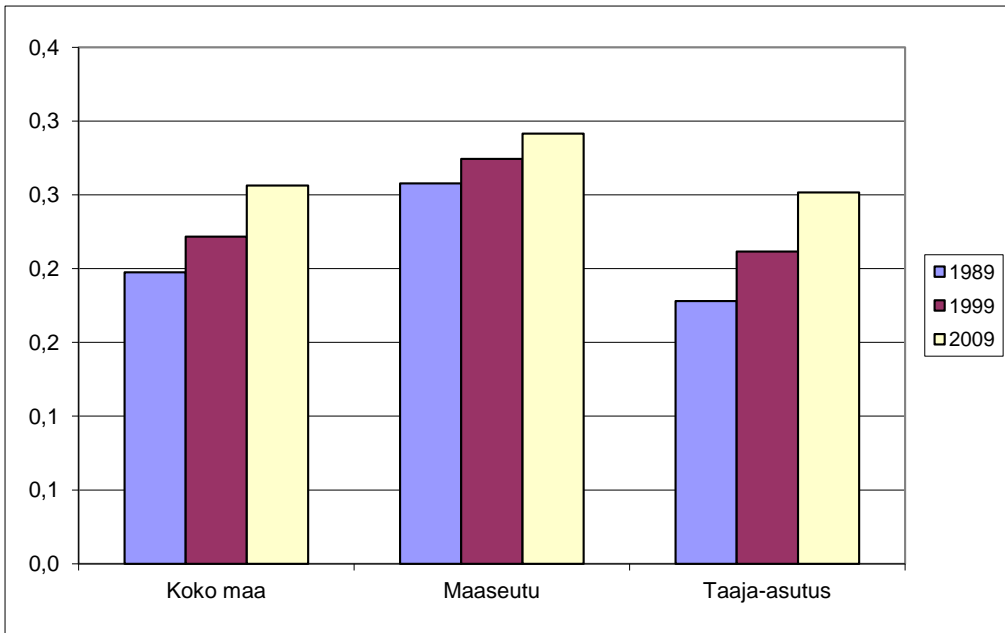

Kuva 5.5. Vanhushuoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, tilastollinen kuntaryhmitys, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaisessa tarkastelussa voidaan todeta, että kyseisen aluejaon mukaisilla maaseutualueilla työikäisen väestön osuus kokonaisväestöstä on alhaisempi ja vanhusväestön osuus on korkeampi kuin taaja-asutusalueilla ja maassa keskimäärin (Kuvat 5.6 ja 5.7).

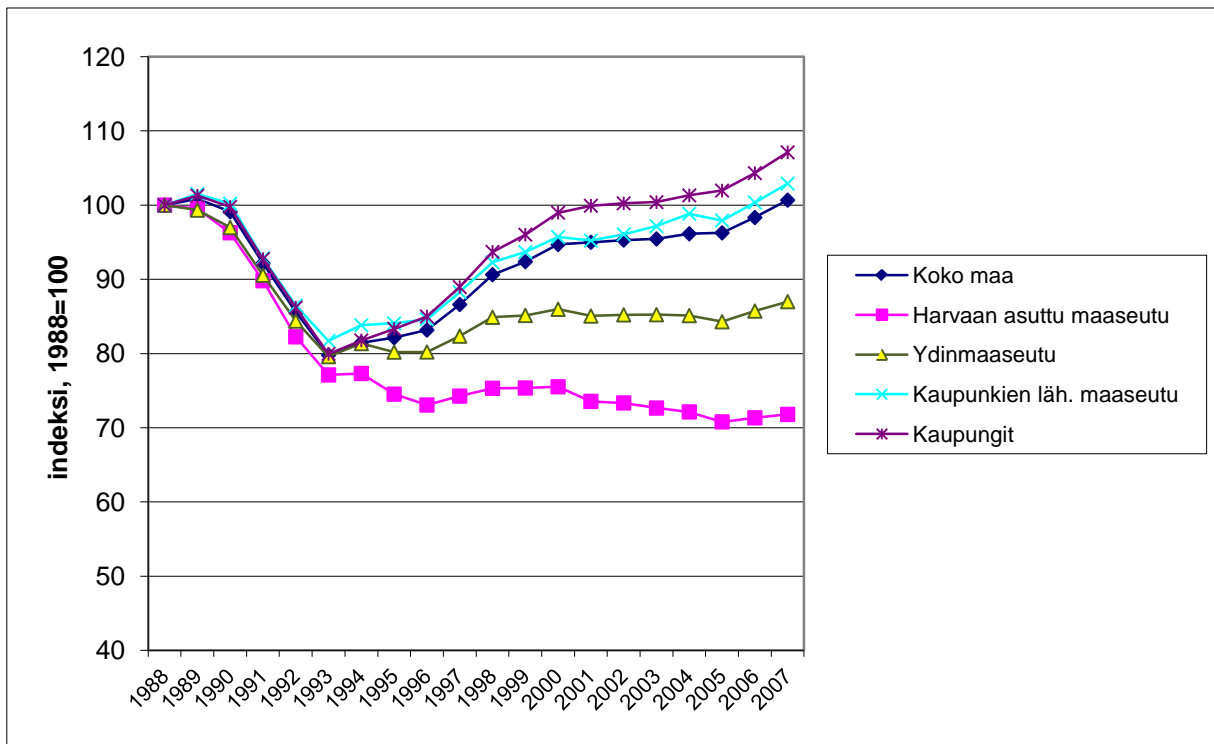
Kuva 5.6. Demografinen huoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, maaseutu-taaja-asutus -jako (vuodet eivät ole keskenään vertailukelpoisia johtuen aluerajausmenetelmien muutoksista) (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kuva 5.7. Vanhushuoltosuhte vuoden 1989, 1999 ja 2009 lopussa, maaseutu-taaja-asutus -jako (vuodet eivät ole keskenään vertailukelpoisia johtuen aluerajausmenetelmien muutoksista) (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

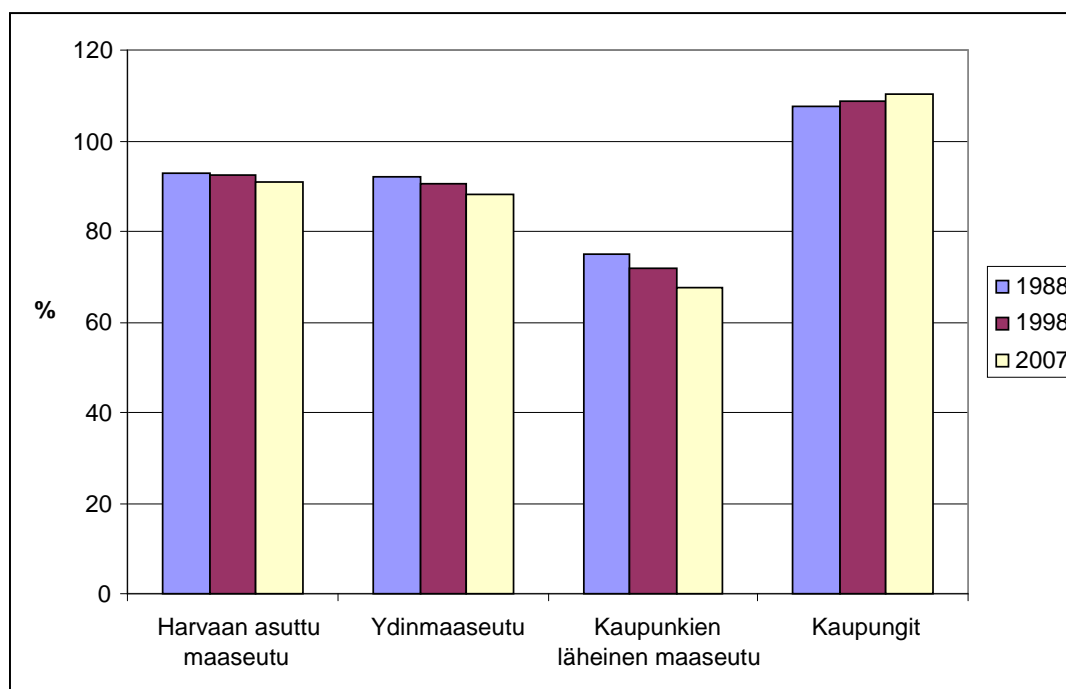
5.1.2 Työpaikat

Työpaikkojen lukumäärän kehitys on ollut vahvinta maaseudun kolmijaon mukaisissa kaupunkikunnissa ja kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa. Kyseisten kuntatyyppien kehitys on voimakkaasti eronnut ydinmaaseudun ja erityisesti harvaan asutun maaseudun kuntien vastaavasta kehityksestä. 1990-luvun alun lama vaikutti voimakkaasti työpaikkojen lukumäärän laskuun kaikkialla Suomessa. 1980-luvun lopusta 1990-luvun ensimmäisille vuosille kehitys työpaikkojen lukumäärissä oli hyvin samankaltaista kuntatyyppien välillä, mutta tämän jälkeen voimakasta alueellista polarisoitumista on tapahtunut (Kuva 5.8).

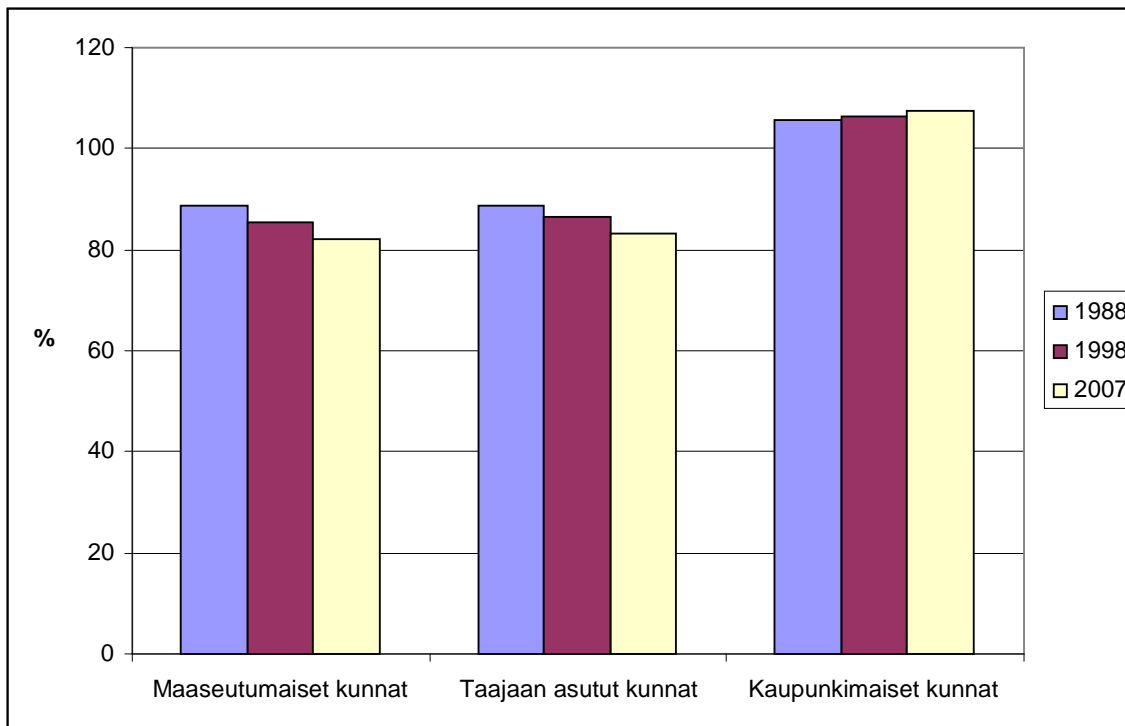
Kuva 5.8. Kaikkien työpaikkojen lukumäärän kehitys maaseututyypeittäin vuosina 1988–2007, vuoden 1988 indeksi on 100, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Työpaikkaomavaraisuusasteella mitattuna kaupunkikunnat ovat selkeästi omavaraisimpia. Kaupunkikunnat työllistävät enemmän kuin alueella on työllisiä, toisin kuin kaikissa muissa maaseudun kolmijaon kuntatyypeissä. Kaupunkien läheisellä maaseudulla työpaikkaomavaraisuusaste on selkeästi alhaisempaa kuin muissa kuntatyypeissä, ja työpaikkaomavaraisuusaste on siellä suhteellisesti eniten laskenut (Kuva 5.9). Tämä tulos voi alkuun tuntua yllättävältä, kun kaupunkien läheinen maaseutu on monella mittarilla mitattuna maan hyvinvoivinta aluetta. Kuitenkin erityisesti Suomessa moni maaseutualue saattaa olla ensisijaisesti ”asumisen maaseutua”, jolloin maaseudulla asutaan ja töissä käydään muualla. Siten työpaikkojen omavaraisuusaste voi etenkin joissakin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa olla varsin alhainen, vaikka alueella menisi muilla sosioekonomisilla mittareilla mitattuna hyvin. Tästä huolimatta esimerkiksi asukasta kohden laskettu tulotaso ja siten myös asukasta kohden laskettu kunnallisverotulotaso voivat samoilla alueilla olla huomattavan korkeita; töissä käydään muualla, mutta verotulot maksetaan maaseudulle. Lisäksi maaseudun yritysten ja kotitalouksien kulutus kohdentuu ainakin jossain määrin kotiseudulle.

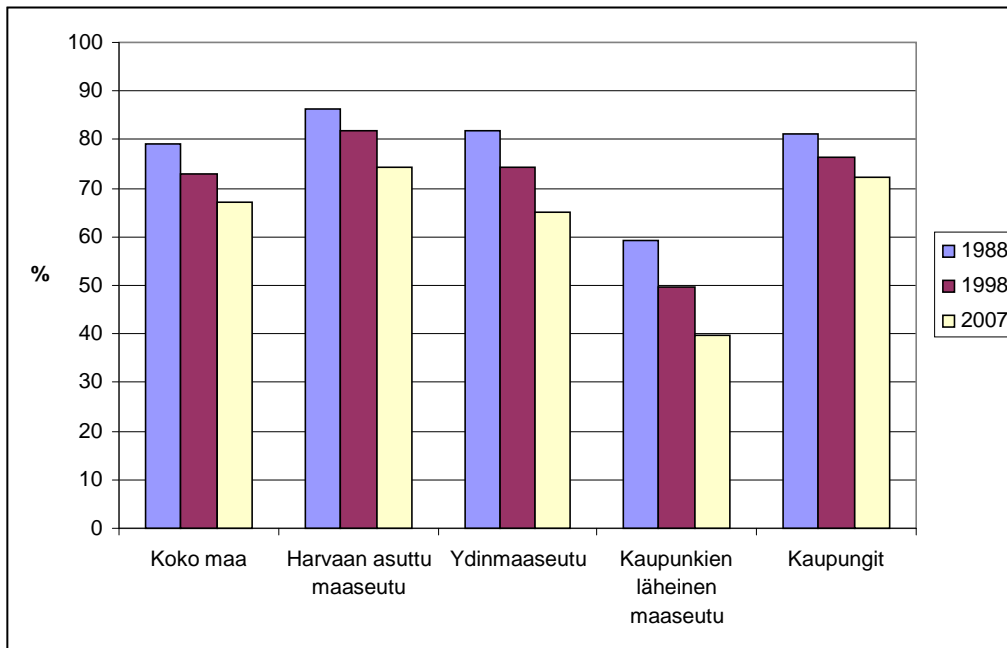
Kuva 5.9. Työpaikkaomavaraisuusaste maaseudun kolmijaon mukaan vuoden 1988, 1998 ja 2007 lopussa, maaseudun kolmijako, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kun työpaikkaomavaraisuutta tarkastellaan tilastollisella kuntaryhmityksellä, voidaan havaita, että maaseutumaiset ja taajaan asutut kunnat ovat tässä suhteessa hyvin samankaltaisia, eivätkä kummatkaan näistä ole työpaikkojen suhteen omavaraisia. Lisäksi työpaikkaomavaraisuusaste on ajan kuluessa hieman laskenut. Sen sijaan kaupunkimaiset kunnat ovat työpaikkojen suhteen omavaraisia (Kuva 5.10).

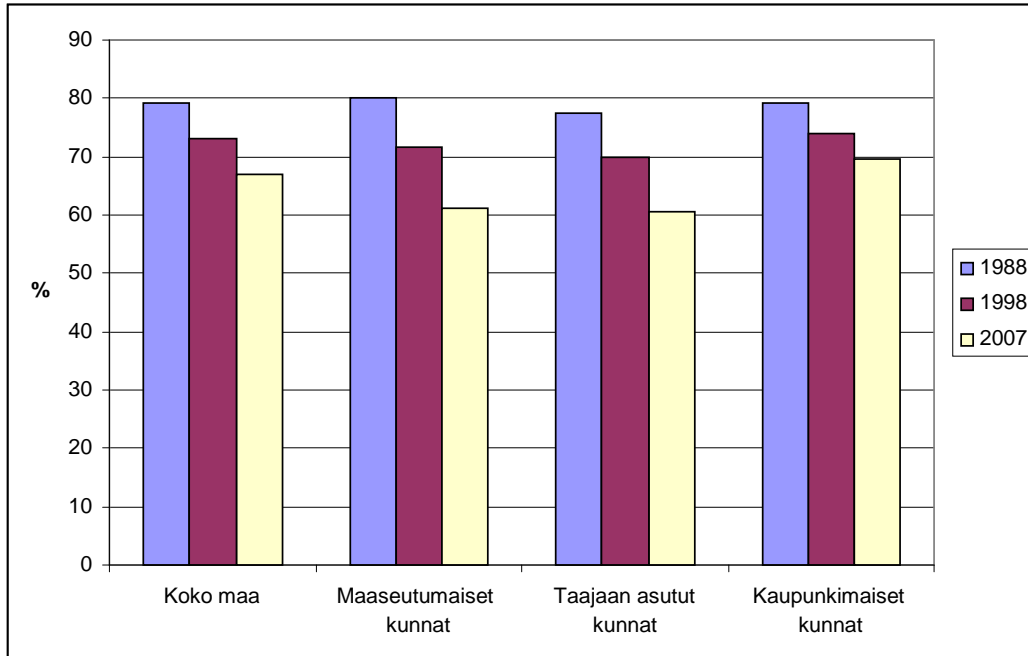
Kuva 5.10. Työpaikkaomavaraisuusaste tilastollisen kuntaryhmituksen mukaan vuoden 1988, 1998 ja 2007 lopussa, tilastollinen kuntaryhmitys, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kuvan 5.11 mukainen tulos selittää osaltaan kaupunkien läheisten maaseutukuntien alhaista työpaikkaomavaraisuusastetta. Kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus kaikista alueella asuvista työllisistä on selkeästi muita alueita alhaisempi, ja kyseinen osuus on myös laskenut voimakkaimmin kaupunkien läheisissä maaseutukunnissa. Huomattavaa myös on, että harvaan asutulla maaseudulla asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus on suunnilleen sama kuin kaupunkikunnissa. Tätä voidaan osaltaan selittää sillä, että harvaan asutuilta maaseutualueilta on pitkä etäisyys keskuksiin ja siten moniin työpaikkoihin. Vaikka työpaikkoja omalla alueella ei olisi tarjolla, voi olla, että työssäkäynti oman kotikunnan ulkopuolella on etäisyyden vuoksi mahdotonta. Sekin on huomionarvoista, että koko maassa ja kaikissa maaseudun kolmijaon kuntatyypeissä asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuus on merkittävästi pienentynyt. Tämä kertoo osaltaan siitä, että työmatkaliikenne eli pendelöinti on ajan kuluessa lisääntynyt.

Kuva 5.11. Asuinkunnassaan työssäkäyvät työlliset vuoden 1988, 1998 ja 2007 lopussa, maaseudun kolmijako, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kun asuinkunnassaan työssäkäyvien työllisten osuutta tarkastellaan tilastollisella kuntaryhmityksellä, havaitaan, että kaikki kyseisen alueluokituksen mukaiset kuntatypit muistuttavat toisiaan ja ovat lähellä maan keskiarvoa. Tosin kaupunkimaisissa kunnissa asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus kaikista alueen työllisistä ei ole laskenut niin voimakkaasti kuin muissa kuntatyypeissä (Kuva 5.12).

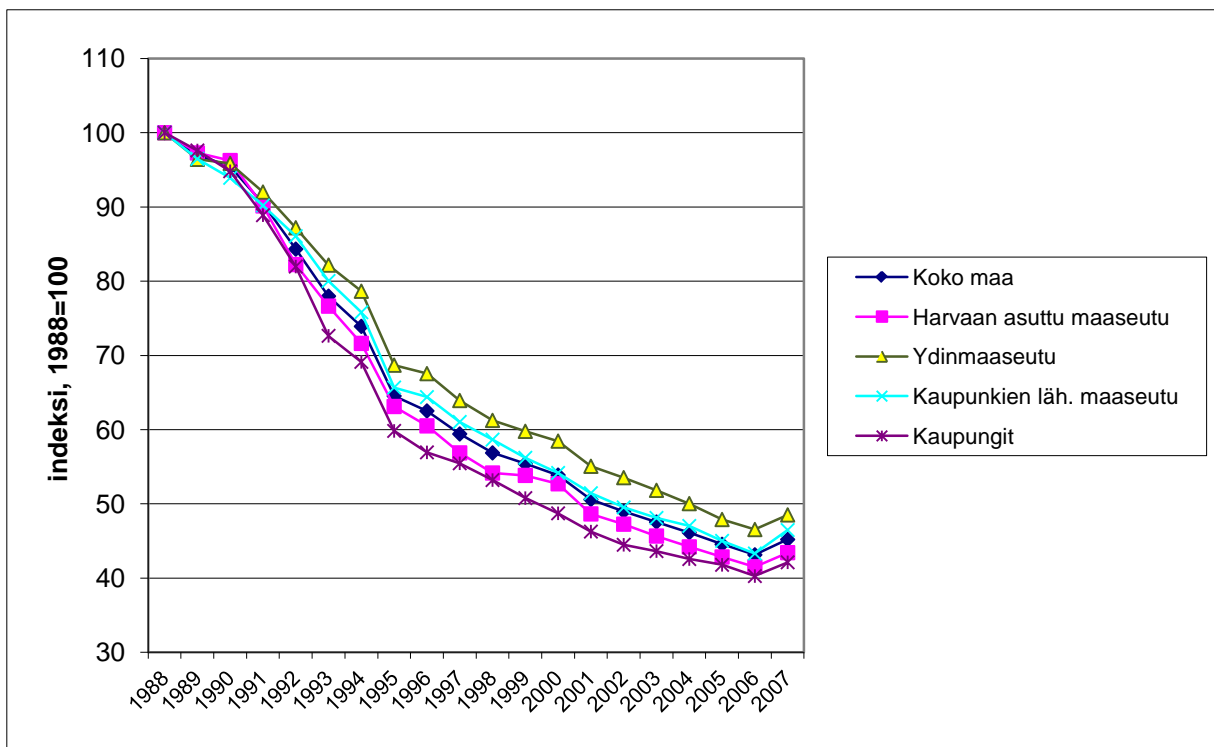
Kuva 5.12. Asuinkunnassaan työssäkäyvät työlliset vuoden 1988, 1998 ja 2007 lopussa, tilastollinen kuntaryhmitys, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

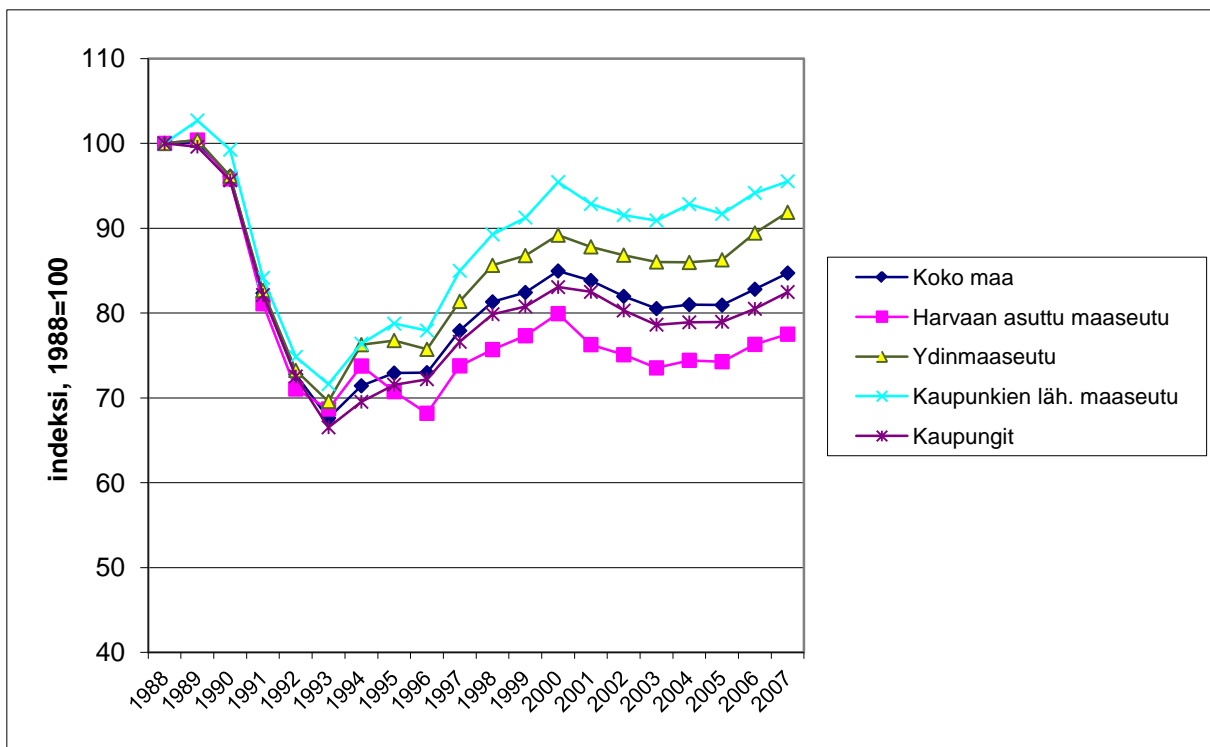
5.1.3 Toimialarakenne

Suomalainen maaseutu on viimeisten vuosikymmenten aikana käynyt läpi lukuisia muutoksia. Maatalouden rakennemuutos on ollut voimakasta. Alan tuottavuus on kasvanut ja työpaikkojen ja maatilojen lukumäärä laskenut paljon. Tämä on tarkoittanut sitä, että alkutuotannon työpaikkojen osuus kaikista työpaikoista on maaseudullakin monin paikoin enää marginaalinen, ja etenkin palvelusektorin merkitys on kasvanut. Yhteiskunnan rakennemuutokseen ovat maaseudulla pystyneet parhaiten vastaamaan kaupunkien läheiset maaseutualueet, joissa on pystytty korvaamaan alkutuotannon hävinneitä työpaikkoja jalostuksen ja erityisesti palveluiden työpaikoilla muuta maaseutua huomattavasti paremmin. Kehittyvä alueellinen työnjako eli rakennemuutos on vaikuttanut voimakkaasti paitsi koko maamme alueelliseen myös maaseudun sisäiseen, entistä voimakkaampaan erilaistumiseen.

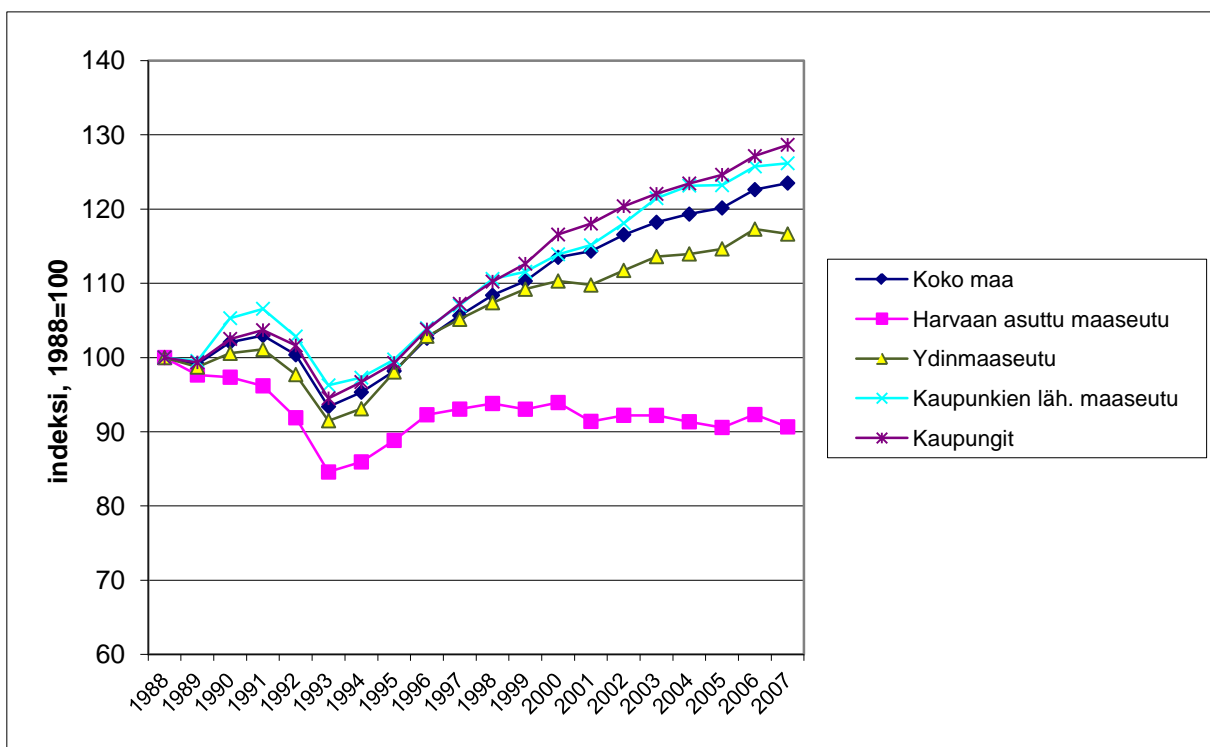
Kuvissa 5.13–5.16 tarkastellaan maaseudun kolmijako -luokituksella työpaikkojen lukumäärän kehitystä päätoimialoittain vuosina 1988–2007. Keskeinen viesti on, että alkutuotannon eli maa- ja metsätalouden työpaikkojen lukumäärä on laskenut kaikilla maaseututyypeillä samalla tavoin voimakkaasti, mutta kaupunkien läheisellä maaseudulla työpaikkojen lukumäärän kehitys on ollut sekä jalostus- että palvelusektorilla, etenkin yksityisellä palvelusektorilla myönteisempää kuin ydin- ja varsinkin harvaan asutulla maaseudulla. Taulukossa 5.4 tarkastellaan vielä maaseututyyppien toimialarakenteita vuosina 1988 ja 2007. Vaikka elinkeinorakenteen muutos on johtanut jokaisella maaseututyyppillä palveluvaltaistumiseen, maaseututyyppitöiset erot toimialarakenteissa ovat selvät. Kaupunkien läheisellä maaseudulla alkutuotannon osuus työpaikoista on muihin maaseutualueisiin verrattuna pienin ja jalostuksen ja palveluiden osuus suurin, kun taas ydin- ja harvaan asutulla maaseudulla alkutuotannon rooli työllistäjänä korostuu huomattavasti enemmän. Merkille on pantava julkisten palveluiden työpaikkamäärän heikko kehitys harvaan asutulla maaseudulla. Ero muihin kuntatyyppisiin on huomattava (Kuva 5.15). Taulukossa 5.5 esitetään vastaavalla tavalla toimialarakenteita tilastollisen kuntaryhmittelyn mukaan ja taulukossa 5.6 maaseututaaja-asutus -jaon mukaan. Pääviesti on jälleen, että elinkeinorakenne on kaikilla aluetyypeillä palveluvaltaistunut ja alkutuotannon merkitys vähentynyt. Yleistäen voidaan todeta, että mitä kaupunkimaisempi aluetyyppi, sen palveluvaltaisempi on elinkeinorakenne ja sitä pienempi on alkutuotannon osuus työpaikoista. Tulos on aivan teoriaperinteen mukainen sikäli, että alun perin kaupungit käsitettiin kaupan ja teollisuuden työssijoiiksi.

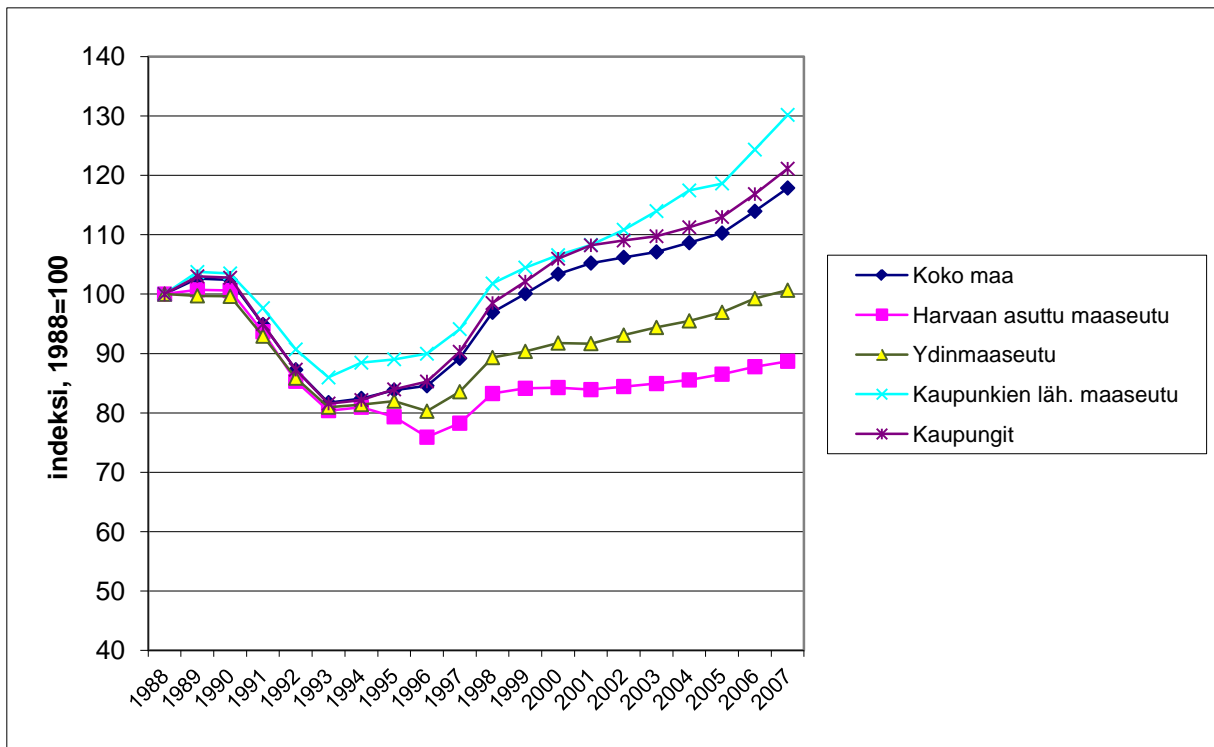
Kuva 5.13. Alkutuotannon työpaikkojen lukumäärän kehitys maaseututyypeittäin vuosina 1988–2007, vuoden 1988 indeksi on 100, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kuva 5.14. Jalostuksen työpaikkojen lukumäärän kehitys maaseututyypeittäin vuosina 1988–2005, vuoden 1988 indeksi on 100, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kuva 5.15. Julkisten palveluiden työpaikkojen lukumäärän kehitys maaseututyypeittäin vuosina 1988–2007, vuoden 1988 indeksi on 100, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Kuva 5.16. Yksityisten palveluiden työpaikkojen lukumäärän kehitys maaseututyypeittäin vuosina 1988–2007, vuoden 1988 indeksi on 100, vuoden 2010 kuntajako (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

Taulukko 5.4. Elinkeinorakenne* (työpaikkojen mukaan) maaseudun kolmijaon mukaan vuonna 2007 (suluissa vuonna 1988), vuoden 2010 kuntajako (Tilastokeskus b).

Kuntatyyppi	Alku- tuotanto	Jalostus	Julkiset Palvelut	Yksityiset palvelut	Toimiala tuntematon	Yhteensä
Kaupungit	1,2 (3,0)	23,4 (30,3)	32,5 (27,1)	42,1 (37,2)	0,9 (2,4)	100 (100)
Kaupunkien läheinen maaseutu	5,5 (12,2)	32,9 (35,5)	30,3 (24,7)	29,7 (23,5)	1,5 (4,1)	100 (100)
Ydinmaaseutu	12,9 (23,1)	30,8 (29,2)	30,0 (22,4)	24,9 (21,5)	1,3 (3,8)	100 (100)
Harvaan asuttu maaseutu	16,5 (27,2)	23,5 (21,7)	31,8 (25,2)	26,6 (21,5)	1,7 (4,3)	100 (100)
Koko maa	3,9 (8,8)	25,1 (29,8)	32,0 (26,1)	37,9 (32,4)	1,0 (2,9)	100 (100)

*TOL2002-toimialajaottelu.

Taulukko 5.5. Elinkeinorakenne* (työpaikkojen mukaan) tilastollisen kuntaryhmituksen mukaan vuonna 2007 (suluissa vuonna 1988), vuoden 2010 kuntajako (Tilastokeskus b).

Kuntatyyppi	Alku- tuotanto	Jalostus	Julkiset Palvelut	Yksityiset palvelut	Toimiala tuntematon	Yhteensä
Kaupunkimaiset kunnat	1,2 (2,9)	23,6 (30,6)	32,4 (27,1)	41,9 (36,9)	0,9 (2,4)	100 (100)
Taajaan asutut kunnat	(8,0) (15,2)	32,6 (32,8)	31,2 (25,1)	26,9 (23,4)	1,3 (3,5)	100 (100)
Maaseutumaiset kunnat	29,8 (17,2)	26,1 (23,3)	30,1 (22,1)	24,9 (20,3)	1,6 (4,6)	100 (100)
Koko maa	3,9 (8,8)	25,1 (29,8)	32,0 (26,1)	37,9 (32,4)	1,0 (2,9)	100 (100)

*TOL2002-toimialajaottelu.

Taulukko 5.6. Elinkeinorakenne* (työpaikkojen lukumäärän mukaan) maaseutu-taaja-asutus -jaon mukaan vuonna 2007 (suluissa vuonna 1988), vuoden 2010 kuntajako (Tilastokeskus b).

Aluetyyppi	Alku- tuotanto	Jalostus	Julkiset Palvelut	Yksityiset palvelut	Toimiala tuntematon	Yhteensä
Taaja-asutus	1,0 (2,5)	25,2 (32,1)	34,9 (28,1)	38,9 (37,3)	0 (9,5)	100 (100)
Maaseutu	22,9 (23,4)	36,0 (24,6)	20,4 (21,5)	20,7 (21,0)	0 (0)	100 (100)
Koko maa	3,9 (8,8)	25,1 (29,8)	32,0 (26,1)	37,9 (32,4)	1,0 (2,9)	100 (100)

*TOL2002-toimialajaottelu.

5.1.4 Sosioekonomisia kehityskulkuja kootusti maaseudun kolmijaon mukaan

Maaseutu polarisoituu ja erilaistuu. Ajan kuluessa maaseudun kolmijaon mukaisesti toisaalta kaupunkien läheisen maaseudun kuntien ja toisaalta harvaan asutun maaseudun kuntien osuudet ovat lisääntyneet (Malinen ym. 2006). Sosioekonomisilta piirteiltään ja kehityskuluiltaan maaseudun menestyksen luonne ja avaimet eriytyvät. Sosioekonomisen tilanteen ja kehityksen perusteella aluekehittämisen haasteet ovat selkeästi suurimmat harvaan asutuilla maaseutualueilla. Kaupunkien läheisillä maaseutualueilla tilanne ja kehitys ovat huomattavasti valoisampia, mikä johtuu erityisesti niiden sijainnista kaupunkien läheisyydessä ja siten muuta maata parempiin mahdollisuuksiin käydä töissä keskuksissa. Kaupunkien läheisen maaseudun vahva kehitys liittyy myös niin sanottuun vastakaupungistumis- (counter-urbanization, katso käsitteestä ja ilmiöstä tarkemmin esim. Vartiainen 1989, Mitchell 2004, Bosworth 2010, Feinerman ym. 2011) ja seutuistumiskehitykseen. Siten maaseudun käsittäminen yhtenä homogeenisena alueena antaa varsin harhaanjohtavan kuvan maaseudun kehityksen mahdollisuuksista ja haasteista. Kaupunkien läheiset maaseutukunnat muistuttavat sosioekonomisten mittareiden perusteella enemmän kaupunkikuntia kuin ydinmaaseudun tai harvaan asutun maaseudun kuntia. Erot kehitystrendeissä maaseututyyppeiden välillä ovat selvät ja edelleen kasvavat (Taulukko 5.7). Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun väkiluku tulee laskemaan, kun erityisesti nuorta ja työikäistä väestöä muuttaa väestökeskuksiin tai lähelle niitä. Voidaankin sanoa, että Suomen maaseutualueilla on yhä enemmän ”voittajia” ja ”häviäjiä”.

Taulukko 5.7. Maaseudun sosioekonominen kehitys maaseudun kolmijaon mukaan Suomessa (vuoden 2010 kuntajaon mukaan) (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

	Kaupunki- kunnat	Kaupunkien läheiset maaseutu- kunnat	Ydinmaaseutu- kunnat	Harvaan asutun maaseudun kunnat	Koko maa
Väkiluku vuonna 2009 (vuonna 1988 sulkeissa), osuus maan väestöstä, %	63,9 (60,6)	13,7 (12,2)	13,1 (14,8)	9,3 (12,4)	100 (100)
Keskimääräinen väkiluvun vuotuinen muutos 1988–2009, %	0,62	0,96	-0,24	-1,04	0,36
Väkitiheys, asukkaita per km ² (maapinta-ala) vuonna 2005 (vuonna 1990 sulkeissa)	74,6 (67,8)	28,2 (24,9)	13,3 (14,0)	2,9 (3,4)	17,3 (16,4)
Työttömyysaste vuonna 2007 (1995; 1988 sulkeissa), %	8,5 (19,6; 4,7)	6,5 (17,9; 4,4)	7,4 (18,2; 5,0)	12,8 (25,4; 9,3)	8,5 (19,8; 5,2)
Keskimääräinen vuotuinen muutos työpaikkojen lukumäärässä 1988–2007, %	0,4	0,2	-0,7	-1,7	0,1
Keskimääräinen vuotuinen muutos työntekijöiden aggregaattituloissa 1988–2007, %, nimellishintojen mukaan	4,6	5,4	4,3	3,4	4,6
Keskimääräinen vuotuinen muutos alueen kokonaisarvonlisäyksessä* 1988–2007, %, nimellishintojen mukaan	5,1	4,3	3,7	2,9	4,7

*Arvonlisäys (brutto) tarkoittaa tuotantoon osallistuvan yksikön synnyttämää arvoa. Se lasketaan markkinatuotannossa vähentämällä yksikön tuotoksesta tuotannossa käytetyt välituotteet (tavarat ja palvelut) ja markkinattomassa tuotannossa (julkinen ja muu toiminta) laskemalla yhteen palkansaajakorvaukset, kiinteän pääoman kuluminen ja mahdolliset tuotannon ja tuonnin verot (Tilastokeskus b).

Tutkittaessa Tilastokeskuksen väestöennustetta kuntapohjaisella maaseudun kolmijaolla havaitaan, että vuoden 2009 kuntajaon mukaisten kaupunkikuntien ja erityisesti kaupunkien läheisten maaseudun kuntien väestöosuuden ennustetaan lähivuosikymmeninä kasvavan, kun taas ydinmaaseudun kuntien ja erityisesti harvaan asutun maaseudun kuntien väestöosuuden ennustetaan laskevan. Väkiluvun ennustetaan kasvavan suhteellisesti selkeästi eniten kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa, kun taas harvaan asutun maaseudun kuntien ennustetaan olevan ainoa kuntaryhmä, jossa väkiluvun muutoksen kokonaisuudessaan ennustetaan olevan negatiivista (Taulukko 5.8.).

Taulukko 5.8. Tilastokeskuksen väestöennuste vuoteen 2040 maaseudun kolmijako -luokituksella (vuoden 2009 kuntajako) (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus e).

Kuntatyyppi	Väestöosuus vuonna 2008, % koko maan väestöstä	Väestöosuusennuste vuodelle 2040, % koko maan väestöstä	Ennustettu väkiluvun muutos 2008–2040, %
Kaupungit	64,0	65,4	14,9
Kaupunkien läheinen maaseutu	13,6	15,5	27,9
Ydinmaaseutu	13,1	11,9	2,9
Harvaan asuttu maaseutu	9,3	7,1	-14,4
KOKO MAA	100	100	12,4

5.2 Aluerakenteiden keskittymiskehitys seutukuntatasolla

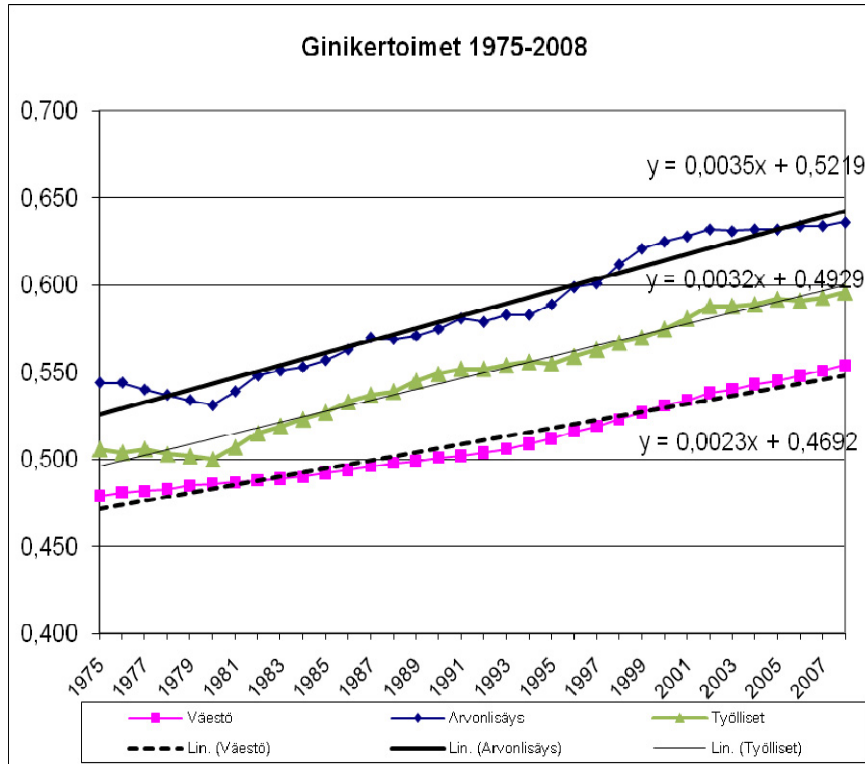
Seutukuntien maaseutumaisuus -luokituksella (katso luku 5.1) tarkasteltuna kaupunkimaisimpien seutukuntien osuudet työllisissä, arvonlisäyksessä ja väkiluvussa ovat reilusti kasvaneet, kun taas muiden seutukuntatyyppien osuudet näissä ovat varsin samansuuntaisesti laskeneet (Taulukko 5.9). Siten sosioekonomiset toiminnot keskittyvät yhä enemmän kaupunkimaisimmille seuduille.

Taulukko 5.9. Työllisten, arvonlisäyksen ja väkiluvun suhteelliset osuudet seutukuntien maaseutumaisuus -luokittelulla* vuonna 1975 ja 2008.

Seutukuntatyyppi: 1=kaupunkimaisimmat seutukunnat 4=maaseutumaisimmat seutukunnat	Työllisten osuus koko maan työllisistä vuonna 2008 (suluissa vuonna 1975), %	Arvonlisäyksen osuus koko maan arvonlisäyksestä vuonna 2008 (suluissa vuonna 1975), %	Väkiluvun osuus koko maan väkiluvusta vuonna 2008 (suluissa vuonna 1975), %
1	72,1 (63,2)	75,7 (66,7)	68,1 (60,6)
2	12,0 (14,7)	11,3 (14,3)	13,2 (15,2)
3	11,6 (15,6)	9,7 (13,4)	13,2 (16,4)
4	4,3 (6,5)	3,4 (5,6)	5,6 (7,8)

* katso luku 5.1

Sekä väkiluku, kokonaisarvonlisäys että väkiluku ovat (seutukuntatason aineistolla mitattuna) keskittyneet vuodesta 1975 vuoteen 2008. Kun näitä komponentteja verrataan keskenään, voidaan havaita, että arvonlisäys on näistä eniten alueellisesti keskittyntä ja väestö vähiten keskittyntä (seutukuntatason aineistolla mitattuna). Lisäksi arvonlisäys ja työlliset ovat keskittyneet enemmän kuin väestö ajanjaksolla 1975–2008 (Kuva 5.17).

Kuva 5.17. Väkiluvun, kokonaisarvonlisäyksen ja kaikkien työllisten lukumäärän gini-indeksien kehitys 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Alueellinen keskittyminen ilmenee myös niin taloudellisen toiminnan kuin väestön keskittymiskehityksellä joihinkin seutukuntiin. Kokonaisarvonlisäyksestä kolmannes syntyi Helsingin seutukunnassa vuonna 2008. Puolet kaikesta Suomen arvonlisäyksestä kirjautui Helsingin, Tampereen, Turun ja Oulun seutukuntiin. Vastaavasti väestöstä 40 % asui näissä seutukunnissa vuonna 2008. Sekä väestö että tuotanto ovat keskittyneet entistä enemmän neljän suurimman seutukunnan alueille verrattuna vuoden 1975 tilanteeseen. Taloudellinen toiminta on keskittynyt yhdessä väestön keskittymisen kanssa (Taulukko 5.10).

Taulukko 5.10. Tuotannon ja väestön keskittyminen neljään seutukuntaan 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

	Arvonlisäys, miljoonaa euroa		Väestö	
	1975	2008	1975	2008
Koko maa	18 011	184 649	4 711 440	5 313 399
	Seutukuntien osuudet			
Helsinki	24,2 %	33,5 %	18,9 %	23,9 %
Helsinki, Turku ja Tampere	35,5 %	45,5 %	29,3 %	35,9 %
Helsinki, Turku, Tampere ja Oulu	38,6 %	49,6 %	32,1 %	40,0 %

Tilastokeskus ennustaa väestön kasvavan seuraavien vuosikymmenien aikana, mutta samalla väestö vanhenee. Ennusteiden mukaan väestönkasvu tulee keskittymään suurempien keskusten seutukuntiin, lähinnä Etelä- ja Keski-Suomeen sekä Pohjanmaan rannikolle (Tilastokeskus e).

6.1 Maatalouden sosioekonominen rooli eri maaseutualueilla

Suomessa *maatalouden* rakennekehitys on ollut voimakasta jo pitkään. Sotien jälkeisen asutustoiminnan päätyttyä 1960-luvun alussa maatilamäärä oli yli 300 000. Tämän jälkeen tilojen määrä on nopeasti vähentynyt siten, että EU:hun liittymisvuonna 1995 Suomessa oli enää noin 100 000 aktiivimaatila. EU-aikanakin tilojen lukumäärän lasku on ollut voimakasta: vuonna 2010 tiloja oli noin 63 000. Rakennekehitys ei kuitenkaan ole ollut täysin samanlaista kaikkialla Suomessa (Pyykkönen 2001, s. 1; Niemi & Ahlstedt 2011, s. 87).

Maatalouden näkökulmasta rakennemuutos on viimeisten vuosikymmenten aikana koetellut voimakkaimmin harvaan asutun Itä- ja Pohjois-Suomen muuta maata lypsykarjavaltaisempaa maataloutta. Maatalous keskittyykin yhä enemmän ja yhä harvemmille alueille viljatilavaltaiseen eteläiseen ja läntiseen Suomeen, eli alueille, joille väestö ja taloudellinen toiminta myös yleisesti keskittyvät. Voimakkainta maatilojen lukumäärän lasku on ollut harvaan asutuilla maaseutualueilla eli suurelta osin Itä- ja Pohjois-Suomessa, missä luontaiset edellytykset alkutuotannon harjoittamiselle eivät keskimäärin ole niin hyvät kuin ydin- ja kaupunkien läheisellä maaseudulla. Toisaalta suurelta osin juuri Itä- ja Pohjois-Suomessa kaikkein suurimpien kehityshaasteiden edessä olevat harvaan asutut maaseutualueet ovat lisääntymässä.

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston (Tilastokeskus c) mukaan vuonna 2007 maatalouden työpaikkojen osuus koko maan työpaikoista oli noin 3 %. Maaseudun kolmijaon ja vuoden 2010 kuntajaon mukaisella maaseudulla vastaava osuus oli 9 %. Vastaavat osuudet vuonna 1988 samaisessa järjestyksessä olivat 7,5 % ja 20 %. Eri maaseututyyppejä välillä maatalouden merkitys työllistäjänä vaihtelee huomattavasti siten, että kaupunkien läheisellä maaseudulla maatalous työllistää suhteellisesti muita maaseutualueita huomattavasti vähemmän. Kaikkiaan maatalouden merkitys työllistäjänä pienenee jatkuvasti (Taulukko 6.1).

Maatalouden osuus työpaikoista on selkeästi suurempi verrattuna maatalouden osuuteen kokonaistuotannon arvosta. Vuonna 2007 maa- ja puutarhatalouden osuus maamme kaikkien toimialojen yhteenlasketusta arvonlisäyksestä¹² oli noin prosentti. Osuus on ajan kuluessa pienentynyt selvästi, koska tuotannon kasvu muilla sektoreilla on ollut alkutuotantoa nopeampaa. Toisaalta tähän vaikuttaa myös se, että suuri osa maatilatalouksien kokonaistuloista (ja siten myös tuotannon arvosta) tulee muualta kuin maataloudesta, ja muiden toimien kuin maatalouden merkitys tulonlähteenä on ajan kuluessa kasvanut. Maatilatalouden tulojen osuus maatilojen kokonaistuloista¹³ oli keskimäärin 41 % vuonna 2008. Maatilatalouden tulojen osuus kokonaistuloista on merkittävin harvaan asutulla maaseudulla ja pienin kaupunkien läheisellä maaseudulla (Taulukko 6.1).

---

¹² Maatalouden tuotantotukia ei sisällytetä mukaan maatalouden arvonlisäykseen.

¹³ Maatilatalouden tulojen alaisuuteen sisältyy myös maatilatoiminnan yhteydessä harjoitettava metsätalous sekä maatilatalouden tuloverolain (MVL) alaisuudessa harjoitettava maatilakytentäinen eli monialaisten maatilojen muu yritystoiminta.

Taulukko 6.1. Maatalouden ja maatilojen sosioekonominen rooli maaseututyypeittäin (vuoden 2010 kuntajaon mukaan) (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus b).

	Vuosi/vuodet	Kaupunkien läheiset maaseutukunnat	Ydinmaaseutukunnat	Harvaan asutun maaseudun kunnat
Maatalouden osuus alueen työpaikoista, %	1988	11,1	21,7	22,6
	1995	8,7	18,6	19,5
	2007	4,6	11,4	12,0
Keskimääräinen vuotuinen muutos maatalouden työpaikoissa, %	1995–2007	-3,4	-3,3	-4,2
Keskimääräinen vuotuinen muutos maatilojen lukumäärässä, %	1995–2009	-3,3	-3,2	-3,6
Maatilatalouden tulojen* osuus maatilojen kokonaistuloista, %, vuotuisten nimellishintojen mukaan	2008	36,2	41,1	48,4
Keskimääräinen vuotuinen muutos maatilatalouden tuloissa aggregaattitasolla, %, vuotuisten nimellishintojen mukaan	2000–2008	0,8	1,2	2,1
Maatalouden arvonlisäys**, % kokonaisarvonlisäyksestä, vuotuisten nimellishintojen mukaan	1988	5,9***	13,7***	9,4***
	1995	4,4	10,4	6,6
	2007	1,5	3,8	3,2

* On huomattava, että maatilatalouden tulojen alaisuuteen sisältyy myös maatilatoiminnan yhteydessä harjoitettava metsätalous sekä maatilatalouden tuloverolain (MVL) alaisuudessa harjoitettava maatilakyläkentäinen eli monialaisten maatilojen muu yritystoiminta.

**Arvonlisäys (brutto) tarkoittaa tuotantoon osallistuvan yksikön synnyttämää arvoa. Se lasketaan markkinatuotannossa vähentämällä yksikön tuotoksesta tuotannossa käytetyt väli tuotteet (tavarat ja palvelut) ja markkinattomassa tuotannossa (julkinen ja muu toiminta) laskemalla yhteen palkansaajakorvaukset, kiinteän pääoman kuluminen ja mahdolliset tuotannon ja tuonnin verot (Tilastokeskus b).

***Vuoden 2011 kuntajaon mukaan.

6.2 Maatalouden alueellinen keskittymiskehitys ja suhteellinen merkitys

Seuraavaksi empiirisessä analyysissä siirrytään seutukuntatason analyysiin. Maatalouden aluerakenteita ja kehitystä tarkastellaan alueellisen keskittymisen ja suhteellisen merkityksen valossa sekä verrataan alueiden kokonaiskehitykseen.

Työllisten määrän ja arvonlisäyksen muutos koko maan tasolla

Elinkeinorakenteen muutoksen myötä primäärisektori on tunnetusti menettänyt merkitystään työllistäjänä. Myös maatalouden arvonlisäyksen suhteellinen osuus on laskenut ensiksi teollistumisen myötä ja myöhemmin tertiäri- ja kvartäärisektorien merkitysten kasvaessa.

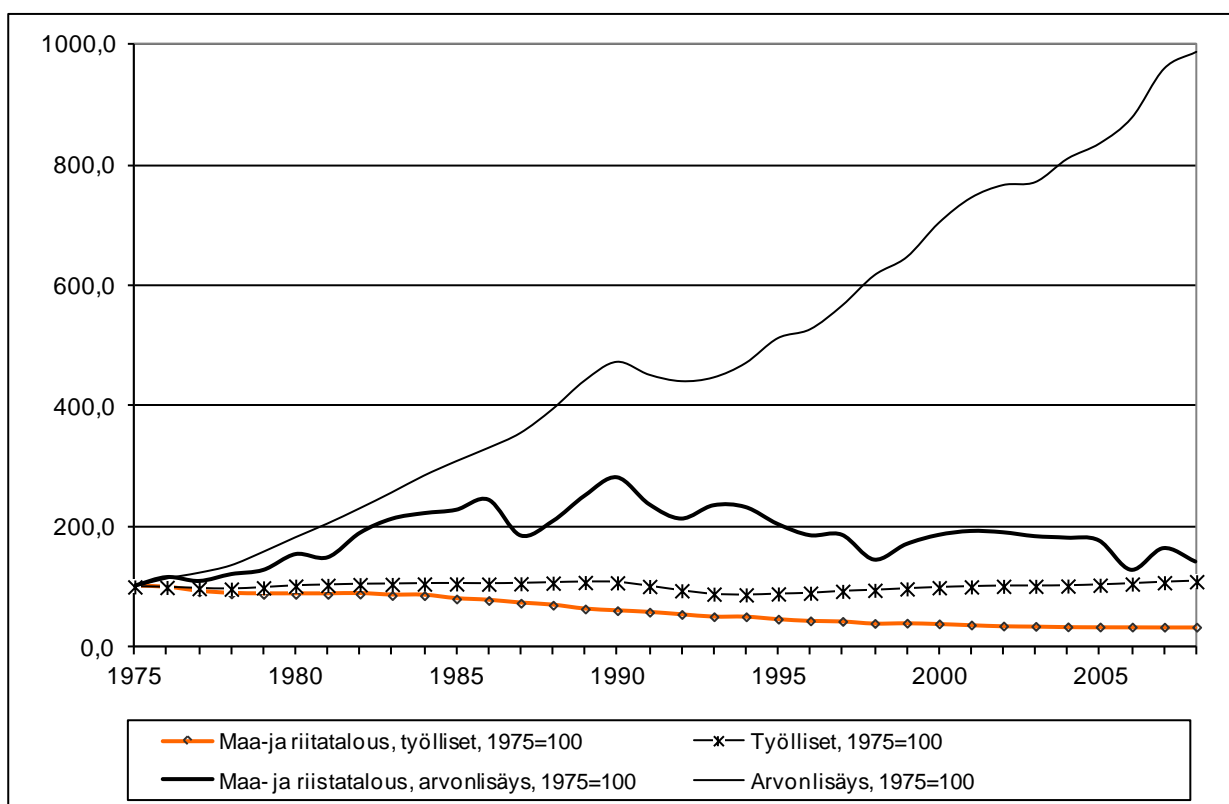
Vuosien 1975 ja 2008 välisenä aikana Suomessa ovat kasvaneet sekä työllisten määrä että kansantaloudessa syntyvä arvonlisäys. Arvonlisäyksen kehitykseen vaikuttavat sekä todellinen tuotannon kasvu että inflaation mukanaan tuoma rahan arvon aleneminen. Maatalouden työllisten määrä on ajanjaksolla vähentynyt 198 000 hengellä kun kaikkien työllisten määrä on lisääntynyt 202 000 hengellä (Taulukko 6.2). Maatalouden työpaikoissa tapahtunut vähennys on siten ollut samaa luokkaa kuin koko kansantaloudessa tapahtunut työllisten lisäys, ja muutos näkyy maatalouden työllisten vähenemisenä noin neljään prosent-

tiin kaikista työllisistä vuonna 2008. Vastaavasti on vähentynyt maatalouden osuus arvonlisäyksestä. Näin ollen maatalouden arvonlisäys oli vuonna 2008 enää alle prosentin kaikesta arvonlisäyksestä.

Koko maan tasolla kaikkien toimialojen kokonaisarvonlisäyksen suhteellinen muutoksen kehitys vuodesta 1975 alkaen on ollut ajan kuluessa varsin tasaisen positiivista lukuun ottamatta 1990-luvun alun laman notkahdusta. Maatalouden arvonlisäys vaihtelee kokonaisarvonlisäystä enemmän (Kuva 6.1), ja maatalouden arvonlisäyksen kehitys erkanee kaikkien toimialojen arvonlisäyksen kehityksestä 1980-luvun puolivälissä. Maatalouden arvonlisäys on ollut suurin vuonna 1990. Toimialan kuvaajassa ei ole mukana tuotannon tukia, vaan pelkkä toimialan tuottama arvonlisäys. Suhteellinen muutos näkyy hyvin kuvan 6.1 käyrissä. Kansantalouden tasolla kokonaisarvonlisäys on ollut kasvava, lukuun ottamatta Suomea koetelleen 1990-luvun poikkeuksellisen suuren laman kuoppaa. Vastaava kuoppa on kaikkien työllisten määrää kuvaavassa käyrässä ennen 1990-luvun puoliväliä. Maatalouden arvot vaihtelevat vuositasolla enemmän kuin kaikkia toimialoja summaavat käyrät. Samalla tavalla alueellisten aikasarjojen vaihtelu on suurempaa kuin koko Suomea kuvaava kehitys. Maatalouden työllisten osuus laskee jatkuvasti. Lasku tasaantuu 2000-luvun alusta lähtien. Maatalouden kehitys on selkeästi erilaista kuin koko talouden kehitys.

Taulukko 6.2. Kaikkien toimialojen sekä maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen kehitys Suomessa vuosina 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

	Työlliset			Arvonlisäys, milj. €		
	1975	2008	Muutos, %	1975	2008	Muutos, %
Kaikki toimialat	2 323 100	2 525 300	8,7	16 356,4	161 503,7	887,4
Maatalous	296 500	98 500	-66,8	946,1	1327	40,3
Maatalouden osuus, %	12,8	3,9		5,8	0,8	

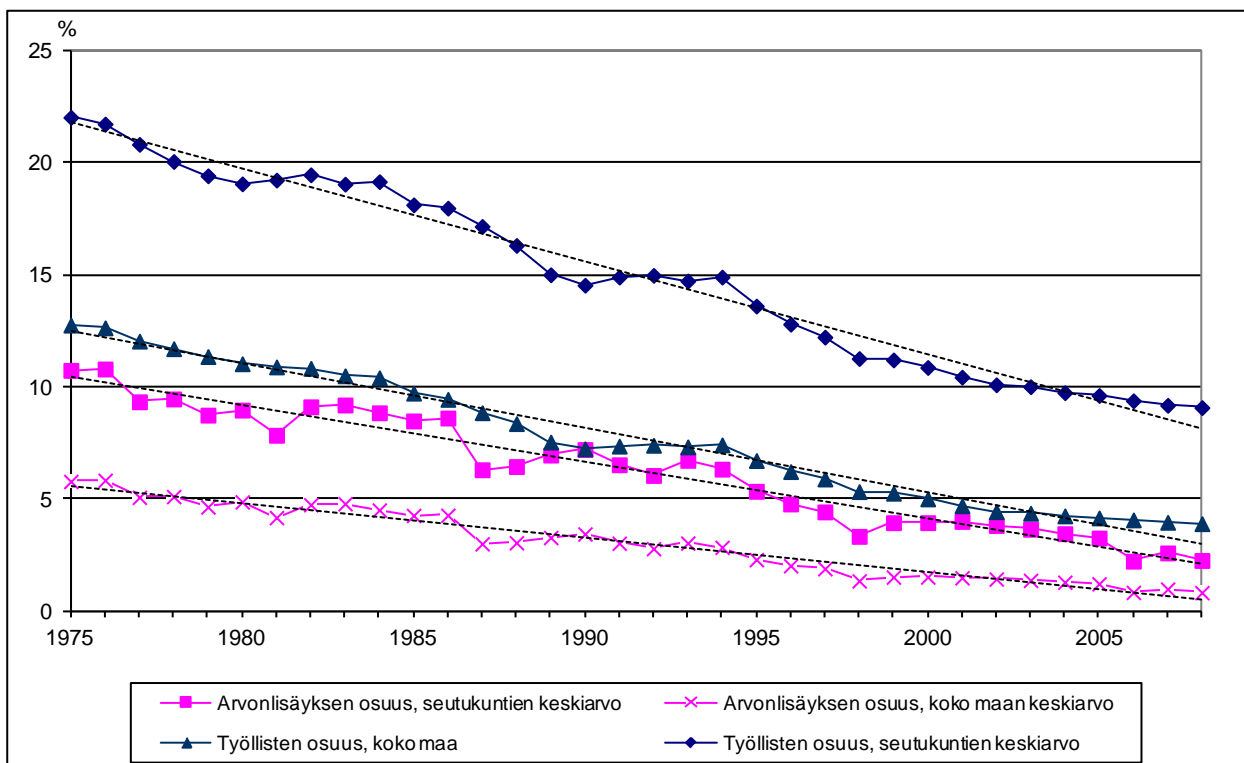
Kuva 6.1. Työllisten ja arvonlisäyksen (käyvät hinnat) suhteellinen muutos Suomessa vuosina 1975–2008, vuoden 1975 indeksin arvo on 100 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Työllisten määrän ja arvonlisäyksen muutos seutukuntatasolla

Muutokset suhteellisissa osuuksissa

Maatalouden työpaikkojen ja arvonlisäyksen sekä maatalouden työllisten suhteellinen osuus on keskimääräisesti vähentynyt vuosien 1975 ja 2008 välisenä aikana (Kuva 6.2). Työllisten osuus on vähentynyt nopeammin kuin arvonlisäyksen, mutta työllisten osuus on suhteessa koko ajan suurempi kuin arvonlisäyksen osuus.

Maatalouden merkitys on seutukuntatasolla muuttunut eri tavalla kuin toimialan kokonaismerkitys. Toimialan osuus arvonlisäyksestä on pienempi koko maan tasolla kuin seutukunnittain lasketut keskiarvot (Kuva 6.2). Käyrien ero tarkoittaa sitä, että suurissa seutukunnissa maatalouden arvonlisäyksen suhteellinen merkitys on ollut vähäisempi kuin pienissä seutukunnissa, joita on paljon. Niin ikään työllisten seutukunnittaisten osuuksien keskiarvo on jatkuvasti suurempi kuin toimialan osuus työllisistä koko maassa, vaikkakin maatalouden työllisten osuuden seutukunnittainen keskiarvo laskee jyrkemmin. On siis paljon seutukuntia, joissa maatalouden merkitys on keskimääräistä suurempi.

Kuva 6.2. Maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen osuudet koko maassa ja seutukuntien keskiarvot vuosina 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Maatalouden arvonlisäyksen suhteellinen osuus seutukunnan arvonlisäyksestä on vain yhdessä seutukunnassa suurempi vuonna 2008 kuin vuonna 1975 (Taulukko 6.3). Maatalouden työllisten suhteellinen osuus seutukunnan kaikista työllisistä taas ei ole missään seutukunnassa suurempi vuonna 2008 kuin vuonna 1975. Aikasarjoista päätellen suurin ero maatalouden suhteellisen arvonlisäyksen osuuden ja maatalouden suhteellisen työllisten osuuden välillä on ollut vuosina 1990–1994 eli laman aikana. Vaikka kokonaisuutta kuvaavat luvut osoittavat jatkuvaa vähenemistä, viisivuotiskauskojen sisällä on tapahtunut myös nousujohteista kehitystä seutukunnissa. 2000-luvulla maataloudesta on tullut suhteellisesti tärkeämpi joissakin seutukunnissa, vaikka kokonaisuudessaan toimialan työpaikat ovat vähentyneet ja arvonlisäyksen kehitys ollut heikompi kuin toimialojen keskimäärin.

Taulukko 6.3. Maatalouden arvonlisäyksen ja maatalouden työllisten suhteellinen osuus seutukunnittain, muutoksen suunta seutukuntien lukumäärän perusteella viisivuotisperiodeittain 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

	Muutos lkm	1975-1979	1980-1984	1985-1989	1990-1994	1995-1999	2000-2004	2005-2008	1975-2008
Arvonlisäys	posit.	6	31	2	13	3	15	7	1
	negat.	71	46	75	64	74	62	70	76
Työlliset	posit.	3	42	0	44	2	4	12	0
	negat.	74	35	77	33	75	73	65	77

Maatalouden merkitys on vähentynyt voimakkaasti ja varsin samankaltaisesti kaikissa tässä tutkimuksessa luokitelluissa seutukuntatyypeissä (tarkemmin luokittelusta: luku 5.1) vuosien 1975 ja 2008 välillä (Taulukko 6.4). Maaseutumaisissa seutukunnissa merkitys on toki pysynyt edelleen suurempana kuin kaupunkimaisemmissa. Tulos on samankaltainen tarkasteltaessa työllisyyden tai arvonlisäyksen muutosta. Toisenlainen kehityskulku indikoisikin jotain uuden tyyppistä murrosta aluekehityksessä.

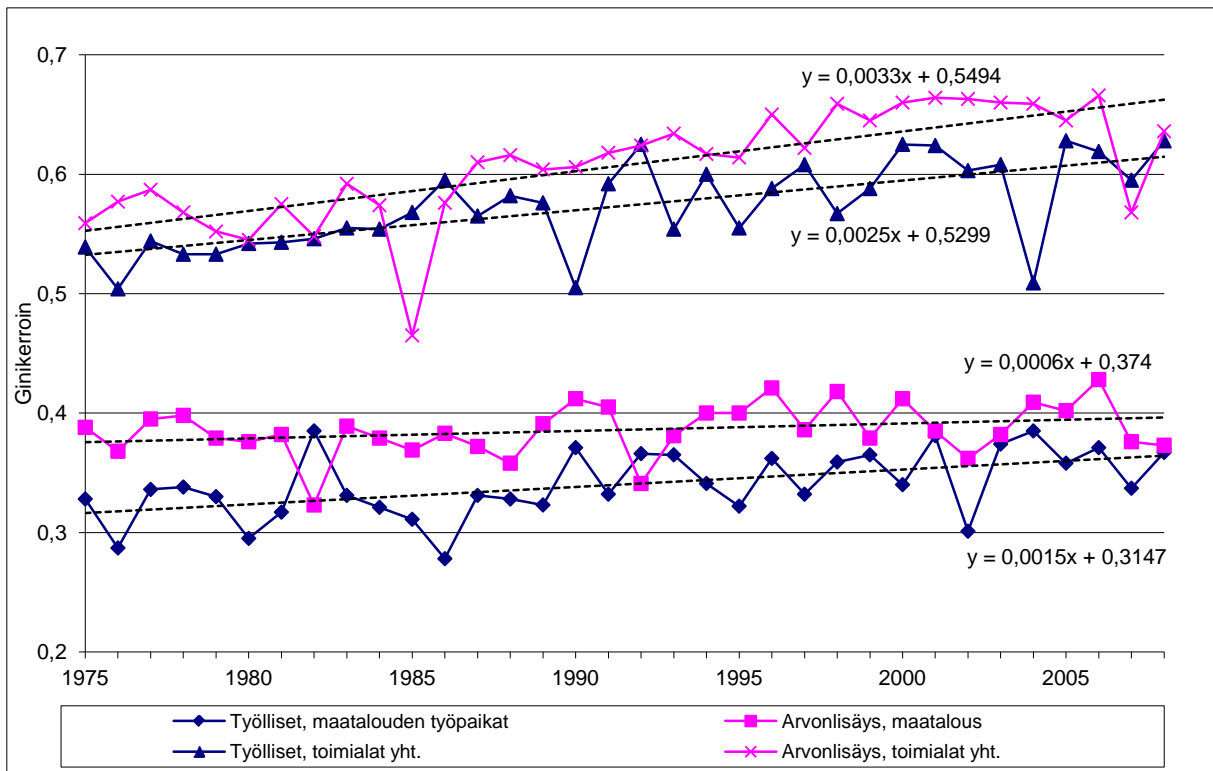
Taulukko 6.4. Maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen suhteelliset osuudet seutukuntien maaseutumaisuus -luokittelulla vuonna 1975 ja 2008.

Seutukuntatyyppi*	Maatalouden työlliset, osuus alueen kaikista työllisistä vuonna 2008 (suluissa vuonna 1975), %	Maatalouden arvonlisäys, osuus alueen kokonaisarvonlisäyksestä vuonna 2008 (suluissa vuonna 1975), %
1=kaupunkimaisimmat seutukunnat	1,7 (6,2)	0,4 (3,2)
2	6,7 (18,3)	1,4 (8,9)
3	10,8 (26,4)	2,7 (12,8)
4= maaseutumaisimmat seutukunnat	14,1 (31,3)	3,2 (12,6)

* Luokitus perustuu luvussa 5.1 esitettyyn seutukuntien maaseutumaisuus -luokitukseen.

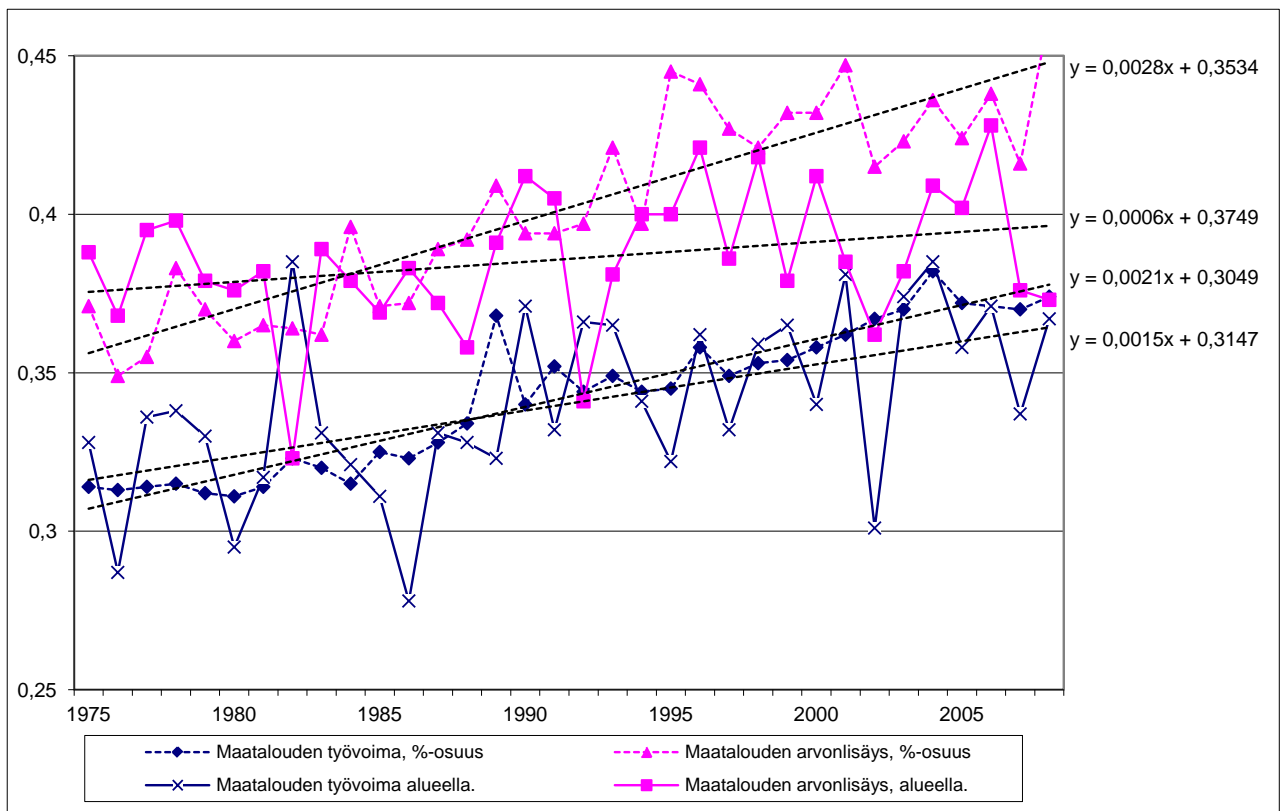
Alueellinen keskittyminen

Alueellista keskittymistä voidaan kuvata ginikertoimella, jonka miniarvo on nolla ja maksimiarvo yksi. Arvolla yksi toiminta on täysin keskittynyttä ja arvolla nolla täysin hajautunutta. Elinkeinorakenteen muutos ja alueellinen työnjako tuottavat toimialojen keskittymiä. Suomessa maatalous toimialana kokonaisuudessaan on ollut vähiten keskittyneitä toimialoja (Wuori 2007, s. 20). Suomessa toimialojen arvonlisäys kaikkiaan on seutukuntatasolla keskittyneempää kuin työllisyys, ja arvonlisäys keskittyy työllisyyttä nopeammin (Kuva 6.3). Maataloudessa sekä arvonlisäys että työllisyys ovat vähemmän keskittyneitä kuin toimialoilla yleensä. Maataloudessa arvonlisäys on keskittyneempää kuin työllisyys, mutta työllisyys keskittyy nopeammin kuin arvonlisäys. Koska maatalouden arvonlisäyksen keskittyminen on pysynyt lähinnä ennallaan ja työllisten määrä maataloudessa on vähentynyt, niin suhde on päinvastainen suhteessa toimialoihin kokonaisuudessaan. Kysymys on palautettavissa maatalouden suhteellisen merkityksen muutokseen seutukuntatasolla.

Kuva 6.3. Maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen alueellinen keskittyminen verrattuna kaikkien työpaikkojen ja kokonaisarvonlisäyksen keskittymiseen ginikertoimella mitattuna, aikaväli 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Sekä maatalouden arvonlisäyksen että maatalouden työllisten gini-indeksit ovat kasvaneet vuosina 1975–2008, eli maatalous on keskittynyt alueellisesti. Maatalouden työpaikkojen suhteellinen osuus keskittyy seutukuntatasolla nopeammin kuin maatalouden työpaikkojen määrä (Kuva 6.4). Vuoteen 1989 asti maatalouden työpaikat jakautuivat seutukuntiin keskimääräisesti tasaisemmin kuin niiden suhteellinen osuus.

Kuva 6.4. Maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen gini-indeksit vuosina 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

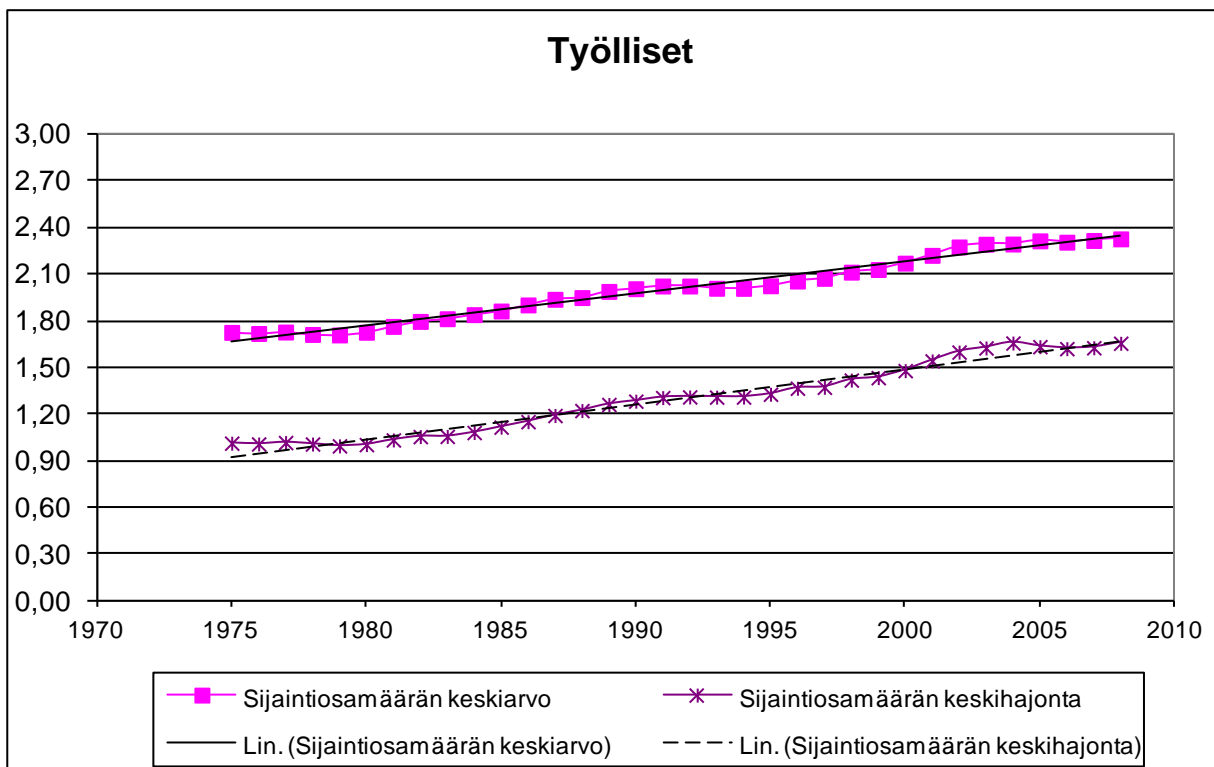
Maatalouden arvonlisäyksen ja maatalouden työllisten määrän muutoksessa on tapahtunut vuositasolla sahausliikettä. Gini-indeksit liittyen maatalouden työllisten osuuteen kokonaistyöllisyydestä ja maatalouden arvonlisäyksen osuuteen kokonaisarvonlisäyksestä vaihtelevat vuositasolla selkeästi vähemmän kuin vastaavat absoluuttisin arvoin lasketut (Kuva 6.4). Maatalouden arvonlisäyksen suhteellisen indeksin arvo on ollut jokaisena vuotena maatalouden työllisten vastaavaa indeksiä suurempi. Absoluuttisin luvuin tarkasteltuna maatalouden työllisten gini-indeksin arvo on ollut kahtena vuonna korkeampi kuin vastaava maatalouden arvonlisäyksen arvo. Maatalouden arvonlisäyksen gini-indeksin arvo on ollut korkeampi kuin maatalouden työllisyyden gini-indeksin arvo, joten arvonlisäys on keskittynyt enemmän kuin työpaikat. Ginikerrointen keskihajonta on ollut suurempi maatalouden työpaikkojen lukumäärän kohdalla (keskihajonta 0,028) kuin maatalouden työpaikkojen osuuden kohdalla (keskihajonta 0,023), mikä näkyy maatalouden työpaikkojen ginikerroimen suurempana vuosittaisena vaihteluna trendin ympärillä. Sekä maatalouden työpaikat että niiden suhteellinen osuus ovat keskittymässä, mutta suhteellinen osuus keskittyy nopeammin kuin absoluuttinen absoluuttinen lukumäärä.

Vuoden 1990 jälkeen maatalouden absoluuttisten arvonlisäyksen ginikerroimet ovat keskimäärin suurempia kuin maatalouden arvonlisäyksen suhteelliset osuudet. Maatalouden absoluuttinen arvonlisäys (keskihajonta 0,03) keskittyy nopeammin kuin maatalouden arvonlisäyksen suhteellinen osuus (keskihajonta 0,02). Maatalouden työpaikat jakautuvat alueellisesti tasaisemmin kuin maatalouden arvonlisäys, mutta työpaikat keskittyvät nopeammin kuin arvonlisäys. Maatalouden arvonlisäyksen suhteelliset osuudet jakautuvat jatkuvasti alueellisesti epätasaisemmin kuin maatalouden työpaikkojen suhteelliset osuudet. Ero on koko ajan kasvamassa.

Maatalouden suhteellinen merkitys alueilla sijaintiosamäärällä tarkasteltuna

Sijaintiosamäärällä voidaan tarkastella toimialan taloudellisen merkityksen tai toimialan työpaikkojen suhteellista merkitystä alueelle. Sijaintiosamäärä ilmoittaa, kuinka paljon tärkeämpi toiminto on alueelle kuin maassa keskimäärin. Jos toimialan osuus alueen työpaikoista on suuri, sijaintiosamäärä on yleensä suuri arvoltaan. Prosenttiluvusta sijaintiosamäärä poikkeaa siten, että pienikin prosenttiosuus tekee toimialasta keskimääräistä tärkeämmän, jos toimialan keskimääräinen merkitys koko maassa on pieni. Erityisesti toimialojen välisissä vertailuissa tämä tulee analyysijä tehtäessä pitää mielessä. Sijaintiosamäärän pienin arvo on nolla, mutta sijaintiosamäärällä ei ole sellaista matemaattista ylärajaa kuin ginikertoimella. Seuraavaksi tarkastellaan erikseen sijaintiosamäärien kehittymistä ajan myötä maatalouden työllisten ja maatalouden arvonlisäyksen suhteen. Alueyksikkönä käytetään jälleen seutukuntia (77 kpl).

Työllisyyden suhteen maatalouden sijaintiosamäärien keskiarvo kasvaa vuodesta 1975 vuoteen 2008. Samoin kasvaa sijaintiosamäärien keskihajonta. Kasvava trendi tasaantuu vuoden 1991 laman myötä, kunnes vuodesta 1995 alkaen kehitys on jälleen kasvavaa. Saavuttaessa 2000-luvulle sijaintiosamäärän keskiarvo alkaa kasvaa pitkän ajan trendiä nopeammin. Sijaintiosamäärän keskiarvon kasvu kuvastaa samaa asiaa kuin vastaavan ginikertoimen kasvaminen. Alueet erilaistuvat maatalouden suhteen (Kuva 6.5).

Kuva 6.5. Maatalouden työllisten sijaintiosamäärät 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Pääkomponenttianalyysillä voidaan selittää muuttujajoukon kokonaisvarianssia. Menetelmä tuottaa ulottuvuuksia, joilla yksittäiset muuttujat saavat latauksia eli painokertoimia. Menetelmän ajatuksena on, että suuren latauksen saaneet muuttujat edustavat taustalla olevaa yhteistä tekijää, jolle voidaan antaa teoreettinen tulkinta (Wuori 2007, s. 17; katso myös luku 4.2). Tässä tutkimuksessa tehtävässä analyysissä pääkomponenttianalyysillä pyritään tutkimaan sitä, onko vallitsevissa aluerakenteissa tapahtunut ajan kuluessa muutoksia.

Taulukkoon 6.5 on sijoitettu rotatoidulla pääkomponenttianalyysillä saadut muuttujien lataukset. Analyysi on tehty käyttämällä 77 seutukuntaa havaintoina ja 34 vuoden (eli vuosien 1975–2008) seutukunnittaisia vuosittaisia sijaintiosamääriä muuttujina. Muuttujien kolmella rotatoidulla komponentilla (ulottuvuudella) saamat lataukset vaihtelevat teoriassa nollan ja ykkösen välillä. Muuttujien lataukset kuvastavat taustalla olevia alueita sijaintiosamäärillä. Nyt pääkomponenttianalyysiä käytetään sikäli poikkeavasti, että muuttujina ovat vuodet. Tarkoituksena on saada selville, miten muuttujan lataukset sijoittuvat ulottuvuuksille

ajan myötä. Kun seutukuntien sijaintiosamäärät muuttuvat valtakunnallisen ja seudullisen kehityksen seurauksena, tuloksena vuositasoon lataukset siirtyvät ulottuvuudelta toiselle indikoiden muuttuvaa aluerakennetta eli tässä yhteydessä erityisesti muuttuvaa aluerakennetyyppiä maatalouden aluerakenteen näkökulmasta.

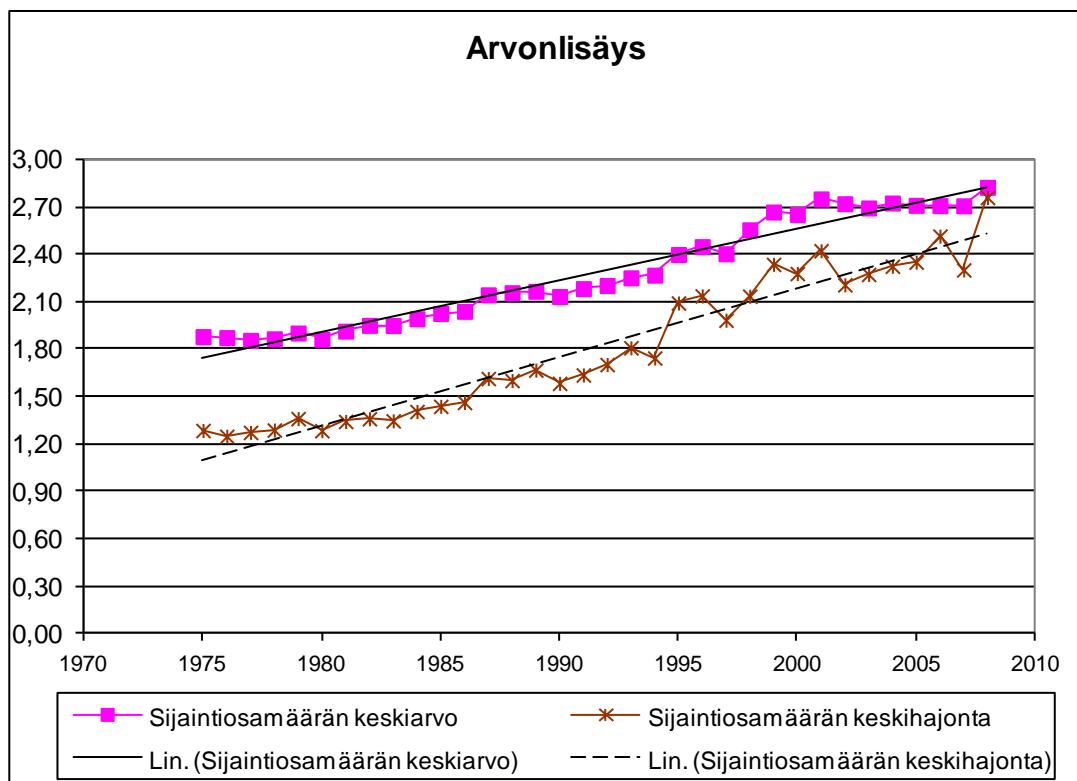
Tuloksena saatiin kaksi suhteellisen voimakasta komponenttia ja yksi heikko ulottuvuus. Vuoteen 1994 saakka ensimmäinen komponentti saa korkeimpia latauksia ja vuodesta 1995 alkaen toinen komponentti. Tulos voidaan tulkita siten, että vuoteen 1994 maatalouden työpaikkojen merkitys on ollut suuri yhden tyyppisissä seutukunnissa ja tämän jälkeen toimialan merkitys on kasvanut toisen tyyppisissä seutukunnissa. Leikkauspiste osuu ajankohtaan, jossa Suomi liittyi EU:hun. Tämä voi tosin olla sattumaakin. Kolmas ulottuvuus saa hieman korkeampia arvoja vuosien 1990 ja 1994 välisenä aikana kuin muina ajankohdina, mikä kuvastanee maatalouden työpaikkojen muista toimialoista poikkeavaa kehitystä laman aikana. Laman väistyessä tämä kehityskulku on menettänyt merkitystään.

Taulukko 6.5. Maatalouden työllisten sijaintiosamäärien rotatoidut pääkomponentit ja työlliset 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Vuosi	Rotatoitu pääkomponenttimatriisi, sijaintiosamäärien lataukset			Työlliset, koko maa 1975 =100				Seutukunnittainen, 1975=100, Maa- ja riistatalous	
	Ulottuvuudet			Sijaintiosamäärä		Maa- ja riistatalous	Kaikki toimialat	Keski-arvo	Keski-hajonta
	I	II	III	Keski-arvo	Keski-hajonta				
1975	0,82	0,56	0,07	1,73	1,01	100,0	100,0	100,00	0,00
1976	0,81	0,57	0,06	1,72	1,01	98,1	99,1	98,15	0,21
1977	0,82	0,56	0,06	1,73	1,02	91,8	97,3	91,82	0,44
1978	0,83	0,55	0,05	1,71	1,01	88,4	96,4	88,14	9,84
1979	0,83	0,54	0,07	1,71	1,00	87,7	98,5	87,53	9,72
1980	0,80	0,58	0,13	1,73	1,01	87,7	101,4	88,50	11,04
1981	0,82	0,56	0,12	1,77	1,04	87,6	102,6	88,38	11,39
1982	0,81	0,56	0,14	1,80	1,06	88,1	103,8	88,99	9,73
1983	0,81	0,57	0,15	1,81	1,06	85,7	104,2	86,87	9,84
1984	0,80	0,57	0,16	1,84	1,08	85,5	104,8	86,66	9,90
1985	0,79	0,59	0,18	1,86	1,12	80,0	105,0	80,56	10,62
1986	0,78	0,60	0,18	1,90	1,15	77,5	104,6	78,98	9,37
1987	0,77	0,60	0,17	1,94	1,19	73,0	105,2	74,25	9,56
1988	0,75	0,62	0,19	1,95	1,22	69,7	106,3	70,64	9,77
1989	0,76	0,61	0,23	1,99	1,26	63,4	107,3	63,64	11,08
1990	0,76	0,58	0,27	2,01	1,28	60,6	106,8	61,17	12,09
1991	0,75	0,60	0,27	2,02	1,31	58,1	100,8	58,70	11,58
1992	0,74	0,62	0,27	2,02	1,31	54,3	93,7	54,68	10,63
1993	0,71	0,63	0,31	2,01	1,31	50,6	88,1	50,51	11,73
1994	0,71	0,62	0,32	2,01	1,31	50,5	86,8	50,37	12,35
1995	0,64	0,72	0,24	2,03	1,33	46,5	88,4	46,87	10,95
1996	0,66	0,70	0,23	2,06	1,37	43,7	89,6	44,24	10,88
1997	0,63	0,74	0,22	2,07	1,37	42,8	92,7	43,33	11,04
1998	0,60	0,77	0,19	2,11	1,42	39,4	94,4	40,03	10,46
1999	0,60	0,77	0,20	2,13	1,44	39,9	96,7	40,72	10,76
2000	0,60	0,78	0,16	2,17	1,48	38,7	98,7	39,55	10,06
2001	0,57	0,80	0,13	2,22	1,54	36,8	100,0	37,57	9,86
2002	0,57	0,81	0,12	2,28	1,60	35,1	101,0	36,06	9,90
2003	0,57	0,81	0,11	2,29	1,63	34,6	101,1	35,57	9,63
2004	0,52	0,85	0,07	2,29	1,66	33,8	101,5	34,73	10,39
2005	0,56	0,81	0,12	2,32	1,63	33,5	102,8	34,78	10,92
2006	0,56	0,81	0,11	2,31	1,62	33,4	104,7	34,90	11,66
2007	0,56	0,81	0,12	2,32	1,63	33,2	107,0	34,86	12,21
2008	0,53	0,83	0,11	2,33	1,66	33,2	108,7	35,44	17,21

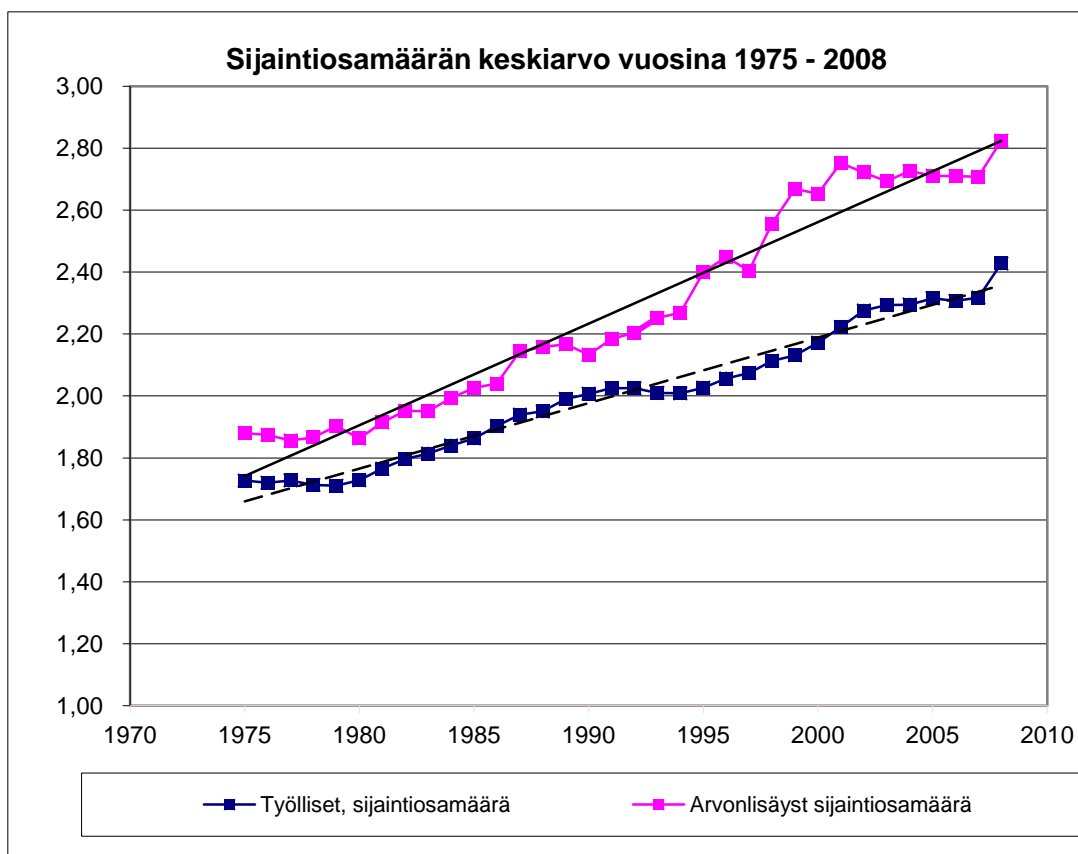

Maatalouden arvonlisäyksessä (Kuva 6.6) sijaintiosamäärän keskiarvon kehitys on ollut rauhattomampaa kuin maatalouden työllisissä. Arvonlisäys vaihtelee ajan myötä trendin molemmin puolin, ja yleensä jaksottaa muutaman vuoden. Viimeksi 1990-luvun puolivälistä sijaintiosamäärän keskiarvo on kasvanut trendiä nopeammin. Viime vuosina kehitys näyttää palautuneen keskimääräiselle uralle.

Kuva 6.6. Maatalouden arvonlisäyksen sijaintiosamäärät 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Maatalouden arvonlisäyksen sijaintiosamäärän keskiarvo on tutkimusajankohtana ollut suurempi kuin työllisten. Se on myös kasvanut nopeammin kuin työllisten keskimääräinen sijaintiosamäärä seutukunnissa (Kuva 6.7).

Kuva 6.7. Maatalouden työllisten ja arvonlisäyksen sijaintiosamäärän kehitysten vertailua ajalla 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Taulukossa 6.6 esitetään vastaavan rotatoidun pääkomponenttianalyysin tulokset kuin taulukossa 6.5, mutta nyt maatalouden työllisten sijaan maatalouden arvonlisäykselle. Tulos on erilainen kuin maatalouden työllisiä muuttujana käytettäessä. Saadaan kolme suhteellisen tasavahvaa ulottuvuutta, joista ensimmäinen saa korkeimpia latauksia vuoteen 1995 saakka. Samaan aikaan toimialan arvonlisäys vähenee. Tämän jälkeen yleensä heikoin kolmas ulottuvuus on kahtena vuotena yhtä voimakas ensimmäisen ulottuvuuden kanssa. Vuodesta 1998 alkaen toinen ulottuvuus alkaa saada korkeimpia latauksia ja ensimmäinen ulottuvuus menettää merkitystään yhdessä kolmannen ulottuvuuden kanssa. Maatalouden arvonlisäys on selkeästi muuttanut merkitystään seutukuntatasolla, ja muuttujan mukaan on tapahtunut alueellista erilaistumista.

Taulukko 6.6. Maatalouden arvonlisäyksen sijaintiosamäärien rotatoidut pääkomponentit ja arvonlisäys 1975–2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

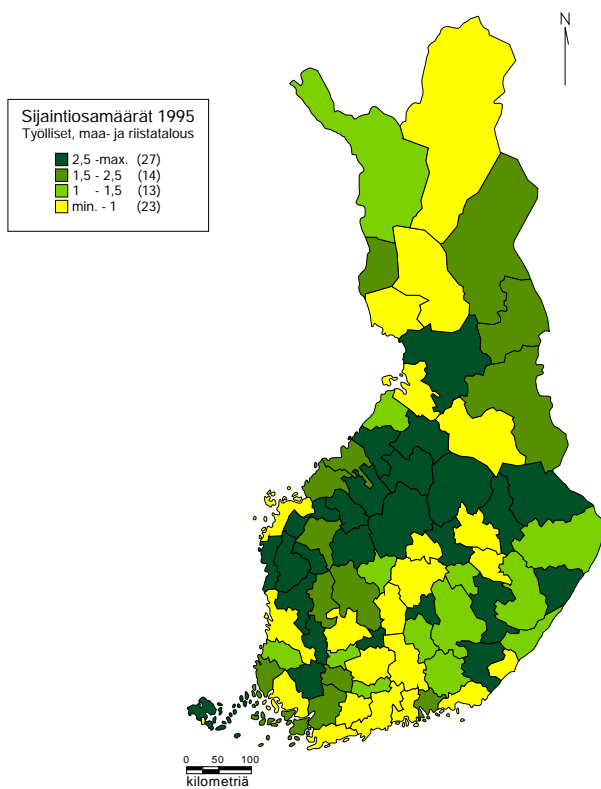
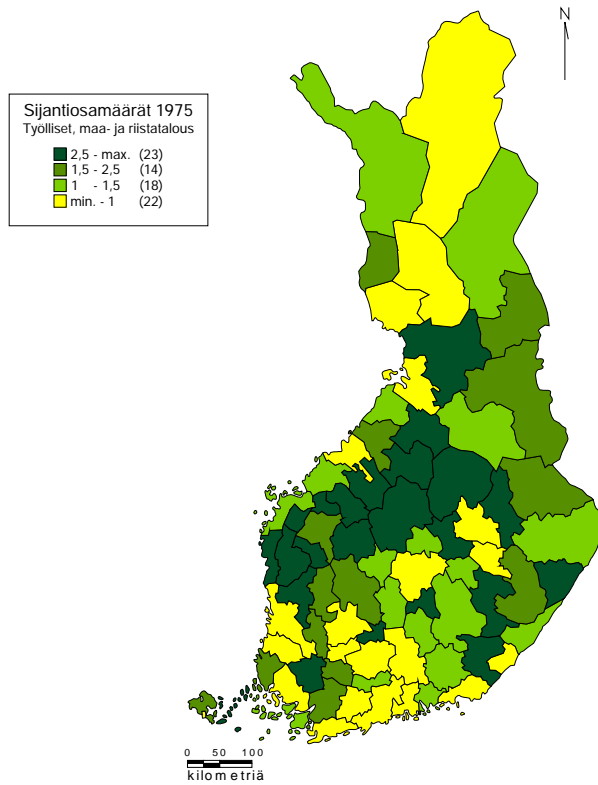
Vuosi	Rotatoitu pääkomponenttimatriisi, sijaintiosamäärien lataukset			Arvonlisäys, koko maa 1975 =100				Seutukunnittainen, 1975=100, Maa- ja riistatalous	
	Ulottuvuudet			Sijaintiosamäärä		Maa- ja riistatalous	Kaikki toimialat	Keski-arvo	Keskijajonta
	I	II	III	Keski-arvo	Keskijajonta				
1975	0,84	0,44	0,28	1,88	1,29	100,00	100,00	100,00	0,00
1976	0,82	0,47	0,28	1,87	1,25	114,27	113,25	114,80	3,73
1977	0,84	0,46	0,26	1,86	1,27	107,72	122,73	107,97	7,16
1978	0,80	0,51	0,25	1,87	1,29	119,24	135,01	120,46	19,53
1979	0,82	0,47	0,29	1,90	1,36	126,29	157,25	128,77	17,74
1980	0,80	0,50	0,31	1,86	1,28	152,72	181,38	155,62	20,14
1981	0,79	0,49	0,35	1,91	1,34	147,36	204,30	150,76	23,02
1982	0,79	0,51	0,31	1,95	1,36	188,25	229,49	192,08	24,97
1983	0,80	0,47	0,36	1,95	1,35	211,94	255,98	212,85	31,66
1984	0,82	0,45	0,35	1,99	1,41	221,27	283,89	222,28	30,06
1985	0,78	0,50	0,36	2,03	1,44	226,91	307,76	229,77	30,40
1986	0,76	0,52	0,36	2,04	1,46	243,90	329,96	246,59	54,43
1987	0,76	0,52	0,38	2,14	1,61	183,98	354,75	186,47	32,12
1988	0,76	0,52	0,36	2,16	1,60	207,80	394,29	212,98	41,20
1989	0,76	0,50	0,37	2,17	1,67	250,75	441,88	250,74	40,78
1990	0,76	0,51	0,37	2,13	1,58	281,29	473,00	280,58	44,10
1991	0,75	0,56	0,32	2,18	1,64	236,31	451,66	239,00	46,25
1992	0,74	0,57	0,31	2,20	1,70	212,17	440,89	214,36	44,09
1993	0,70	0,55	0,42	2,25	1,81	234,39	447,02	235,36	59,30
1994	0,71	0,53	0,45	2,27	1,74	231,51	470,87	237,66	59,02
1995	0,61	0,51	0,60	2,40	2,09	203,18	512,23	206,66	71,15
1996	0,57	0,58	0,56	2,45	2,14	184,34	526,86	187,83	60,24
1997	0,63	0,60	0,49	2,40	1,98	185,10	566,44	184,97	47,38
1998	0,59	0,62	0,48	2,56	2,14	143,53	616,63	146,41	39,82
1999	0,55	0,64	0,52	2,67	2,34	169,36	646,54	172,72	58,08
2000	0,60	0,63	0,47	2,65	2,28	184,75	703,49	185,47	60,02
2001	0,59	0,64	0,46	2,75	2,42	191,40	745,23	193,03	63,59
2002	0,63	0,66	0,36	2,72	2,21	189,31	766,36	193,34	47,43
2003	0,59	0,72	0,32	2,69	2,27	182,72	771,26	187,40	61,53
2004	0,58	0,74	0,30	2,73	2,33	180,19	810,16	183,00	51,12
2005	0,53	0,77	0,31	2,71	2,35	175,57	835,52	181,95	65,66
2006	0,42	0,87	0,23	2,71	2,52	126,41	878,29	132,04	53,64
2007	0,49	0,81	0,29	2,71	2,30	162,67	959,60	170,72	58,32
2008	0,43	0,83	0,24	2,82	2,76	140,26	987,40	145,43	54,56

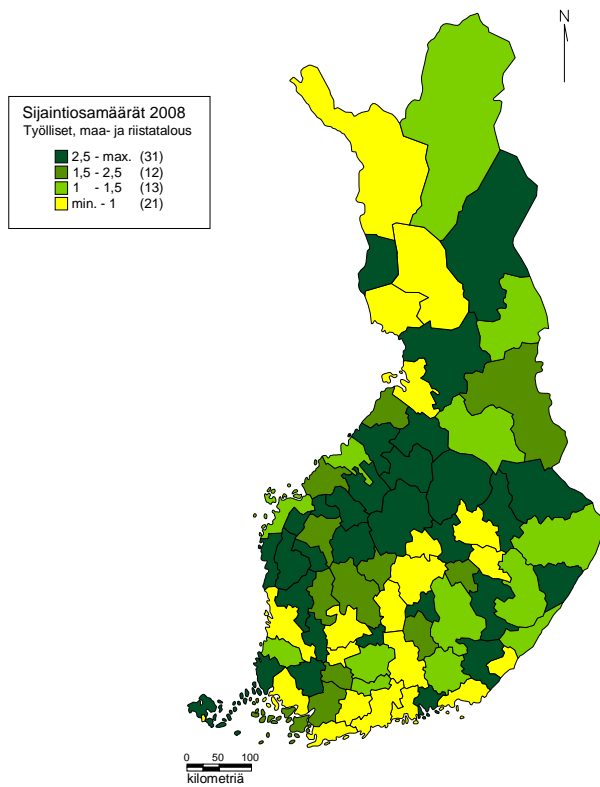
Kartografinen tarkastelu

Tarkastellaan seuraavaksi maatalouden suhteellista merkitystä seutukuntatasolla karttaesityksin. Tällöin päästään selkeämmin kiinni aluerakenteellisiin piirteisiin.

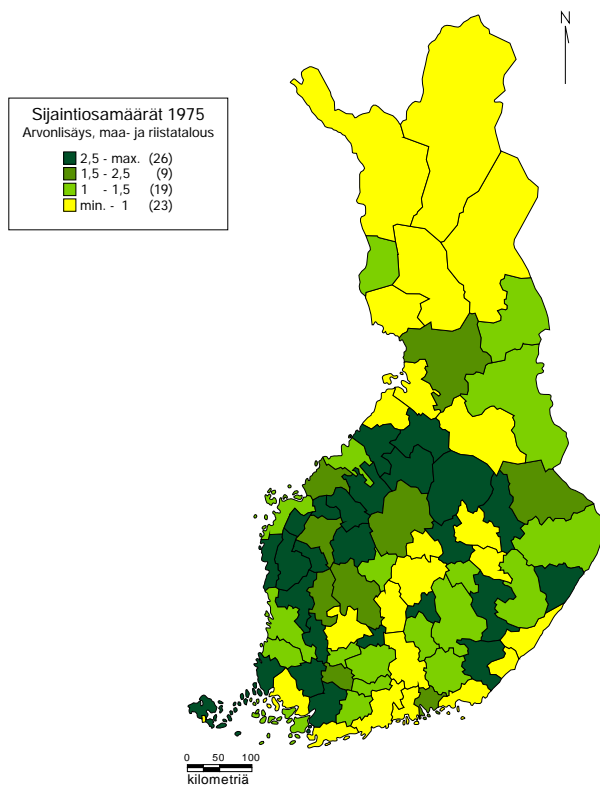
Sijaintiosamäärän perusteella suurella osalla seutukunnista maatalouden suhteellinen merkitys koko maan keskimääräiseen tilanteeseen verrattuna on kasvanut niin arvonlisäyksen kuin työllisyyden näkökulmasta, kun verrataan vuosia 1975 ja 2008. Kuvissa 6.8 ja 6.9 kuvataan maatalouden työllisten ja maatalouden arvonlisäyksen seutukuntatason sijaintiosamäärät vuosina 1975, 1995 ja 2008. Maatalouden työllisten ”ydin” sijaitsee Keski-Pohjanmaalta Itä-Suomeen ulottuvalla vyöhykkeellä (Kuva 6.8). Lisäksi on Kyrönmaalta Varsinais-Suomeen yltävä vyöhyke. Alueellisesti tarkasteltuna maatalouden arvonlisäyksessä keskimääräistä korkeampien sijaintiosamäärien alueita havaitaan 2000-luvulla erityisesti Pohjanmaalla ja maan keskiosissa Pohjois-Pohjanmaalta Kainuuseen ulottuvana vyöhykkeenä (Kuva 6.9). Verrattuna vuoteen 1975, arvonlisäyksen korkeissa sijaintiosamäärissä on tapahtunut alueellista leviämistä erityisesti

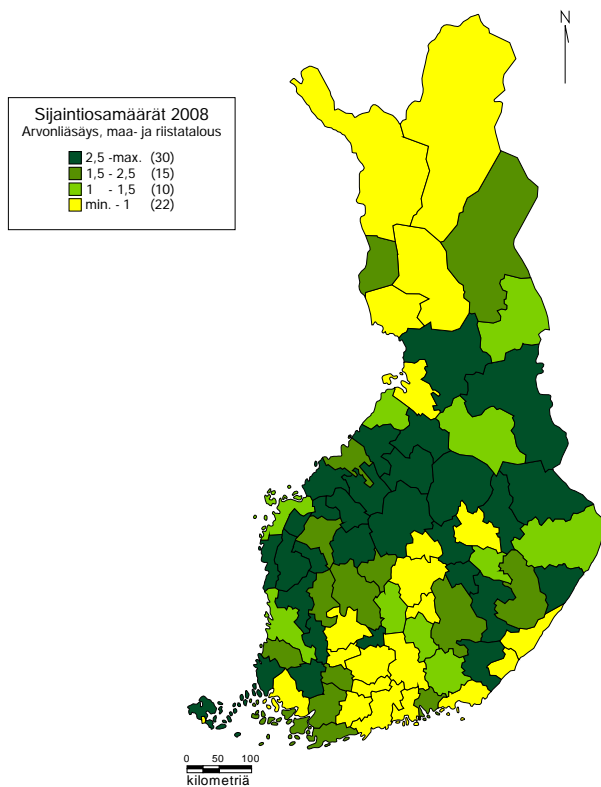
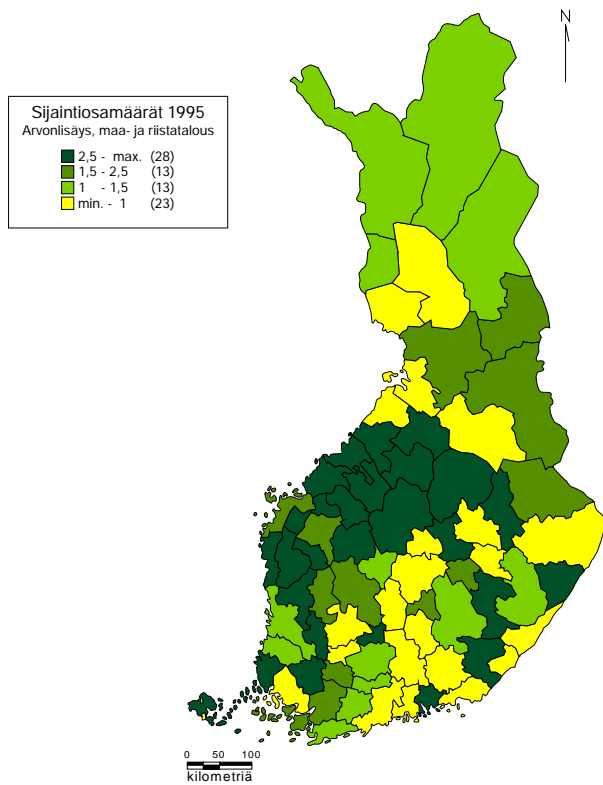
Keski- ja Pohjois-Pohjanmaassa ja Kainuussa. Maatalouden työllisissä ei näin selvää alueellista kehitystrendiä ole havaittavissa. Havaintoa tukee myös tilastollisen analyysin havainto työllisten arvonlisäystä pienemmästä keskihajonnasta. Kehitykseen on voinut vaikuttaa kaksi syytä. Joissakin seutukunnissa maatalous on voinut jopa kasvaa, mutta suuressa osassa seutukuntia suhteellisen merkityksen kasvu kuvastaa lähinnä muiden toimialojen aktiiviteettien hiipumista.

Kuva 6.8. Maatalouden työllisten sijaintiosamäärät seutukuntatasolla vuosina 1975, 1995 ja 2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

Kuva 6.9. Maatalouden arvonlisäyksen sijaintiosamäärät seutukuntatasolla vuosina 1975, 1995 ja 2008 (raaka-aineiston lähde: Tilastokeskus a).

---

7 Yhteenveto ja johtopäätökset

Sosioekonomiset toiminnot ovat viime vuosikymmenten aikana keskittyneet alueellisesti Suomessa. ”Voittajia” tässä kehityksessä ovat olleet kaupunkimaisimmat seudut ja aluekeskukset sekä kaupunkikeskustaa ympäröivät kaupunkien läheiset maaseutualueet. Maaseutunäkökulmasta voidaan todeta, että maaseutualueet ovat erilaisilla kehityksillään eriytyneet toisistaan: kun kaupunkien läheisen maaseudun kehitys on ollut monien sosioekonomisten mittareiden perusteella koko maan vahvinta tai lähempänä kaupunkien kehitystä kuin muiden maaseutukuntien kehitystä, harvaan asutulla maaseudulla kehitys on ollut yleisesti heikointa. Alueellisesti tarkasteltuna suotuisimman kehityksen alueita on erityisesti eteläisessä Suomessa, kun taas heikomman kehityksen alueita on erityisesti maan itä- ja pohjoisosissa.

Maatalouden rakennemuutos on ollut voimakasta kaikkialla maassamme. Lisäksi, kuten taloudelliset toiminnot yleisesti, myös maatalous on jatkuvasti alueellisesti keskittynyt tässä tutkimuksessa käytetyllä ajanjaksolla eli vuosina 1975–2008. Maatalouden alueellinen keskittymistrendi tukee niin sanottua uuden talousmaantieteen paradigmaa (New Economic Geography paradigm), jonka mukaan taloudelliset toiminnot keskittyvät. Kuitenkin alueellinen keskittyminen on ollut voimakkaampaa koko taloudessa kuin maataloudessa. Huomattavaa myös on, että maatalouden aluerakenteet ovat jatkuvassa muutostilassa.

Kaiken kaikkiaan maatalouden suhteellinen merkitys on selvästi vähentynyt ja paikoittain kutistunut marginaaliseksi verrattuna alueen muuhun taloudelliseen toimintaan. Supistumisesta huolimatta maatalouden merkitys on joillakin alueilla vielä hyvin ratkaiseva paikallis- ja aluetaloudelle. Maatalouden merkitys toimialan työllisillä ja arvonlisäyksellä mitattuna on selkeästi suurempi harvaan asutun maaseudun ja ydinmaaseudun kunnissa kuin kaupunkien läheisen maaseudun kunnissa. Maataloudella ja maataloilla on myös erilaisia rooleja alueesta riippuen esimerkiksi sen suhteen, mikä merkitys maataloustuloilla on maatalotalouksien kokonaistulonmuodostuksessa. Vaikka perusmaataloustuotanto vähenee maataloilla, maatilat itse saattavat säilyä paikallisesti merkittävänä taloudellisen ja sosiaalisen toiminnan solmukohtina monipuolistaessaan toimintaansa. Maatilojen perustehtävää maamme ruokahuollon turvaamisessa ei myöskään sovi unohtaa.

Suomessa tapahtuneen rakennemuutoksen seurauksena maatalouden suhteellinen merkitys työllisyyden ja tuotannon arvon näkökulmasta on pienentynyt käytännössä kaikkialla maassamme. Maatalouden suhteellinen merkitys kuitenkin vaihtelee huomattavasti alueiden välillä. Lisäksi maatalouden suhteellinen merkitys *muihin alueisiin verrattuna* eli maatalouden sijaintiosamäärä on kasvanut monilla seutukunnilla. Tämä kertoo erityisesti siitä, että muut taloudelliset toiminnot ovat kyseisillä alueilla voineet vähentyä vielä nopeammin kuin maatalous.

Kun tarkastellaan tuotannon arvoa, voidaan todeta, että kokonaisarvonlisäyksen ja maatalouden arvonlisäyksen kehitykset ovat erkaantuneet toisistaan 1980-luvun puolivälistä lähtien. Tämä kertoo siitä, että viimeisten vuosikymmenten aikana maatalouden tuottavuus ei ole ollut niin vahvaa kuin taloudessa kokonaisuudessaan. Lisäksi maatalouden rooli työllistäjänä on jatkuvasti pienempi. Siten maatalouden työpaikkoja on kompensoitu ja pitää kompensoida muiden toimialojen työpaikoilla. Maatalouden suhteellisesti (eli muihin alueisiin verrattuna) vahva kehitys taas näyttää perustuvan joko suhteellisesti vahvaan (eli käytännössä ”ei niin negatiiviseen”) kehitykseen maatalouden työllisissä tai suhteellisesti vahvaan kehitykseen maatalouden arvonlisäyksessä.

Maatalous toimialana kokonaisuudessaan on muihin toimialoihin verrattuna edelleen alueellisesti tasaisesti jakautunut. Syitä tähän voidaan löytää historiallisista, yhteiskunnallisista ja politiikkatekijöistä. Maatalous on myös niin sanottu areaalinen elinkeino: maatalouden harjoittaminen on yleisesti sidottu maahan, laajaan pinta-alaan ja ympäröivään luonnonympäristöön.

Tutkimuksen empiirisen analyysin pohjalta voidaan esittää selkeitä johtopäätöksiä niin maatalouden kuin maaseudun ja yleisesti aluekehittämisen kannalta. Maatalouselinkeino keskittyy Suomessa alueellisesti, mutta maaseutualueet pysyvät maaseutualueina. Niille alueille, joilla maatalous ei ole merkittävä sosioekonomisesti, on suunnattava vahvasti myös muuta kuin maataloustuotantoon sidottua maaseudun kehittämispolitiikkaa. Koska maatalous on erilaistumassa alueellisesti niin voimakkaasti, maatalouden tukivälineitä on syytä tarkastella uudelleen, jotta kohdennus vastaisi politiikalle asetettuja tavoitteita tehokkaasti.

EU:n yhteisen maatalouspolitiikan (CAP) ja sitä täydentävien kansallisten tukien maatilaperusteisuus ja maatilojen alueellinen jakauma ovat suuri haaste alueellisesti tasapainottavan kehittämisen näkökulmasta: suurin osa tuesta menee eteläiseen ja läntiseen Suomeen, kun taas sosiaaliset ja taloudelliset haasteet paikantuvat maaseudulla yleisemmin harvaan asuttuun Itä- ja Pohjois-Suomeen. Siellä yhteiskunnan rakennemuutokseen sopeutuminen ja siten myös maataloudesta hävinneiden työpaikkojen korvaaminen muiden alojen työpaikoilla on vaikeinta. Lisäksi suuret, lukumäärältään harvat tilat saavat suuren osan koko tuki-
potista. Ongelma ei ole vain Suomen, sillä useiden kansainvälisten tutkimusten perusteella nykyinen maatalouspolitiikkajärjestelmä ei EU-tasollakaan tue alueellisia sosioekonomisia eroja tasapainottavia tavoitteita. Vaikka Suomessa pohjoisen alueen maataloustuki on hehtaaria ja kotieläintä kohden laskettuna suurempi kuin etelän, se ei riitä tasapainottamaan kokonaistukea alueellisesti. Viimeisten vuosikymmenten aikana on tapahtunut myös aluepolitiikan eriytymistä maaseutupolitiikan tavoitteista ja periaatteista. Nykyinen keskuslähtöinen aluepolitiikka Suomessa ei ainakaan yksinomaan turvaa maaseutualueiden elinvoimaisuutta.

Maatalouden ja maaseudun suhde sekä niiden välinen kehitys vaihtelevat alueittain merkittävästi. Näiden yhdistelmien tunnistaminen alueellisesti on yksi avain toimivan politiikkavälinekokonaisuuden kehittämiseksi. Maaseudun kehittäminen on ymmärrettävä erityyppisten alueiden kokonaisvaltaisena kehittämisenä. Jos tavoitteena on maaseudun kokonaisvaltainen kehittäminen, tukien jakoperusteena pitäisi olla ennemminkin maaseudun kehityspotentiaali, joka tunnistaisi maaseudun mahdollisuuksien alueellisen vaihtelun.

Maatalous on elinkeinona parantanut tuottavuuttaan korvaamalla ihmistyötä paremmilla koneilla, laitteilla ja tuotantomenetelmillä. Tämä on vähentänyt maatalouden työllisyyttä ja vienyt elinkeinoketjussa syntyvää lisäarvoa maaseudun ulkopuolelle. Kehitys on tehostanut elinkeinoa, ja sen tukeminen on sinänsä perusteltavissa. Poliitiikan johdonmukaisuuden kannalta asiaa kuitenkin auttaisi, jos maatalouspolitiikassa erotettaisiin selkeästi sektoripoliittiset toimet maaseudun kehittämisestä silloin, kun niiden vaikutukset eivät ole tasapainoisen maaseutukehittämisen tavoitteen mukaisia. Puhdas maatalouden elinkeinopolitiikka tai maatalousyritysten kehityksen tukeminen olisi silloin perusteltava jollain muulla kuin maaseutukehityksen vahvistamisella.

Maatalouden ja maaseudun kehityksestä saadut tämän tutkimuksen tulokset tukevat viimeaikaisissa teollisissa keskusteluissa esille nostettujen maaseudun kehittämisen paradigmojen painottamista sekä maatalouden että maaseudun kehittämispolitiikassa. Maataloudella on alueesta riippuen erilaiset ominaispiirteet sekä erilainen rooli alueen toimintaympäristössä, ja nämä muuttuvat ajan kuluessa. Tämä peräänkuuluttaa aikaa ja paikkaan sopeutuvaa maatalouden ja maaseudun kehittämistä. Toisaalta maaseudun kehittämistä ei myöskään tule nähdä yksinomaan maatalouden kautta, vaan maaseudun kokonaisvaltaisessa kehittämisessä tulee ottaa huomioon kaikki maaseudun sosioekonomiset toiminnot, toimijat ja yleisesti ottaen alueen koko toimintaympäristö. Koska alueittaiset vaihtelut ovat näissäkin merkittäviä, alue- ja paikallislähtöisen kehittämisen tulisi olla keskeisessä asemassa.

Lähteet

- Ajo, R. 1946. Liikennealueiden kehittyminen Suomessa. *Fennia* 69: 3. 123 s.
- Alalammi, P. 1982. Maatilatalouden edellytykset. Teoksessa: Suomen Kartasto, vihko 231: Maatilatalous. Helsinki: Maanmittaushallitus ja Suomen maantieteellinen seura. s. 2–3.
- Alestalo, J. 1965. Die anbauggebiete von Ackerpflanzen in Finnland. *Fennia* 92: 4: 1–36.
- Antikainen, J. 2005. Monikeskuksinen Suomi – monikeskuksinen Eurooppa. Teoksessa: Eskelinen, H. & Hirvonen, T. 2005. ESPON Maantieteen Päivillä Joensuussa 2004. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 2/2005. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. s. 11–23.
- Antikainen, J., Luukkonen, J. & Pyöriä, T. 2006. Kaupunkiverkko ja kaupunkiseudut 2006. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 10/2006. Sisäasiainministeriö. 160 s.
- Armstrong, H. & Taylor, J. 2000. *Regional economics and policy*. 3rd ed. Oxford: Blackwell Publishers. 437 s.
- Bengs, C. 2005. Kaupunkien ja maaseudun suhteet Euroopassa. Teoksessa: Eskelinen, H. & Hirvonen, T. 2005. ESPON Maantieteen Päivillä Joensuussa 2004. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 2/2005. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. s. 24–35.
- Bosworth G. 2010. Commercial counterurbanisation: an emerging force in rural economic development. *Environment and Planning A* 42: 966–981.
- Christaller, W. 1966. Central places in southern Germany (English translation). Englewood Cliffs: Prentice-Hall. 230 s.
- van Depoele, L. 2000. EU structural, rural and regional policy. Teoksessa: Burrell, A. & Oskam, A. (toim.). *Agricultural policy and enlargement of the European Union*. Wageningen: Wageningen Pers. s. 53–68. ISBN 9074134882.
- Eskelinen, H., Fritsch, M. & Hirvonen, T. 2007. Itä-Suomen aluerakenne: peruspiirteitä ja muutosmerkkejä. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 2/2007. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. 64 s.
- Euroopan komissio 2010. The CAP towards 2020: Meeting the food, natural resources and territorial challenges of the future. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels: European Commission. 18.11.2010. COM(2010) 672 final. 15 s.
- Euroopan komissio 2011. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund covered by the Common Strategic Framework and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the Cohesion Fund and repealing Regulation (EC) No 1083/2006. {SEC(2011) 1141 final}, {SEC(2011) 1142 final}. Brussels, 6.10.2011, COM(2011) 615 final, 2011/0276 (COD), C7-0335/11 EN. Brussels: European Commission. Viitattu 12.1.2012. Saatavissa internetistä: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com%282011%290615_/com_com%282011%290615_en.pdf. 186 s.
- Euroopan komissio a. Agriculture: CAP Health Check will help farmers meet new challenges. Press Releases. Viitattu 1.7.2011. Saatavissa internetistä: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1749&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

- Euroopan komissio b. Europe's agriculture and the Common Agricultural Policy (CAP) – frequently asked questions. Viitattu 2.3.2012. Saatavissa internetistä: http://ec.europa.eu/agriculture/faq/facts/index_en.htm.
- Euroopan komissio c. European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). Europa. Summaries for EU legislation. Viitattu 24.1.2012. Saatavissa internetistä: http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/160032_en.htm.
- Eurostat a. Statistics. Viitattu 10.3.2010. Saatavissa internetistä: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
- Eurostat b. Urban-rural typology. From Statistics explained. 13 s. Viitattu 2.9.2011. Saatavissa internetistä: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Urban-rural_typology.
- Feinerman, E., Finkelshtain, I., Tchetchik, A. & Delgo, M. 2011. Impact of Counter-Urbanization on Size, Population Mix, and Welfare of an Agricultural Region. *American Journal of Agricultural Economics* 93: 1032–1047.
- Fogelberg, P. 1965. Regionale Differenzierung in der finnischen Landwirtschaft. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 48. Helsinki: Helsingin yliopisto. 50 s.
- Fujita, M., Krugman, P. & Venables, A.J. 1999. *The spatial economy. Cities, regions and international trade*. Cambridge, MA: MIT Press. 367 s. ISBN 0-262-062046.
- Gløersen, E., Alexandre, D., Copus, A. & Schürmann, C. 2005. Northern peripheral, sparsely populated regions in the European Union. *Nordregio Report 2005:4*. Stockholm: Nordregio. 162 s.
- Granberg, L. 1989. Valtio maataloustulojen tasaajana ja takaajana. *Suomen Tiedeseura* 138. Helsinki: Suomen Tiedeseura. 214 s.
- Grigg, D. 1995. *An Introduction to Agricultural Geography*. Second edition. London and New York: Routledge. 217 s. ISBN 0-415-08443-1.
- Hanell, T. 2007. Suomi ja Lissabonin kriteerit. Teoksessa: Hirvonen, T. & Schmidt-Thomé, K. 2007. Arvioita ESPON 2006 -ohjelmasta. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 4/2007. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. s. 28–46.
- Heiskanen, T., Keränen, H. & Keränen, R. 1992. Kotieläintalouden alueellinen kehitys Suomessa/Kuopion läänissä. *Sonkajärvi: Ylä-Savon Instituutti*. 26 s.
- Helander, A.B. 1949. *Suomen metsätalouden historia*. Porvoo – Helsinki: Werner Söderström. 540 s.
- Hirvonen, T. (toim.) 2011. ESPONin anti arvioitavana. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 40/2011. Työ- ja elinkeinoministeriö. 112 s.
- Huovari, A., Kangasharju, A. & Alanen, A. 2001. Alueiden kilpailukyky. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja 176. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. 130 s.
- Huurre, M. 2003. Maatalouden alkua Suomessa. Teoksessa: Rasila, V., Jutikkala, E. & Mäkelä-Alitalo A. (toim.). *Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika: Esihistoriasta 1870-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 38–66.
- Hyyryläinen, T., Katajamäki, H., Piispanen, S. & Rouhiainen, V. 2011. Neoendogeenisen maaseutupoliittikan ilmeneminen kylätoiminnassa. *Maaseudun uusi aika* 2: 20–38.
- Häkkilä, M. 1984. Geographical aspects of the development and utilization of arable land area in Finland. *Fennia* 162: 2: 217–235.
- Isard, W. 1960. *Methods of regional analysis: an introduction to regional science*. The regional science studies series 4. Cambridge: M.I.T. Press. 784 s.

- Junttila, T. 1991. Maatalouden alueellinen työnjako Suomessa. Helsingin yliopisto. Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. Raportteja ja artikkeleita nro 15. Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus. 87 s.
- Jussila, H. 1987. Spatial diffusion of modernization: a study of farm mechanization in Finland at regional and local levels. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, A 4. Oulu: Oulun yliopisto. 123 s.
- Kaila, E.E. 1931. Pohjanmaa ja meri 1600- ja 1700-luvuilla: talousmaantieteellis-historiallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia 14. Helsingin yliopisto. 398 s.
- Kangasharju, A. 2007. Onko syrjäseuduille sijaa kilpailukykyä painottavassa aluepolitiikassa? Teoksessa: Hirvonen, T. & Schmidt-Thomé, K. 2007. Arvioita ESPON 2006 -ohjelmasta. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 4/2007. Joensuu: Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos. s. 11–27.
- Katajamäki, H. 1988. Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 121. Turku: Turun yliopiston maantieteen laitos. 144 s.
- Katajamäki, H. 1991a. Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopisto, Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki, Sarja A, ISSN 0789-7839; 1. 174 s.
- Katajamäki, H. 1991b. Suomen maaseudun suuri kertomus. Terra 103: 173–183.
- Kettunen, L. & Niemi, J. 1994. The EU Settlement of Finnish Agriculture and National Support., Research Publications 75a. 91 p. Agricultural Economics Research Institute, Finland.
- Kuhmonen, T. 1996a. Maatalouden alueellinen rakennekehitys ja rakennepolitiikka. Suomen Aluetutkimus FAR, Selvityksiä: 9. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. 108 s.
- Kuhmonen, T. 1998. Agenda 2007 – Suomen maatalouden EU-historia ja tulevaisuus. Maaseudun tulevaisuus selvityksiä 4. Vesanto: Fin-Auguuri. 114 s.
- Kuhmonen, T. & Aaltonen, S. 1997. Suomen maatalouden toimintaympäristön muutos ja EU-jäsenyys. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. Tutkimusraportteja / Suomen Aluetutkimus FAR. 77 s.
- Krugman, P. 1991. Geography and trade. Cambridge: The MIT Press. 142 s.
- Krugman, P. 2011. The New Economic Geography, Now Middle-aged. Regional Studies 45: 1–7.
- Linden, M., Aakkula, J., Voutilainen, O., Kuhmonen, T., Ponnikas, J., Kytölä, L., Juntunen, T., Keränen, R. & Tiainen, T. 2008. Poliittikan muutoksen vaikutukset alueisiin ja maaseutuväestöön (Vaihe II). Suomen Aluetutkimus FAR. Selvityksiä: 35. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. 114 s.
- Lumijärvi, T. 1983. Aluetaloudelliset kehitysteoriat, erityisesti keskus-perferia-mallit aluepolitiikan tulkitsijoina. Tampereen yliopisto. Aluetiede. Tutkimuksia, Sarja B 31/83. Tampere: Tampereen yliopisto. 139 s.
- Lösch, A. 1954. The economics of location (English translation). New Haven: Yale University Press. 520 s.
- Maa- ja metsätalousministeriö 2008. Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 8/2007. Maa- ja metsätalousministeriö. 292 s.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2009. Maaseutu ja hyvinvoiva Suomi. Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2009–2013. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 5/2009. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 200 s.
- Malinen, P., Kytölä, L., Keränen, H. & Keränen, R. 2006. Suomen maaseututyypit 2006. Maa- ja metsätalousministeriö 7/2006. 67 s.

- Malinen, P. & Muilu, T. 2009. Syrjäisen maaseudun kehittäminen – verkkokurssia tukeva opetusmoniste. Redec Kajaani, Working Papers 67. Kajaani : Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus. 60 s.
- Martin, D. 2009. Census Mapping. Teoksessa: Kitchin, R. & Thrift, N. (toim.). The International Encyclopedia of Human Geography. ELSEVIER. ISBN 978-0-08-044910-4. Cartography and GIS, s. 12–17.
- Mikkonen, K. 1997. Aluetutkimuksen menetelmät. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 50. Maantiede 2. Vaasa: Vaasan yliopisto. 135 s.
- Mitchell, C. J. A. 2004. Making sense of counterurbanization. Journal of Rural Studies 20 (2004), pp. 15–34.
- Moilanen, H. 2012. Regional development zones in spatial development in Finland. Governing spatial development through new territorial frames. Turku: Turun yliopiston julkaisuja, Sarja AII, Osa 269. 129 s. + alkuperäisjulkaisut.
- Moisio, A, Kangasharju, A. & Ahtonen, S.-M. 2001. Menestyksen mitta? Vaihtoehtoisia mittareita aluelouden kehitykselle. VATT-tutkimuksia 84. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus (VATT). 54 s.
- Moisio, S. 2012. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino. 357 s. ISBN 978-951-768-386-9.
- MTT a. Taloustohtori. Viitattu 19.10.2009. Saatavissa internetistä: <https://portal.mtt.fi/portal/page/portal/taloustohtori>.
- Muilu, T. 1990. Trends in the labour input into agriculture in Northern Finland. Geographica Iugoslavica - Bulletin of the Union of the Geographical Societies of Yugoslavia. Ljubljana: VB & S. s. 201–213.
- Muilu, T. & Rusanen, J. 2004. Rural definitions and short-term dynamics in rural areas of Finland in 1989 – 1997. Environment and Planning A 36(8): 1499–1516.
- Myrdal, G. 1957. Economic theory and underdeveloped regions. Lontoo: Gerald Duckworth. 168 s.
- Mäkinen, M. 1999. Yhteisöaluepolitiikan periaatteiden teoreettinen erittely ja soveltaminen Suomessa. Acta Universitatis Tamperensis 691. Tampere: Tampereen yliopisto, aluetieteen ja ympäristöpolitiikan laitos. 228 s.
- Niemelä, J. 2004. Hevosista traktoreihin - lannasta väkilannoitteisiin. Teoksessa: Markkola, P. (toim.). Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 187–232.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2008. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2008. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 108. 96 s.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2009. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2009. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 109. 96 s.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2010. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2010. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 110. 96 s.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2011. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2011. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 111. 96 s.
- Niemi, J. & Ahlstedt, J. (toim.) 2012. Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2012. MTT Taloustutkimus. Julkaisuja 112. 96 s.
- Niemi, R. & Häkkinen, M. 1988. Maatalouspolitiikasta ja maatalouden rakenteen alueellisista muutoksista Suomessa ja Ruotsissa 1950-luvulta 1980-luvulle. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, C 84. Oulu. 75 s.

- O'Connor, D., Renting, H., Gorman, M. & Kinsella, J. 2006. The Evolution of Rural Development in Europe and the Role of EU Policy. Teoksessa: O'Connor, D., Renting, H., Gorman, M. & Kinsella, J. (toim.). Driving Rural Development: Policy and Practice in Seven EU Countries. s. 1–21.
- OECD 1994. Creating rural indicators for shaping territorial policy. Pariisi: OECD. 93 s. ISBN 978-9264141124.
- OECD 2006. The new rural paradigm. Pariisi: OECD. 164 s. ISBN 92-64-02390.
- OECD 2008. OECD:n maaseutupolitiikan maatutkinnat. Suomi. 283 s. ISBN 978-952-227-086-3.
- OECD 2010. OECD Regional Typology. Directorate for Public Governance and Territorial Development. 22 February 2010. Viitattu 13.3.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.oecd.org/dataoecd/35/62/42392595.pdf>
- OECD. Members and partners. Viitattu 12.1.2012. Saatavissa internetistä: http://www.oecd.org/pages/0,3417,en_36734052_36761800_1_1_1_1_1,00.html.
- Orrman, E. 2003. Keskiajan maatalous. Teoksessa: Rasila, V., Jutikkala, E. & Mäkelä-Alitalo A. (toim.). Suomen maatalouden historia I. Perinteisen maatalouden aika: Esihistoriasta 1870-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 87-114.
- Ottaviano, G.I.P. & Pinelli, D. 2004. The challenge of globalization for Finland and its regions: The new economic geography perspective. Prime Minister's Office: Publications 24/2004. 84 s.
- Peltola, O. 1997. Talous kasvaa, lisääntyvätkö työpaikat? Aluetaloudellinen näkökulma. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. Julkaisuja No 70. Vaasa: Vaasan yliopiston tutkimuslaitos. 120 s.
- Peltonen, M. 2004. Torpparikysymys. Teoksessa: Peltonen, M. (toim.) 2004. Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 217–262.
- van der Ploeg, J.D. & Marsden, T. (toim.) 2008. Unfolding webs. The dynamics of regional rural development. Assen, the Netherlands: Royal Van Gorcum. 262 s. ISBN 978 90 232 4484 4.
- Ponnikas, J., Korhonen, S., Kuhmonen, H.-M., Leinamo, K. Lundström, N., Rehunen, A. & Siirilä, H. Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä. 100 s.
- Pyykkönen, P. 2001. Maatalouden rakennemuutos eri alueilla. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 180. Helsinki: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. 61 s.
- Pyykkönen, P., Lehtonen, H. & Koivisto, A. 2010. Maatalouden rakennekehitys ja investointitarve vuoteen 2020. PTT työpapereita 125. Helsinki: Pellervon taloustutkimus. Viitattu 16.3.2012. Saatavissa internetistä: http://www.ptt.fi/dokumentit/tp125_1111100930.pdf. 24 s.
- Rantama, E. 2002. Uudet instituutiot omaehtoisen kehittämisen tukena. Acta Universitatis Tamperensis 879. Tampere: Tampereen yliopisto. 250 s.
- Rantatupa 2004. Rantatupa, H. 2004. 1930-luvun pulavuodet ja maatalouskiinteistöjen pakkohuutokaupat. Teoksessa: Peltonen, M. (toim.). Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 419–442.
- Ray, C. 2006. Neo-endogenous rural development in the EU. Teoksessa: Cloke, P., Marsden, T. & Mooney, P. H. (toim.) 2006. Handbook of Rural Studies. London: Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications. s. 44–62.
- Roiko-Jokela, H. 2004. Asutustoiminnalla sodasta arkeen. Teoksessa: Markkola, P. (toim.). Suomen maatalouden historia III. Suurten muutosten aika. Jälleenrakennuskaudesta EU-Suomeen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 27–53.

- Rosenqvist, O. 1997. Maatalouden alueellinen erikoistuminen Suomessa. Vaasan yliopiston julkaisuja. Tutkimuksia 219. Maantiede 36. Vaasa: Vaasan yliopisto. 211 s.
- Ruska, A. 1988. Maataloustuotannon ja siihen kiinteästi liittyvän jalostustoiminnan alueellinen sijoittuminen ja kehitys vuosina 1960–1985. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. Raportteja ja artikkeleita 66. Espoo: Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos. 88 s.
- Schmidt-Thomé, K. & Vihinen, H. 2006. Rural areas – urban-rural interaction and beyond. Teoksessa: Eskelinen, H. & Hirvonen, T. (toim.) Positioning Finland in a European space. Helsinki: sisäasiainministeriö ja ympäristöministeriö. s. 41–53.
- Shucksmith, M., Thomson, K.J. & Roberts, D. (toim.) 2005. The CAP and the regions: the territorial impact of the Common agricultural Policy. Wallingford: CABI Publishing. 232 s. ISBN 0-85199-055-X.
- Smeds, H. 1963a. Förändringar i Finlands jordbruksgeografi under efterkrigstiden. Nordenskiöld-samfundets tidskrift 23: 3–31.
- Smeds, H. 1963b. Några synpunkter på världens livsmedelsförsörjning. Nordisk lantbruksekonomisk tidskrift 13: 3: 108–118.
- Soininen, A.M. 1974. Vanha maataloutemme: maatalous ja maatalousväestö Suomessa perinnäisen maatalouden loppukaudella 1720-luvulta 1870-luvulle. Historiallisia tutkimuksia. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 1-459 s.
- Sotarauta, M. 2009. Kaupunkien Suomen aluestrategia. Aluestrategia 2020 -työn tausta-aineistoa. Saatavissa internetistä: http://www.tem.fi/files/22661/Sotarauta.Kaupunkien_Suomen_aluestrategia.pdf. Viitattu 26.9.2012.
- Suomen kartasto 1982. Vihko 231 (1982), Maatilatalous. Helsinki, Maanmittaushallitus: Suomen maantieteellinen seura. 34 s.
- Suullinen tiedonanto, Olli Pirinen/Tilastokeskus, 21.3.2012.
- Talman, P. 1980. Karjatalouden alueellinen rakenne Suomen maatilataloudessa 1970-luvulla. Nordia tiedonantoja 7. Oulu: Pohjois-Suomen maantieteellinen seura. 51 s.
- Talman, P. 1981. Features of the structural development of animal husbandry on Finland in the period 1950–1974. Teoksessa: Koutaniemi, L. (toim.) Papers presented to professor Uuno Varjo, head of the Department of Geography, University of Oulu, on the occasion of his sixtieth birthday, 7th march 1981. Oulun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja, nro 73. s. 79–90.
- Terluin, J. 2001. Rural regions in the EU. Exploring differences in economic development. Netherlands Geographical Studies 289. Utrecht/Groningen: Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Faculteit der Ruimtelijke Wetenschappen Rijksuniversiteit Groningen. 265 s.
- Terluin, J. 2003. Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. Journal of Rural Studies 19: 327–344.
- Tervo, H. 2000. Suomen aluerakenne ja siihen vaikuttavat tekijät. Kansantaloudellinen aikakauskirja 96: 398–415.
- Tiainen, T. 2010. Alueellisen suorituskyvyn erot sekä niihin vaikuttavat tekijät Suomessa. Selvityksiä: 37. Sonkajärvi: Suomen Aluetutkimus FAR. 125 s.
- Tilastokeskus a. Aluetilinpito. Viitattu 10.1.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/til/altp/index.html>.
- Tilastokeskus b. Maaseutuindikaattorit. Maksullinen tietokanta. Viitattu 20.2.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/tup/msind/index.html>.

Tilastokeskus c. Työssäkäynti-tilasto. Viitattu 14.3.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>.

Tilastokeskus d. Työvoimatutkimus. Viitattu 23.3.2012. Saatavissa internetistä: <http://tilastokeskus.fi/til/tyti/index.html>.

Tilastokeskus e. Väestöennuste. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>. Viitattu 23.11.2011.

Tohmo, T. & Littunen, H. 2002. Maakuntien vahvuusalat ja toimialarakenteen erikoistuminen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 4: 409–416.

Tohmo, T. 2007. Regional Economic Structures in Finland. Analysis of Location and Regional Economic Impact. *Jyväskylän Studies in Business and Economics* 57. Jyväskylä: University of Jyväskylä. 57 s.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2010. 52 eriKOKOista aluetta. Työ- ja elinkeinoministeriö, alueiden kehittämissyksikkö. 139 s. ISBN 978-952-227-460-1.

Tödtling, F. 2009. Regional Development, Endogenous. Teoksessa: Kitchin, R. & Thrift, N. (toim.). *The International Encyclopedia of Human Geography*. ELSEVIER. ISBN 978-0-08-044910-4. Regional Development, s. 208–213.

Uusitalo, E. 2009. Maaseutu – väliinpuotoajasta vastuunkantajaksi. Maaseutupolitiikan itsenäistyminen alue- ja maatalouspolitiikan puristuksessa. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti. Julkaisuja 17. Mikkeli ja Seinäjoki: Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. 311 s.

Varjo, U. 1956. Landschaft und Landwirtschaft im südwestlichen Finnland. Turun yliopiston julkaisuja, A 21. Turku: Turun yliopisto. 168 s.

Varjo, U. 1977. Finnish farming: typology and economics. Research Institute of Geography, Hungarian Academy of Sciences. *Geography of world agriculture* 6. Akadémiai Kiadó, Budapest. 146 s.

Varjo, U. 1980. On the location of agriculture in Finland. *Nordia* 1980 Vol. 14 No. 1: 1–15.

Vartiainen, P. 1989. Counterurbanisation: a Challenge for Socio-theoretical Geography. *Journal of Rural Studies* 5: 217–225.

Vartiainen, P. 1998. Suomalaisen aluepolitiikan kehitysvaiheita. Helsinki: sisäasiainministeriö. 14 s.

Venables, A. 1996. Equilibrium locations of vertically linked industries. *International economic review* 37: 341–359.

Vihola, T. 2004. Maatalouden rakennemuutokset itsenäisessä Suomessa. Teoksessa: Peltonen, M. (toim.). *Suomen maatalouden historia II. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. s. 330–418.

Virkkala, S. & Storhammar, E. 2004. Maaseutu tietotaloudessa – innovaationäkökulma kaupungin ja maaseudun vuorovaikutukseen. *Maaseudun uusi aika* 3: 5–25.

Voutilainen, O., Vihinen, H. & Wuori, O. 2009. Maatalous, maaseutu ja tukien kohdentuminen. *MTT Kasvu* 7. Jokioinen: MTT. 94 s.

Voutilainen, O. 2010. Maatalouden ja maaseudun kehityksen suhde sekä tukien kohdentuminen EU-Suomessa. Oulun yliopisto, maantieteen laitos. Lisensiaattitutkimus. 150 s. Viitattu 24.11.2011. Saatavissa internetistä: <http://www oulu.fi/geography/opetus/opinnaytteet/tiivistelmat/voutilainen.pdf>.

Voutilainen, O. 2012. Relationship between Agricultural and Rural Development within the Context of the European Union's Common Agricultural Policy: the Case of Finland. *MTT Science* 19. Jokioinen: MTT. 135 s.

Wong, D.W. 2009. Modifiable Areal Unit Problem. Teoksessa: Kitchin, R. & Thrift, N. (toim). The International Encyclopedia of Human Geography. ELSEVIER. ISBN 978-0-08-044910-4. Methods, s. 169–174.

Wuori, O. 2007. Suomen toimialarakenne ja sen kehitys vuosina 1993–2005. Vaasan yliopiston Levón-instituutti. Palvelututkimus No 10/2007. Vaasa: Vaasan yliopiston Levón-instituutti. 92 s.

Wuori, O. & Mikkonen, K. 2007. Suomen aluerakenne vuonna 2040. Tutkimusraportti. Vaasan yliopisto, Levón-instituutti. Palvelututkimus No 1/2007. Vaasa: Vaasan yliopiston Levón-instituutti. Viitattu 15.3.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.uwasa.fi/midcom-serveattachementguid-11f5076cd58498c7cd5eea026070d4ee/Aluerakenne-red.pdf>. 81 s.

Yrjölä, T. 2010. Elintarviketuotannon globaali rakennekehitys, alueellinen sijoittuminen ja politiikat. Teoksessa: Niemi, J. & Rikkinen P. (toim.). Maatalouspoliittisen toimintaympäristön ennakointi. Miten käy kotimaisen elintarvikeketjun? MTT Raportti 7. Jokioinen: MTT. s. 75–89.

Tilasto- ja rekisterilähteet

Tilastokeskus a. Aluetilinpito. Viitattu 17.2.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/til/altip/index.html>.

Tilastokeskus b. Maaseutuindikaattorit. Maksullinen tietokanta. Viitattu 20.2.2012. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/tup/msind/index.html>.

Tilastokeskus e. Väestöennuste. Saatavissa internetistä: <http://www.stat.fi/til/vaenn/index.html>. Viitattu 23.11.2011.

MTT TEKEE TIETEESTÄ ELINVOIMAA

MTT RAPORTTI₆₄

www.mtt.fi/julkaisut

MTT Raportti -verkkójulkaisusarjassa julkaistaan maatalous- ja elintarviketutkimusta sekä maatalouden ympäristötutkimusta käsitteleviä tutkimusraportteja. Lukijoille tarjotaan tietoa MTT:n kaikilta tutkimusaloilta eli biologiasta, teknologiasta ja taloudesta.

MTT, 31600 Jokioinen.
Puh 029 5300 700, sähköposti julkaisut@mtt.fi

